PONTIFICIA UNIVERSITAS GREGORIANA

DE

IMMUTABILITATE TRADITIONIS

CONTRA

MODERNAM HAERESIM EVOLUTIONISMI

AUCTORE

LUDOVICO BILLOT S. I.

EDITIO QUARTA

Property of
CBF
Please return to
Graduate Theological
Union Library

APUD AEDES UNIVERSITATIS GREGORIANAE

M · DCCCC · XXIX

1804

PROOEMIUM

Concilium Vaticanum, Const. *Dei Filius,* cap. 4, edixerat: « Neque enim fidei doctrina quam Deus revelavit, « velut philosophicum inventum proposita est humanis « ingeniis perficienda, sed tanquam divinum depositum « Christi sponsae tradita, fideliter custodienda et infalli- « biliter declaranda. Hinc sacrorum dogmatum is sensus « perpetuo est retinendus, quem semel declaravit sancta « mater Ecclesia, nec unquam ab eo sensu, altioris in- « telligentiae specie et nomine, recedendum ». Tum, canone 3° de fide et ratione: « Si quis dixerit, fieri posse « ut dogmatibus ab Ecclesia propositis, aliquando secun- « dum progressum scientiae sensus tribuendus sit alius ab « eo quem intellexit et intelligit Ecclesia, anathema sit ».

Nihilominus, ex adverso nunc insurgit schola nova, viam a Gunthero saeculo proxime elapso initiatam premens, quae kantianam et plane rationalisticam evolutionem nostrae religionis asserit; quae ponit mutationem dogmatis de forma in formam et de sensu in sensum, secundum varias conditiones medii et successivos intellectualis culturae status: quae totum complexum doctrinae

christianae, utpote foetum et elaborationem quamdam humanae rationis sub pressione cordis et sensus religiosi, in motu continuo atque indefinito esse ait; quae demum in duobus famosis libellis recentis publicationis, suam crudam et plenam expressionem obtinens, Patres, Doctores, Pontifices, universamque omnium aetatum Ecclesiam insolente et superba provocatione quasi in certamen iam adducit dicens: «Fides non habet in terris mansionem permanentem, sed semper indiget transitoriis tabernaculis. Frustra autem conarentur eam retinere in formis iam antiquatis, quae alii mentalitati accommodatae, nihil plus nunc esse possunt quam veneranda monumenta temporis acti. Nunc enim, in praesentibus intellectualis culturae conditionibus, possibile amplius non est homini iudicanti secundum criteria vel solius sensus communis, conciliare id quod videt et legit in Scriptura, cum eo quod theologi nostri videntur affirmare de eiusdem Scripturae veritate universali et absoluta. Possibile amplius non est, conciliare historiam doctrinae christianae cum eo quod theologi nostri videntur asserere de perpetua eius ac semper perseverante identitate. Possibile amplius non est, conciliare sensum naturalem textuum evangelicorum, etiam maxime authenticorum, cum eo quod theologi nostri docent aut docere videntur circa conscientiam et scientiam Iesu Christi. Possibile amplius non est retinere, ut adaequatam oeconomiae salutis, theoriam conceptam in ignorantia historiae hominis super terram, et historiae religionis in humanitate ipsa, etc. Ideo, tandem aliquando, tempus est ponendi in tuto vacillantem undique fidem circa auctoritatem Scripturarum, ostendendo quid revera sint Biblia, et quale veritatis genus oporteat eis attribuere.

Tempus est ponendi in tuto vacillantem fidem de redemptione et salute, quaerendo sub formulis seu ideis nunc mortuis principium incommutabilis veritatis quod profunde in eis latet, et notionem demum intelligibilem earum quas Christus habet partium in morali regeneratione humanitatis. Tempus est ponendi in tuto vacillantem fidem de resurrectione Salvatoris et praesentia eius eucharistica, penetrando magis mysterium Christi immortalis, perenniter viventis in Deo et in opere suo, etc. Tempus denique est ut Ecclesia catholica serio recogitet quod a longo iam tempore non satis timuit scandalizare doctos; et quod catholicismus ipse fatali ruinae reservatur, quamdiu praedicatio eius videbitur imponere mentibus conceptionem mundi et historiae discordem ab ea quam proxime elapsorum saeculorum labor restituit; praesertim vero, quamdiu fideles retinebuntur in formidine offendendi Deum, cogitando et admittendo in ordine philosophico, scientifico, et historico, conclusiones et hypotheses quas theologi medii aevi non praeviderunt » (1).

Sane vero, non potuisset excogitari negatio magis radicalis omnium principiorum ac regularum fidei christianae catholicae. Devenitur enim, non solum deductione logica, ineluctabilique consequentia, verum etiam formali et diserta auctorum confessione, usque ad categoricam negationem omnis revelationis, id est verae et proprie dictae locutionis Dei. Sed haeresis ista, si tamen adhuc haeresis dici potest, non statim induit completam formam sub qua nunc sese prodit. Primas radices habuit in falso

(1) *Autour d'un petit livre*, Introd. pag. XXXIII - XXXV. Sed non immerito forsitan tibi videbitur quod tempus praesertim esset, ut illi superhomines a tanta arrogantia tantaque inflatione cessarent.

conceptu traditionis catholicae, quasi nimirum traditio ista esset reposita in nudo et simplici facto humano historico, cuius testimonia possent et deberent tractari secundum eadem criteria, easdemque regulas, nec plus nec minus, ac caetera quaecumque antiquitatis monumenta. Hinc prodiit sic dicta *methodus historica* in studiis theologiae positivae; qua methodo informati, nonnulli eruditi visi sunt sibi deprehendere manifestam oppositionem inter sensum dogmatis apud vetustiores Patres, praesertim antenicaenos, et sensum quem posterioris aevi Concilia et Doctores amplexi sunt. Hinc consequenter reintroductus in re dogmatica progressus ille Guntherianus a Concilio Vaticano iam confixus, addita solum quadam novitatis specie ex theoria evolutionis, quae post Darwinium, tantum ubique favorem obtinuerat, et originem dedit notioni fidei, ut aiunt, viventis, id est fidei quae prius in quodam germine continebatur, ac deinde, quasi ex ovo progrediens, et a specie in speciem transiens, Darwiniani animalis instar, per selectionis viam et sub influxu medii ambientis, sese semper transformat in melius. Ne autem quis sollicitus forte esset de modo conciliandi eiusmodi theoriam cum catholicis principiis de infallibilitate traditionis seu magisterii Ecclesiae, opportune resuscitatus est is quem Guntherus ediderat, conceptus veritatis relativae. Veritatem porro relativam dicunt, per oppositionem ad veritatem simpliciter, ad quam fuit hactenus, prout adiunctorum possibilitas ferebat, maior minorve approximatio, longe tamen, longeque distans ab incognita veritate absoluta, suo forsitan tempore revelanda. Sed cum a veritate relativa facilis iam descensus pararetur ad negationem omnis veritatis obiectivae, ideo ulterius progredientes

eruerunt ex officinis philosophiae kantianae ideam dogmatismi moralis, seu dogmatis quod nihil plus est quam subiectiva elucubratio intellectus sub determinatione voluntatis. Tandem ventum est ad systema completum quod in praecitato opere *L'Évangile et l' Église* sub compendio exponitur. In quo quidem, Trinitas, Incarnatio, Redemptio, Ecclesia, Sacramenta, omnia demum dogmata nostra, prout et in quantum nunc a nobis creduntur, non aliud sunt quam ideae mysticae pro certa evolutionis phasi. In quo etiam, critica historica et fides ita comparantur inter se, ut nunquam sibi invicem contradicere queant, eo quod fides est de praesenti forma quam induit idea christiana, critica vero versatur circa formas omnino diversas quae in origine erant.

De his igitur per ordinem agere propositum intentionis est, et primo de eo quod toti theoriae liberam aperuit viam, hoc est, de erroneo conceptu traditionis. Et quia erroneus conceptus non innotescit nisi per principia vera, circa haec ipsa principia, in limine disputationis vertenda est mentis consideratio.

CAPUT PRIMUM

DE CATHOLICO CONCEPTU SACRAE TRADITIONIS

« Bonum depositum custodi per Spiritum
« Sanctum qui habitat in nobis ».
(2 Tim. I-14).

« Multifariam multisque modis olim Deus loquens pa-
« tribus in prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis
« in Filio ». Haec apostolus, brevi quidem sermone, sed adaequata sententia comprehendens totam de integro successionem catholicae revelationis, a primis initiis usque ad ultimum eius complementum. Revelationem enim dicimus omnem locutionem Dei ad nos, sive per organum coniunctum quod est humanitas hypostatice unita Verbo, sive per instrumenta separata, cuiusmodi fuerunt sancti illi Dei homines de quibus 2 Petr. I-21. Quae etiam locutio terminata est, partim ad verbum orale, puta ore ipsius Christi, vel apostolorum eius, Spiritu Sancto dictante, sine scripto prolatum; et partim ad verbum scriptum per ministerium hagiographorum tam veteris quam novi testamenti. Utroque tamen modo dirigebatur ad totam Ecclesiam usque ad consummationem mundi futuram.

Porro in omni verbo, aliud est res seu veritas verbo *dicta*, quae vocari potest verbum sensu obiectivo; aliud vero *dictio* qua veritas dicitur, quae est verbum sensu formali. Si ergo sermo sit de rebus seu veritatibus verbo expressis, sic non est differentia ulla inter verbum Dei scriptum et orale,

quia sive uno, sive altero modo expressae supponantur veritates, semper sunt aequaliter a Deo dictae, ac per hoc, aequaliter quoque ad materiale fidei obiectum pertinentes. Si autem sermo sit de ipso verbo quo revelata veritas fuit divinitus expressa, sic quaedam occurrit differentia inter unum et alterum. Nam verbum scriptum de se est fixum et permanens, et ideo ipsa dictio Dei, libris semel excepta, eadem numero conservari potest et conservatur. Sed verbum orale profertur et transit, et ideo ad transmissionem veritatis dictae requirit per se dictionem aliam, numero distinctam, quae ad originalem se habeat sicut quaedam eius repetitio, seu resonantia, seu continuatio per locorum spatia et temporum intervalla; quae etiam apud nos generale nomen *traditionis* obtinuit. Hinc ergo factum est ut verbum Dei oretenus primo prolatum consueverit dici *traditum*, utpote traditioni commissum, et traditione continuandum ac perpetuandum, soleatque sub hac appellatione condivivi contra verbum scriptum quod in libris sacris continetur.

Nunc autem dictio seu traditio perpetuans communicationem oretenus in prima origine factam, dupliciter excogitari posset. Uno modo, tanquam traditio de solo facto, communi nempe rerum humanarum fluxui permissa, et humanis causis, humanis curis, humanae industriae relicta, sicut videre est in traditionibus historiae, in quibus singuli quique pro suo studio et ingenio, operam impendunt ad conservandum posteritati ea quae de anteactis temporibus memoria digna acceperunt. Alio modo, tanquam traditio non de solo facto, sed de iure etiam divino, cui nimirum ab auctore religionis nostrae, lege lata, provisum fuisset per institutionem specialis oeconomiae, constitutionem organi authentici, perennisque assistentiae promissionem. Et si a priori res consideretur, vix ac ne vix quidem credibilis alicui apparebit prior ille traditionis modus in religione revelata, nisi forte credibile ei videri posset, Iesum Christum lumen revelationis nobis attulisse, et de pura atque incorrupta eius conservatione, efficaci medio non providisse. Eiusmodi enim

medium efficax, in communi ac mere humana traditione, nemo sane agnoscet, qui et de natura conservandorum dogmatum et de fragilis nostrae humanitatis conditionibus aequum iudicium feret. Verum non oportet pro nunc immorari in considerationibus a priori, sed magis recurrere ad documenta positiva, ex quibus demonstranda venit prima et fundamentalis propositio quae sequitur.

§ 1.

Quod traditionis organum authenticum fuit a Iesu Christo in sua Ecclesia institutum, hierarchia nempe apostolica cum qua affuturum se promisit usque in finem saeculorum. Et quod traditio ipsa est praedicatio ab aevo in aevum continuata per apostolorum successores sub charismate assistentiae Spiritus Sancti, revelationis ab eodem Iesu Christo eiusque apostolis oretenus primitus acceptae.

Hic primum recole evangelicam historiam, et quaecumque in ea de originibus christianae doctrinae continetur: *Quae cum initium accepisset*, inquit Heb. II-3, *enarrari per Dominum, ab eis qui audierunt, in nos confirmata est.* Et nota illud, *enarrari*, ac rursus, *ab iis qui audierunt.* In quo quidem compendiose recapitulatur id quod in supradicta historia perquam evidens apertumque est : salutiferam scilicet Christi doctrinam ab eodem Domino Iesu Christo, non editis scriptis, sed verbo praedicationis, personali magisterio, vivae vocis oraculo prolatam fuisse ac publicatam. Ipse Dei Filius homo factus, cum hominibus in terris conversatus, magistri et doctoris partes suscepit. Ipse omni populo praecedentibus prophetiis in se adimpletis demonstratus, operum et miraculorum velut divinis sigillis comprobatus, denique ut prae aliis omnibus audiendus a Patre coelesti in solemni magisterii initiatione declaratus, « praeceptoris habitu sumpto, « bene vivendi rationem nos docuit, ut postea tanquam Deus

« vitam largiretur aeternam » (1). Et iam opus consummaverat quod dederat ei Pater, iam per triennium in Galilaea et Iudaea quaquaversus evangelium regni annuntiaverat, iam discipulos informaverat, iam sanguine suo novum et aeternum testamentum condiderat, et a mortuis redivivus parabat ascensionem in coelum. Prospiciens autem perennitati ac propagationi revelationis quam mundo attulerat, eos quos sui operis vicarios relinquebat in terris, his novissimis alloquebatur verbis : *Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis, et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.* Novissima, inquam, haec verba sunt Christi, efficaci ordinatione disponentis medium quo revelata sua doctrina ad totum mundum, et ad omnes in futurum generationes proveniret ; verba dicta post resurrectionem in solemni apparitione montis Galilaeae, ad quam, praeter summos apostolos, convocaverat caeteros discipulos omnes (2), ut tota quae tunc erat Ecclesia, testis esset eorum quae ultimo mandabat.

Ibi porro, est primo institutio *authentici organi traditionis*. Traditionis dico doctrinae non undecumque sumptae, sed a Christo acceptae ; doctrinae non comparandae, sed commissae, non acquirendae, sed commendatae ; in qua non auctores quaeruntur, sed custodes, non inventores, sed fideles dispensatores. Docentes, inquit, servare omnia quaecumque mandavi vobis. Mandavit autem Christus credendam integram evangelii doctrinam quam ipse personaliter praedicaverat dum apud nos conversaretur, et per Spiritum Sanctum suum, quoad ultimum complementum, revelaturum se discipulis promiserat dicens : « Adhuc multa habeo « vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem

(1) Clem. Alex., Cohort. ad Gentes.
(2) Matth. XXVIII-16, coll. com. Marc. XVI-7, et 1 Cor. XV-6.

« venerit ille Spiritus veritatis quem ego mittam vobis a « Patre, docebit vos omnem veritatem » (1).

Est secundo, institutio organi tradionis *quod in finem usque mundi esset duraturum*. Ubique enim in evangelio, et speciatim | apud Matthaeum, συντελεια αιωνος consummationem mundi huius praesentis, ultimumque Christi adventum, et tempus iudicii universalis significat. Nec profecto mutatur sensus ex hoc quod ad eos qui praesentes aderant, dirigitur sermo, quia dirigitur ad praesentes prout in suis successoribus semper permansuros. Unde et hic, docendae iubentur omnes gentes sine ulla aut locorum aut etiam temporum restrictione, et postmodum videmus apostolos mandatum Christi exsequentes, substituere sibi alios qui acceptae doctrinae custodes essent et doctores per Spiritum Sanctum eis communicatum, in eisque manentem (2) ; quibus iterum praescribitur ut quod ipsi acceperunt, commendent fidelibus hominibus idoneis et alios docere (3) ; idque, usque in adventum D. N. I. C., quem suis temporibus ostendet beatus et solus potens, rex regum et dominus dominantium (4).

Est tertio, institutio organi traditionis *quod indefectibilitatis charismate donatur*. Et ecce, inquit, vobiscum sum. Nam quid sit, Deum esse cum aliquo, frequentissima et notissima Scripturae testimonia demonstrant. Nimirum locutio est ubique usitata ad significandam protectionem Dei certam atque invincibilem; locutio in qua nullum non importatur efficacis auxilii genus, et per quam ea asseritur assistentia, quae in negotio pro quo promissa est, nullum compatitur lapsum, et omnem praecavet ab intento fine defectionem. Atqui apostolis, eorumque in perpetuum successoribus promittitur assistentia Christi, non quidem ad quemlibet effectum quem forte posset, cum de Dei regno

(1) Ioan. XVI-12.
(2) 2 Tim. I-13.
(3) 2 Tim. II-2, et Tit. I-5.
(4) 1 Tim. VI-14.

agitur, humana sibi fingere cogitatio; non praecise ad eradicanda omnia vitia, non ad impedienda omnia scandala. Imo ista alibi diserte praenuntiantur futura. Diserte praedicitur quod in agro dominico erunt zizania simul cum tritico, et quod utraque crescent usque ad messem. Nota est sagena missa in mare quae congregat ex omni genere piscium. Nota navicula de qua mirum illud observatur, quod cum tanta multitudine oneretur et prematur, adhuc tamen non submergitur. Notae sunt aliae evangelii parabolae in eumdem sensum collineantes. Unde non dicit: Vobiscum sum fundantibus regnum consummatae iam iustitiae, et absolutae iam sanctitatis. Sed dicit: Vobiscum sum docentibus ea quae in evangelii mei revelatione continentur. Ergo promissa assistentia, eique respondens indefectibilitas, n ordine ad intemeratam traditionem genuinae Christi doctrinae sino dubio est agnoscenda.

Est quarto institutio organi traditionis, *cui continue, et non tantum per intervalla, praedictam assistentiam adhibebit Christus.* Nam rursus, non se affuturum esse dicit certis diebus, certisque circumstantiis, velut cum condendae erunt categoricae fidei definitiones, aut cum oportebit expresso decreto corrigere quod prius falso tradebatur, adulteratumve iniuria temporum revelationis sensum ad purum restituere. Sed, omnibus diebus, inquit. Et quid est, omnibus diebus? In est, in ordinario et quotidiano magisterii ministerio, non secus ac in solemniori eiusdem exercitio. Dicendo enim, omnibus diebus, omnem prorsus, quantumvis minimam, etiam unius diei, removit interruptionem, et nullum deviationi spatium reliquit. Quid est, omnibus diebus? Id est, quovis saeculo, quavis aetate. Transiet aevum ecclesiae primitivae, non tam vicinae perspicientur origines, non uno quasi ictu oculi licebit seriem successionis mensurare, numerando manus per quas transmissus est coelestis doctrinae thesaurus, et adhuc et semper *vobiscum sum.* Adhuc et semper praesens aderit idem ille Spiritus veritatis qui ab initio ad-

fuit (1). Adhuc et semper, usquedum veniat sanctorum consummatio, reperientur iidem illi a Christo positi pastores et doctores, ut non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinae, in astutia ad circumventionem erroris (2). Adhuc et semper superstes manebit eadem illa apostolica hierarchia, quae ratione indefectibilis traditionis accepti a Christo evangelii, columna est et firmamentum veritatis (3).

Quinto denique, est institutio organi traditionis, non cuiuscumque generis, *sed per modum oralis seu semper vivae praedicationis*, – Id quidem in primis demonstrant omnia mox dicta de ratione, indole, perennitate constituti ministerii. Ubi enim, quaeso, in systemate biblico Protestantium locus organo illi permanenti, ordinario, perpetuo, cui continuo, omnibus diebus, usque in finem saeculorum deberet assistere Christus ? Nullus sane, quia deposito semel ab iis qui audierant, coelestis doctrinae thesauro in fixo scripturae instrumento, nihil ultra agendum remanebat, totumque de integro opus *docendi omnia quaecumque mandavi vobis*, cum aevo apostolorum vel virorum apostolicorum necessario finem accipiebat. – Id quoque sonant verba *docete, praedicate*, sensu obvio et naturali intellecta, cum scriptura nonnisi medium artificiale sit, paucis accommodatum, et in adiutorium vel supplementum oralis disciplinae accessorie introductum. Unde et apostolos, (quos nemo imaginabitur, aut mentem Christi nunquam esse assecutos, aut mandato eius non paruisse), nihil ex professo scripsisse tanquam proprium atque speciale suum munus exsequentes, sed tantum occasionaliter, et quasi accidentali quadam ratione incitatos, ex certissimo historiae testimonio comperimus. « Matthaeum scribit Eusebius l. 3 hist. c. 24, ea occasione « scripsisse, quia cum praedicasset Hebraeis, et ad Gentes « ire pararet, utile iudicavit, si iis quos corpore deserebat,

(1) Ioan. XIV-16.
(2) Eph. IV-11.
(3) Tit. III-15.

« aliquod memoriale suae praedicationis relinqueret. Mar-
« cum refert idem Eusebius l. 2, c. 15, nec sponte sua, nec
« a Petro cuius discipulus erat, iussum, sed compulsum
« precibus Romanorum scripsisse evangelium. Lucam idem
« Eusebius tradit l. 3, c. 24, ideo solum scripsisse, quia
« viderat multos alios temere praesumpsisse ea litteris man-
« dare, quae non perfecte noverant, ut nimirum nos abstra-
« heret ab incertis aliorum narrationibus. Ioannem scribit
« Eusebius ibidem, usque ad extremam senectutem sine
« ulla scriptura evangelium praedicasse, et addit Hierony-
« mus in l. de Script. Eccl., tandem eum compulsum fuisse
« ab Asiae episcopis evangelium scribere propter Ebioni-
« tarum haeresim tunc exorientem. Itaque, nisi Ebionis
« haeresis exstitisset, Ioannis evangelium fortasse non habe-
« remus, quemadmodum nec alia tria, nisi praedictae occa-
« siones oblatae fuissent. Recte enim scribit Eusebius, solum
« duos ex apostolis duodecim evangelium scripsisse, et eos
« necessitate quadam ad hoc provocatos. Ex quo manifeste
« colligitur, apostolos non de scribendo, sed de praedicando
« primaria intentione cogitasse » (1). Adde etiam quod si apo-
stoli doctrinam suam litteris consignare ex professo vo-
luissent, certe catechismum aut similem librum in corpus
doctrinae coalescentem confecissent, cum tamen ipsi vel
historiam scripserint, ut evangelistae, vel epistolas ex oc-
casione aliqua, ut Petrus, Paulus, Iacobus, Iudas, Ioannes,
quemadmodum l. c. Bellarminus adiecit. Signum est ergo,
et quidem indeclinabile, quod ipsi a Christo positi fuerant
ad tradendam et transmittendam revelatam evangelii ve-
ritatem, primo et principaliter per vivam ac personalem
praedicationem. Si autem apostoli, ergo et omnes eorum in
perpetuum successores, qui, quod ad praesens attinet, unam
cum eis personam moralem evidenter constituunt. — Con-
firmatur demum, et manifestissime, ex supremis commen-
dationibus quas testamenti loco iidem apostoli Ecclesiae

(1) Bellarm. l. 4 de verbo Dei, c. 4.

reliquerunt. Quid est enim quod Paulus, instante iam sua passione, scribit ad Timotheum, in cuius persona totum corpus praepositorum intelligitur? *O Timothee, depositum custodi.* Et rursus: *Formam habe sanorum verborum quae a me audisti... Bonum depositum custodi per Spiritum Sanctum qui habitat in nobis.* Et iterum: *Tu ergo, fili mi... quae audisti a me per multos testes, haec commenda fidelibus hominibus qui idonei erunt et alios docere.* Atqui: « In his locis « non potest intelligi scriptura, sed thesaurus doctrinae, « intelligentia dogmatum divinorum, i. e. tam sensus Scri- « pturarum, quam aliorum dogmatum. Quam totam doctri- « nam propagari volebat per Traditionem, ut explicant « Chrysostomus et Theophylactus in hunc locum. Quo al- « ludit etiam Irenaeus, l. 4, c. 43, cum ait: *Quapropter, eis « qui in Ecclesia sunt presbyteris obaudire oportet, his qui successionem habent ab apostolis,... qui cum episcopatus suc- « cessione charisma veritatis certum secundum placitum Patris « acceperunt.* Et facile ex ipsis verbis colligitur. Nam si lo- « queretur de verbis scriptis, non tam anxie commendaret « depositum. Scripturae enim facile conservantur in thecis, « et a librariis; apostolus autem vult servari per Spiritum « Sanctum in pectore Timothei. Et deinde non adderet: « *Haec commenda fidelibus hominibus qui idonei erunt et alios « docere;* sed diceret, commenda librariis, ut multa exempla « transcribant. Nec diceret: *Quae a me audisti per multos « testes*, sed, quod scripsi tibi. Itaque, non verba solum, sed « etiam sensum, ac multo magis hunc quam illa, Timotheo « apostolus commendat, ac ut per manus tradat succes- « soribus suis iubet » (1).

Habemus igitur in christiana religione ex divino instituto, organum traditionis, et quidem oralis ac semper vivae; organum dico authenticum, perenniter duraturum, charismate continuae assistentiae donatum. Addo etiam, indivisum in se, et in sua individualitate semper visibile; idque praeser-

(1) Bellarm. l. 4 de verbo Dei, c. 5.

tim propter unum designatum centrum et caput Petrum, qui necessario adest in hierarchia apostolica ut primus, (Matth. X-2) ; necessario adest cum mysterioso nomine sibi a Christo imposito, quo inconcussa soliditas ministerii eius significaretur, (Ioan. I-42) ; necessario adest ut confirmator fratrum, (Luc. XXII-32); ut petra supra quam aedificata est Ecclesia, (Matth. XVI-18), omnia hic intelligendo iuxta ea quae in proprio tractatu demonstrata et probata supponuntur. Nunc autem, si tale est organum traditionis, quale hactenus ex ipso solemni documento institutionis Ecclesiae fuit descriptum, statim apparet, et sine difficultate intelligitur traditionem ipsam de qua praesens currit disputatio, nihil esse aliud quam praedicationem ab aevo in aevum continuatam per apostolorum successores sub charismate indefectibilitatis, illius revelationis quae de ore Iesu Christi, vel apostolorum eius, Spiritu Sancto dictante, primitus fuit accepta.

Haec est traditio quam universa agnoscit antiquitas christiana. Haec est traditio quae vocatur ab Ignatio ad Ephes. n. 1, *sententia Iesu Christi in qua sunt episcopi per fines terrae constituti ;* a Polycarpo ad Philipp. n. 7, *tradita nobis ab initio doctrina ;* ab Irenaeo, l. 3, c. 2, *traditio quae est ab apostolis, quae per successiones presbyterorum in ecclesiis custoditur ;* a Tertulliano, Praescript. c. 37, *regula quam Ecclesia ab apostolis, apostoli a Christo, Christus a Deo tradidit ;* ab Origene, de Princip. Praef. n. 2, *ecclesiastica praedicatio per successionis ordinem ab apostolis tradita, et usque nunc in Ecclesia permanens.* Haec est traditio ad quam contra primos haereticos seu Gnosticos apellant Patres primi et secundi saeculi. Et Gnostici quidem, cum ex Scripturis arguebantur, respondebant : « Quia non « possit ex his inveniri veritas ab his qui nesciunt traditionem. « Non enim per litteras traditam illam, sed per vivam vo- « cem » (1). Neque in hoc principio Patres habebant sibi contradicentes, imo vero consentientes, et per omnia una-

(1) Irenaeus, l. 3, c. 2.

nimes. Sed cum rursus ad traditionem ipsam revocabantur, tunc iactabant traditionem occultam, ad se solos derivatam, vel a Valentino, vel a Marcione, vel a Cerinto, vel a Basilide (1). Quibus opponebatur traditio authentica, quae est publica in Ecclesia, quaeque organum habet continuam successionem episcoporum ab apostolis, et praesertim ab apostolorum principe in Sede Romana. Insignis in hac parte locus est Irenaei, quem de integro hic transcribere iuvabit, ut eorum quae hactenus fundamenti instar posita sunt, recapitulatio sit simul et invicta confirmatio.

« Traditionem apostolorum in toto mundo manifestatam, « in omni Ecclesia adest respicere omnibus qui vera velint « videre ; et habemus annumerare eos qui ab apostolis in- « stituti sunt episcopi in ecclesiis, et successores eorum usque « ad nos qui nihil tale docuerunt, neque cognoverunt quale « ab his deliratur... Sed quoniam valde longum est in hoc « tali volumine, omnium ecclesiarum enumerare successiones : « maximae, et antiquissimae, et omnibus cognitae, a glo- « riosissimis duobus apostolis Petro et Paulo Romae fundatae « et constitutae ecclesiae, eam quam habet ab apostolis « traditionem, et annuntiatam hominibus fidem, per suc- « cessiones episcoporum pervenientem usque ad nos indi- « cantes, confund mus omnes eos qui quoquo modo, vel « per sibi placentia, vel vanam gloriam, vel per caecitatem « et malam sententiam praeterquam oportet colligunt. Ad « hanc enim ecclesiam propter potiorem principalitatem « necesse est omnem convenire Ecclesiam, h. e. eos qui sunt « undique fideles, in qua semper ab his qui sunt undique, « conservata est ea quae est ab apostolis traditio. Fun- « dantes igitur, et instruentes beati apostoli ecclesiam, Lino « episcopatum administrandae ecclesiae tradiderunt. Huius « Lini Paulus in his quae sunt ad Timotheum epistolis me- « minit. Succedit autem ei Anacletus. Post eum tertio loco « ab apostolis episcopatum sortitur Clemens, qui et vidit

(1) Iren. l. 3, c. 2.

« ipsos apostolos, et contulit cum eis, et cum adhuc inso-
« nantem praedicationem apostolorum et traditionem ante
« oculos haberet, non solus ; adhuc enim multi supererant
« tunc ab apostolis docti.... Hac ordinatione et successione,
« ea quae est ab apostolis in Ecclesia traditio et veritatis
« praeconatio pervenit usque ad nos. Et est plenissima haec
« ostensio, unam et eamdem vivificatricem fidem esse, quae
« in Ecclesia ab apostolis usque nunc sit conservata et tra-
« dita in veritate... Tantae igitur ostensiones cum sint, non
« oportet adhuc quaerere apud alios veritatem, quam facile
« est ab Ecclesia sumere, cum apostoli, quasi in deposi-
« torium dives, plenissime in eam contulerint omnia quae
« sunt veritatis.... Quid autem si neque apostoli quidem
« Scripturas reliquissent nobis, nonne oportebat ordinem
« sequi traditionis quam tradiderunt iis quibus committe-
« bant ecclesias ? Cui ordinationi assentiunt multae gentes
« barbarorum, eorum qui in Christum credunt, sine charta
« et atramento scriptam habentes per Spiritum in cordibus
« suis salutem, et veterem traditionem diligenter custodien-
« tes, in unum Deum credentes creatorem coeli et terrae, et
« omnium quae in eis sunt, per Iesum Christum Filium Dei »(1).

Et traditio quidem in Ecclesia, sic se iuxta Christi institutionem habet. Unde iam pronum est, priusquam ad ulteriora progrediamur, sequentem eruere conclusionem, quae in proposito nobis negotio maxime est attendenda.

§ 2.

Quod traditio in vero et catholico sensu accepta, regula fidei est. Et quod conceptus traditionis sub ratione nudi facti humani, seu praedicationis a Christo et apostolis cum sola auctoritate historica decurrentis, conceptus est falsus, protestanticus, haereticalem notam prae se ferens.

In primis observare oportet quid distet inter obiectum et regulam fidei. Obiectum est credenda veritas. Regula,

(1) Iren. l. 3, c. 3-4.

formaliter in quantum huiusmodi, est id quod credendam veritatem continet, et cui oportet nos in credendo conformari, quatenus id credamus quod in eo ut credendum proponitur. Unde veritates praedicatae per traditionem, quas dicere possumus traditionem *sensu obiectivo*, obiectum quidem fidei sunt. Ipsa vero praedicatio ecclesiastica, seu ipsa *formali sensu* accepta traditio, fidei regula est (1). At rursus observandum quod regula non qualicumque modo dirigit, sed infallibiliter. Quisquis enim in quocumque ordine regulam sequitur, pro quanto vim habet et actum regulae, ille non solum non errat, sed nec errare potest. Eatenus ergo in negotio fidei, regulae rationem traditio obtinet, quatenus revelatas veritates infallibiliter custodit, infallibiliter conservat, infallibiliter ad nostram defert cognitionem ; idque ratione divini illius elementi quod in ea necessario esse agnoscendum secundum institutionem et promissionem Christi, superior nos docuit propositio. Divinum autem dico elementum, quod variis nominibus a Patribus est appellatum : nunc, *charisma veritatis certum in episcopatus ab apostolis successione*, (Iren. l. 4, c. 26) ; nunc, *operatio Spiritus veritatis, non sinentis ecclesias aliter intelligere, aliter credere, quod ipse per apostolos praedicabat*, (Tertull. Praescript. c. 28); nunc, *influxus Domini Ecclesiae inhabitatoris, ne eat in errorem quemlibet studiosissima speculatio*, (August. Enarr. in Ps. 9, n. 12) ; nunc, *Spiritus Sancti afflatus ne discedatur a vero*, (Cyrill. Alex. epist. 1 ad monachos Aegypti) ; nunc, *gratia Spiritus qua edocti, omnes etiam montium et marium*

(1) Quare non videretur admittendum quod aliqui dicunt: Traditionem sensu obiectivo esse fidei regulam remotam, sensu autem formali proximam. Si enim de regula agitur, formaliter qua regula est, non oportet considerare id quod est credendum, sed id quod dirigit in credendo per credendi obiecti propositionem. Et hoc est semper ipsum verbum qua scripto vel ore prolatum, adeoque Scriptura vel Traditio, non obiectivo, sed formali semper sensu accepta. De distinctione autem inter regulam remotam et proximam, infra erit sermo.

disiunctione separati, in idem consentiunt, (Theodoret. Dial. de Incommutabili) ; nunc, *effectus sententiae D. N. I. C., qua fit ut in Sede apostolica inviolabiliter semper catholica custodiatur religio,* (Profess. fidei sub Hormisda ab Orientalibus subscripta). Et alia multa in eumdem sensum collineantia passim reperire est apud Patres, quae per singula referre non vacat. Interim vero, nullum relinquitur dubium quin traditio in genuina illa et catholica notione accepta, quam nobis suppeditant monumenta omnia institutionis christianae, vera regula fidei et dicatur et sit.

At longe alius est conceptus protestanticus, in quo elementum divinum penitus rescinditur, ut traditio nihil plus iam sit aut esse possit, quam nudum ac simplex factum communibus factis historiae accensendum : factum scilicet hominum, sua solertia, sua industria, suo ingenio, scholam Christi apostolorumque eius per successivas aetates continuantium. Qua quidem suppositione facta, statim patet, nullam amplius de regula fidei quaestionem esse residuam. Etenim primo, ut paulo supra fuit observatum, regula fidei proprie loquendo, non ea demum est quae solum possibiliter, aut casualiter, aut de contingenti conservat genuinam atque inadulteratam revelationis doctrinam, sed quae de iure etiam, et necessario, et per se. Atqui, vel prima fronte occurrit evidens disproportio humanae solertiae, humanaeque industriae ad eiusmodi effectum, praesertim in materia divinorum dogmatum, in qua vel maxime, semper urget ratio Protestantium apud Bellarminum, l. 4 de verbo Dei, c. 12 : Plurima obstare, aut certe obstare posse impedimenta, oblivionem, imperitiam, negligentiam, perversitatem, quae nunquam desunt in genere humano. Sed haec, si placet, omitto. Esto quod praedicta impedimenta de facto locum non habuerint ; esto quod divina doctrina fuerit in suae veritatis puritate per tot saeculorum decursum, et tot inter rerum vicissitudines, de facto conservata ; esto quod haec ipsa de solo facto conservatio, satis sit ad regulam fidei secundum se. Esto, inquam, quia de his longius disputandi locus nunc non est, et qua-

cumque etiam largissima concessione facta, id saltem fatearis necesse est, non esse satis ad regulam *quoad nos*. Quoad nos namque, nullum alium valorem obtinebit eiusmodi humana traditio, praeter eum quem ei conciliabit demonstratio cohaerentiae cum originali locutione Dei in Christo vel apostolis, ex solis communibus historiae criteriis et fontibus compilata: per collationem scilicet, discussionem, et crisim scientificam monumentorum praeteritae aetatis inde ab antiquis temporibus. Et quis, quaeso, huic studio non impar, cum non de paucis quibusdam factis, iisque celebratissimis, famosissimis, et in proprio dominio historiae exsistentibus, sed de doctrinis maxime abstrusis hic agatur? Quis in tanta multitudine rivulorum, aquas sinceras quae recta a fonte procedunt, a spuriis et adulteratis distinguet? Quis separabit pretiosum a vili in tot inter se dissidentibus, seseque invicem destruentibus confessionibus? Omnibus ergo modis, manifestissime apparet quod traditio secundum protestanticam conceptionem accepta, regula fidei nec est nec esse potest, et quod in hac saltem parte, sibi ipsis constantes fuerunt veteres Reformatores, cum unam solam atque unicam regulam, traditione exclusa, Scripturam constituerunt.

Verum, conceptionem hanc, *quae totam in se resumit haeresim Protestantismi*, in plena esse oppositione cum evangelio et fundamentali eius oeconomia, iam satis ostensum est, et si quis plura desideret, plura etiam inveniet in tractatu de Ecclesia, ubi de potestate magisterii. Eamdem quoque aperte contradicere sensui totius christianae antiquitatis, vel ex paucis quae praecitata sunt documentis colligere facile est. Equidem affirmant Protestantes: « Antiquiorem « ecclesiam *solum historice* appellasse ad traditionem, demon- « strando scilicet in ecclesiis apostolicis, quibus apostoli ipsi « praedicaverant, per continuam successionem usque ad sua « tempora saeculi secundi vel tertii, fidem ab apostolis tra- « ditam nondum fuisse corruptam, sed adhuc integram. Po- « steriori vero tempore, Ecclesiam *id quod testimonio tradi- « ditionis historice considerato deerat, supplere studuisse aucto-*

« *ritate quam sibi vindicabat* » (1). Id, inquam, affirmant, sed gratuito et sine ullo fundamento.

Ad cuius rei evidentiam considerandum quod promissa assistentia pro incorrupta depositi custodia, et infallibili cursu traditionis in recto tramite originalis revelationis, non excludebat ullo modo accommodatam huic eidem fini causarum secundarum ordinationem, earumque congruam cooperationem. Sic enim semper se habet suavis Dei providentia ut instrumenta apte contemperet causae principali, et quidquid de suo humanum organum propria activitate reddere potest, id non modo non tollat, sed procuret et adhibeat etiam magis. Non ergo negare intendimus connaturalitatem ad effectum de quo agitur, quae revera est in successione et continua serie episcoporum sibi invicem in eadem sede quasi de manu in manum transmittentium depositum religionis. Neque somniamus removendum esse a traditione humanum elementum, humana praesidia, humanam industriam ac sollicitudinem. Quae profecto si removenda censeremus, contradictorem haberemus ipsum apostolum exclamantem : *O Timothee depositum custodi*. Utquid enim obsecratio haec, utquid tam instans commendatio, si ex parte Timothei nihil exigebatur ? Sed id tantum volmus, nondum in his reperiri supremam ac sufficientem rationem certitudinis de conservata integritate doctrinae revelatae, quamdiu praecisio fit a promisso et collato a Christo charismate perpetuae assistentiae (2). Proinde intelligendum est, elementum humanum subordinari divino, eique ita coniungi, ut in

(1) Apud Franzelin, Thes., 10.

(2) Praesidia pro intemerata doctrinae conservatione adhibita, ad haec quatuor reducuntur a Card. Franzelin, thes. 9: « Primo. Non « solum semper observatum est apostolicum institutum, ut episcopus « non eligeretur, nisi prius de sinceritate eius fidei certis testimoniis « constaret, sed etiam praesertim episcopi maiorum sedium continuo « post electionem aliis collegis suis, et maxime Pontifici Romano « per litteras synodicas exponebant distinctam suae fidei professionem. « Ratio sanctae huius institutionis per se evidens est, et egregie de- « claratur a Gregorio M. l. 7 epist. 4: *Nam cum vicissim nobis fidei*

usu loci theologici traditionis, duplex Patribus occurreret argumentum. Unum ex consideratione charismatis successionem apostolicam perpetuo comitantis. Alterum ex consideratione ipsius successionis secundum conditiones historicas in Ecclesia ab initio servatas ; quod etsi ex se solo ultimatum apodicticumque absolute loquendo non esset, polemice tamen efficacissimum erat adversus multiplices sectarum auctores, qui omnes de novo a semetipsis dogmatizare inceperant : « Hanc sapientiam, inquit Irenaeus l. 3, c. 2, (quam Paulus « loquitur inter perfectos), unusquisque eorum esse dicit, « quam a semetipso adinvenerit... Unusquisque enim ipsorum « omnino perversus, semetipsum, regulam veritatis depravans « praedicare non confunditur ». Utroque igitur argumento utebantur Patres, tam priores quam posteriores. Non enim soli posteriores, sed et vetustissimi, Ignatius, Irenaeus, Tertullianus paulo supra citati, summam rationem ex qua constet divinam doctrinam sincere et integre per successionis ordinem esse conservatam, ultimo revocabant *ad charisma*

« *nostrae coonfessionem transmittimus quid aliud in sancta Dei Ec-* « *clesia agimus, nisi arcam bitumine linimus, ne unda erroris intret?* - « Secundo, sicut solliciti erant tum singuli tum omnes simul episcopi, « ut fides singulorum consentiens fidei communi omnium esset te- « statissima, et diligenter cavebatur ne a fide communi quomodocum- « que dissidens particeps videretur communionis ecclesiasticae, ex « eadem ratione vigili studio curabant, ut de fide una episcoporum « in singulis sedibus sese excipientium certo constaret. Hinc series « episcoporum orthodoxorum in diptychis singularum ecclesiarum « descripta diligentissime servabatur, reiectis iis qui defectionis a « fide universae Ecclesiae suspecti fuerant. — Tertio, si quando in « aliqua ecclesia novitas doctrinae contra communem traditam fidem « serpere coepisset, episcopi erat, non solum eam comprimere, sed « etiam certiores reddere episcopos alios, et imprimis Pontificem Ro- « manum, ut communi sententia ubique damnatus error ab Ecclesia « arceretur. — Quarto, extraordinarium quidem, sed ubi periculum « novitatis imminentis id postulare videbatur, efficax praesidium « unionis et consensionis erant concilia episcoporum, vel ex provin- « ciis singularibus, vel ex universa Ecclesia orbis terrarum etc.

veritatis cum episcopatus successione communicatum, ad communicationem Christi, ad promissum et missum doctorem veritatis Spiritum Sanctum. Et similiter, non modo antiquiores, sed et posteriores, puta Athanasius (de decr. Nicaen. n. 27), Epiphanius (l. 1, Haeres. 27, n. 6), Optatus (l. 2 de schism. Don. n. 2), Augustinus (epist. 53, n. 2, etc.), aeque appellant ad sententiam a patribus ad patres transmissam, ad doctrinam ab initio traditam, ad continuam successionem sacerdotum in Ecclesia potissimum Romana, *quoniam per eam successionem*, verba sunt Epiphanii, *perpetuo manifestata veritas demonstratur*. Et ideo, a primo ad ultimum, non apparet vestigium oppositionis a Protestantibus pro necessitate causae fallaciter imaginatae. Ita fere Card. Franzelin, de Trad. thes. 10.

Sic igitur habes in traditione, vero et catholico sensu intellecta, regulam fidei certissimam. Sed, quia alia quoque regula Scriptura assignatur, ad considerationem habitudinis qua una se habet ad alteram, ipsa nos ducit rerum continuatio. Hinc tertia, quae iam sequitur, propositio.

§ 3.

Quod traditio regula fidei est, ordine tum temporis, tum cognitionis, tum comprehensionis, Scriptura prior, et ab ea in hoc vel maxime differens, quod non remota tantum regula exsistat, sed proxima etiam atque immediata, pro duplici sub qua accipi potest consideratione.

1. — In primis, nullius negotii est ostendere quod traditio antevertit Scripturam ordine chronologico. Id iam observare est in V. T. Neque enim ab initio mundi extiterunt Scripturae, et tamen ab initio fuit regula cui sancti Dei homines conformabant fidem suam. « Ab Adam usque ad Moysen « fuit ecclesia Dei aliqua in mundo, et colebant homines « Deum fide, spe, et charitate, et externis ritibus, ut patet « ex Genesi, ubi introducuntur Adam, Abel, Seth, Enoch

« Noe, Abraham, Melchisedech, et alii homines iusti. At nulla « fuit scriptura divina ante Moysen, ut patet..., quia in « Genesi non fit mentio doctrinae scriptae, sed solum tra- « ditae : *Scio*, inquit Deus Gen. XVIII-19, *quod Abraham « praecepturus sit filiis suis, et domui suae post se, ut custodiant « viam Domini*. Igitur annis bis mille conservata est religio « sola traditione.... Deinde a Moyse ad Christum, in ipso « populo Dei, etsi Scripturae exstarent, tamen magis ute- « bantur Iudaei traditione quam Scriptura, ut patet ex « Exod. XVIII-8, Deuter. XXXII-7, Iudic. VI-13, Psalm. « XLIII-1, LXXVII-5, Eccli. VIII-11 » (1). In quo etiam solutio est vulgaris difficultatis, quare in libris Mosaicis tam pauca occurrant de futura vita, et de praemiis vel poenis in ea constitutis, et universim loquendo, de multis veritatibus quae habentur ut fundamenta vitae moralis ac religiosae. Solutio namque magna ex parte hinc repetitur, quod Scriptura superveniens supponebat antecedentem regulam traditionis, eamque relinquebat in pleno suo robore, plenoque vigore semper manentem. At forte aliter putas contigisse in oeconomia N. T. ? Imo vero, in N. T. eadem traditionis praecessio luculentioribus etiam factis demonstratur, siquidem omnia originum christianarum monumenta ostendunt ecclesias sine Scripturis ab apostolis primum fundatas, propriamque iam agentes vitam. Nondum scripserat Matthaeus, et iam *Ecclesia per totam Iudaeam et Galilaeam et Samariam aedificabatur ambulans in timore Domini*, (Act. IX-31). Nondum Marcus, et iam erat ecclesia Romana, *cuius fides annuntiabatur in universo mundo*, (Rom. 1-8). Nondum Ioannes, et iam totas Asiae fundaverat et regebat ecclesias, ut scribit Hieronymus in l. de script. eccles. Ad ecclesias quoque iam exsistentes dirigebantur omnes epistolae apostolicae, quemadmodum ex ipsis earum inscriptionibus satis superque liquet. Denique, non ad scriptum aliquod instrumentum appellabat Paulus, cum dicebat ad Galatas, quos quidam

(1) Bellarm. l. 4. de verbo Dei. c. 4.

a recta via evangelii subducere conabantur : *Si quis vobis evangelizaverit praeter id quod accepistis, anathema sit,* (Gal. I-9). Et ad Corinthios : *Laudo autem vos, fratres, quod per omnia mei memores estis, et sicut tradidi vobis, praecepta mea servatis.* Et rursus : *Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Iesus, in qua nocte tradebatur,* etc. Dicendum itaque quod ab initio praeexstitit sola regula traditionis, et quod subsequens Scripturae accessio non ea esse potuit quae fundamentale conservandae et propagandae doctrinae revelatae medium semel pro semper in Ecclesia constitutum everteret, sed quae ei subordinaretur et deserviret etiam magis.

2. — Sed etiamsi regula Traditionis regulam Scripturae non antecederet ordine temporis, semper tamen ordine cognitionis. Et sane, traditio innotescit ut regula fidei, per ipsissima argumenta quibus religionis christianae seu catholicae Ecclesiae innotescit credibilitas. Ex quo enim demonstrasti revelatam esse Ecclesiam catholicam tanquam a Deo institutam, uno eodemque argumento demonstrasti fuisse a Deo positum organum illud perpetui semperque audiendi magisterii quod in eiusdem Ecclesiae basi ac fundamento est. (1). Demonstrasti praedicationem huius magisterii ordinatam esse divinitus, ut cui in sempiternum conformari debet credentium fides. Demonstrasti ergo traditionem in ratione regulae fidei obligatoriae, siquidem praedicatio ecclesiastica et traditio authentica de qua nunc nobis sermo, secundum rem convertuntur, ut ex hactenus dictis clarum apertumque est. Nec refert quam methodum, quemve processum adhibueris in demonstratione verae religionis : an scilicet argumentandi principium sumpseris ex divinis notis quae Ecclesiae insunt, eique inseparabiliter inhaerent, an potius ex historicis monumentis missionis, adventus, et operis Iesu Christi, iuxta duplicem normam in Concilio Vaticano, Sess. 3, cap. 3 indicatam (2). Semper enim, et eodem modo, est et manet demonstrata ipso facto regula Traditionis.

(1) Cf. prooemium secundae partis tractatus de Ecclesia.
(2) Enchir. n. 1642.

At non ita est de Scriptura Sacra. Absoluta enim initiali illa demonstratione quae in praeambulis fidei, seu in theologia (ut vocant) *fundamentali* instituitur, adhuc, per se loquendo, ignotum tibi omnino est utrum sint, necne, scripturae a Deo inspiratae. Nam licet nullae tales exsisterent, eadem invariata essent principia demonstrationis ; eadem quoque adaequata conclusio ad quam principia ista ducunt. Quod si forte in demonstrationis decursu, tractando historicum monumentum revelationis quam nobis attulit Iesus Christus, incideris in ea Christi testimonia quibus confirmatur fides Iudaeorum circa *Legem et Prophetas*, concomitanter quidem, et velut per accidens potuit tibi advenire cognitio earum Scripturarum V. T., quae protocanonicae appellantur, de Scripturis autem quae propriae sunt Novo Testamento, adhuc nihil scis, praetereaque nihil. Et si de his quoque, imo de his praesertim, idoneum testimonium extra authenticam Traditionem quaeras, non est ubi invenias nisi in scriptis apostolicis. Sed praeterquam quod cognitio auctoritatis apostolorum ut organorum promulgandae revelationis, supponit iam cognitam regulam Traditionis quae ab eis tota decurrit : quid, quaeso, in scriptis apostolicis invenies de inspiratis N. T. scripturis, formaliter qua inspiratis ? Nihil omnino praeter notum illud incisum secundae Petri, III-16, de Pauli epistolis. Atqui epistolae Pauli non sunt omnes, imo nec praecipuae scripturae N. T. Insuper, quaenam fuerint tempore quo scribebat Petrus, editae iam epistolae Pauli, incertum forsitan quis dicere posset. Denique, haec ipsa secunda Petri epistola ab iis praecise qui a scriptis documentis unice pendere profitentur, ut supposititia et non genuina reiicitur. Omnibus igitur modis, biblicum systema Protestantium in aëre pendulum apparet, basi ac fundamento carens. Nec male comparatum est systemati mundi in cosmogonia Indorum, qui adstruunt universum instar elephantis ponentis pedes super quatuor testudines, quin dicant quid illud sit in quo testudines ipsae nituntur. At nos, ex organo traditionis cui a Christo commissum est munus docendi omnem veritatem,

iure meritoque accipimus veritatem revelatam integri canonis Scripturae inspiratae, ut sic, per Traditionem Scriptura innotescat, sitque eo ipso, ordine cognitionis posterior.

3. — Hinc ulterius efficitur, Traditionem antecedere Scripturam ordine etiam comprehensionis, pro quanto scilicet, non in Scriptura, sed in Traditione, revelata doctrina fuit vera quadam ratione integraliter deposita. — Dico, non in Scriptura : tum quia, ut mox praemissum est, nequidem veritas de Scriptura ipsissima, id est de catalogo librorum qui ut sacri sunt recipiendi, in ea continetur ; tum quia ipsamet nos pluries remittit ad Traditionem, ut ad fontem quorumdam dogmatum quae scripta non sunt, quemadmodum ex 1 Cor. XI-2, 2 Thess. II-14, 2 Tim. I-13, 3 Ioan. 13, ostendit Bellarminus (1) ; tum denique quia vel sola scriptio librorum N. T., quam superius vidimus ex contingentibus circumstantiis occasionatam, luculentum signum est quo palam fecit Deus, non fuisse sui consilii, ut in libris sacris plenum haberemus et adaequatum revelatae veritatis depositorium. - At contra, eiusmodi depositorium dives in Traditione iure meritoque agnosces. Ipsa enim est, quae primitivum, principale, ac primarium doctrinae instrumentum a Christo posita fuit. Ipsa, cui ex consequenti concredita est et Scriptura ; concredita, inquam, non solum in ordine ad notificationem eius quod pro scriptura a Deo vere inspirata est accipiendum, verum etiam in ordine ad notificationem sensus qui absque intelligentiae clave, aut clausus remanet, aut incertus (2). Unde sequitur quod in deposito *tradito*, aliquo vero modo continetur etiam revelatio scripta ; et si *etiam* revelatio scripta, ergo tota de integro revelatio.

Sic igitur, traditio est regula fidei omnibus modis prior : tempore, cognitione, comprehensione. Ultimo quaeres : an remota regula, vel proxima ? Dico autem : et remota et proxima, sub alia atque alia consideratione.

(1) De verbo Dei, l. 4, c. 5.
(2) Iren. 4, c. 26, Tertull. Praescript. c. 19-21.

4. — Et sane, indesinens illa, et per saeculorum decursum perseverans usque ad nos Ecclesiae praedicatio, duobus modis accipitur. Primo quidem, in interpositis antecedentium aetatum annulis a quibus pendet, et quibus mediantibus semper continuatur cum praedicatione eorum qui primi et immediati fuerunt verbi revelati promulgatores. Deinde vero, secundum se absolute, in qualibet seorsum designata temporis differentia. Primo igitur modo, praedicatio ecclesiastica est traditio sub praecisa ratione *transmissionis doctrinae revelatae quasi de manu in manum inde ab apostolis*, seu traditio reduplicative ut per indisruptum canalem e fonte a saeculis decurrens, et sub hac consideratione non est plus quam *remota* fidei catholicae regula. Sic enim innotescit tantummodo per investigationem monumentorum praeteritae aetatis, id est per studium operum quae ex antiquitate relicta, in cognitionem ducunt sententiae, professionis, ac fidei quae olim erat circa doctrinam christianam, vel ex integro, vel in singulis capitibus spectatam. Et si nonnisi mediante investigatione et processu scientiae theologicae proprio cognoscitur quoad ea quae continet dogmata, ergo regulae proximae rationem nec habet nec habere potest. Quare veniendum est ad praedicationem ecclesiasticam, non amplius consideratam in cohaerentia continuae successionis a prima revelationis origine, sed absolute in sui exercitio pro hoc signato nunc temporis. Quo sub respectu, semper quidem traditio est, quatenus semper tradit id quod explicite vel implicite accepit a maioribus, sed iam est traditio sub praecisa formalitate *auctoritativi magisterii diserte proponentis et explicantis id quod credere necesse est secundum decurrentem inde ab apostolis revelationem.* Et sic etiam, regula est fidei *proxima* atque immediata, quae cum infallibili ac semper vivente Ecclesiae catholicae magisterio, formaliter ut magisterium est, adaequate convertitur.

At vero, quocumque modo traditionem sumas, sive ut regulam proximam, sive ut remotam, id accurate notatum velim: Authenticum eius organum non fuisse a Christo

institutum ad conservandum vel proponendum materiales et inertes formulas, sed verum sensum revelatae veritatis, ac per hoc, munus infallibiliter transmittendi, custodiendi, et proponendi fidei depositum, inseparabile esse a munere infallibiliter quoque definiendi, declarandi, et explicandi id quod in eo continetur. Nunc autem, si traditio est non solum conservativa, verum etiam explicativa totius verbi Dei, tam scripti quam non scripti, profectus aliquis in ea per saeculorum decursum procul dubio est agnoscendus : eiusmodi tamen profectus qui immutabilitati dogmatis in nullo contradicat, nihilque prorsus detrahat de ratione *depositi*, in quo nec mutari quidquam licet, nec minuere, nec addere. Et iam operae pretium erit, si hoc ipsum in conclusione praesentis capituli paulo amplius declaremus.

§ 4.

Quod ex hactenus dictis consequitur, traditionem habere quidem pro decursu temporis evolutionem quamdam, sed coniunctam cum omnimoda immutabilitate et consensione in eodem semper dogmate, eademque sententia : ita scilicet, ut ad traditionalis sensus inquisitionem quod spectat, speciales regulae, eaeque longe diversae ab iis quae scientiam historicam regunt, iure meritoque fuerint a Patribus praestitutae.

Expositionem igitur veri ac genuini conceptus traditionis absolvere placet, ponendo in conspectu ea quae ex hactenus dictis, aut consequuntur aut non consequuntur. Et ne libera nobis tribuatur divagandi facultas, ab iis quae non consequuntur, exordiendum.

In primis, nequaquam consequitur quod omnes veritates ad depositum fidei pertinentes, uno et eodem modo esse debuerunt in primitiva praedicatione apostolorum, uno quoque et eodem modo in consecutiva traditione, pro quovis stadio et quavis temporum differentia. Aliud enim est, res omnes fidei et morum quibus christiana doctrina constat,

ab initio et semper sub infallibilitatis charismate esse transmissas ; aliud vero, omnes fuisse semper propositas aeque explicite (1), aeque expresse (2), aeque enucleate (3). Nam id quidem nihil commune habet cum indefectibilitate a norma veritatis, ut in terminis evidens est, praeterquam quod tam plenaria, statim ab initio, totius doctrinae propositio vix fuisset connaturaliter possibilis, et aliunde erat eo minus necessaria, quod simul cum deposito dogmatum, charisma Spiritus Sancti pro eorum explicatione secundum occurrentes singularum aetatum necessitates, ad successores apostolorum ex Christi promissione et institutione transibat. Recole ea quae paulo supra praemissa sunt de duplici munere custodum et doctorum fidei in corpore praepositorum accurate considerando.

Porro, si ex infallibilitate traditionis minime consequitur, omnes et singulas indiscriminatim veritates ad fidei

(1) « In praedicatione apostolica poterant proponi aliqua universalia in quibus continerentur implicite singularia progressu temporis ortis dubiis explicanda per magisterium Ecclesiae. Sic sufficiebat doctrina de necessitate gratiae ad omne opus bonum in via salutis, ut adversus semipelagianos postea definiretur eadem necessitas ad initium fidei. Poterant contineri complexa, ex quibus explicanda essent elementa constituentia: Christus et Deus et homo; unde orta necessitate, definiri poterant multa de utraque natura. Suprema est potestas Petri, ut visibilis fundamenti Ecclesiae et centri unitatis; unde explicanda multa iura et officia in particulari ». Franzelin, *De Trad.*, thes. 23.

(2) « Poterant aliqua dogmata proposita esse magis usu practico et consuetudine ecclesiarum, quam diserta doctrina et instanti praedicatione, quorum diserta praedicatio vel solemnis definitio progressu temporis fieret necessaria. Cuiusmodi exempla prostant luculenta in controversia de potestate valide conficiendi sacramenta extra Ecclesiam, et in historia canonis librorum sacrorum ». Id., ibid.

(3) « Poterant in praedicatione apostolica contineri aliqua simplicius enuntiata, quorum declarationem strictiorem in directa oppositione ad certam quamdam errorum formam ipsae exortae postmodum haereses reddebant necessariam. Inde a Patribus et Conciliis definitus modus loquendi, et statutae formulae ecclesiasticae velut tesserae fidei ». Id., ibid.

depositum obiective pertinentes, debuisse omni tempore in candelabro Ecclesiae elucere quoad distinctam atque explicitam notarum suarum perspicuitatem : neque etiam consequitur, nullas esse potuisse, circa quas aliquando extiterit intra ipsum unitatis et communionis catholicae gremium, aut sensuum aut opinionum diversitas. « Revera, esse tales « aliquas veritates, demonstratur ex omnibus illis Concilio- « rum vel Pontificum definitionibus, quae declarabant tamquam « veritates fidei, eas doctrinas de quibus ante definitionem « doctores catholici absque dispendio fidei et communionis « diversas sequebantur sententias, in hoc insuper consen- « tientes, quod eas doctrinas ad depositum fidei sufficienter « manifestatum, nondum pertinere faterentur. Colligitur idem « etiam inde, quod adhuc nunc plures sunt quaestiones theo- « logicae minime definitae, quae tamen versantur circa « sensum aliquot capitum doctrinae revelatae ita, ut « ex eiusdem revelatae doctrinae analysi solvi, atque adeo « ab infallibili magisterio definiri posse videantur. Hinc « sunt apud Patres distinctiones inter *substantiam fidei quae* « *una est apud omnes, et inter quaestiones profundioris intel-* « *ligentiae*, (Iren, l. 1, c. 10, n. 23). Inter ea, *quae mani-* « *festissime in ecclesiis praedicantur, quae definita sunt in* « *ecclesiastica praedicatione, de quibus totius Ecclesiae una est* « *sententia*, et alia *quae sunt adhuc inquirenda de sacra Scri-* « *ptura, et sagaci perquisitione investiganda, quae non mani-* « *feste discernuntur, quae non satis manifesta praedicatione* « *distinguuntur, quae non sunt evidentia in ecclesiastica prae-* « *dicatione* (Origen., de princip. in praefatione). Distinguitur « in Christianorum doctrina inter *regulam fidei quae apud* « *nos nullas habet quaestiones, et illud quod salva fidei regula* « *potest in quaestionem venire* (Tertull., Praescript. c. 13). « Aliud est *quod ad ipsa fidei pertinet fundamenta, et alia* « *sunt in quibus inter se aliquando, etiam doctissimi et optimi* « *regulae catholicae defensores, salva fidei compage, non con-* « *sonant, et alius alio de una re melius aliquid dicit et verius* « (August., lib. 1 contr. Iulian,.c. 6). Distinguitur *error fe-*

« *rendus in quaestionibus non diligenter digestis, nondum plena Ecclesiae auctoritate firmatis, et error non ferendus, qui* « *ipsum Ecclesiae firmamentum quatere molitur* (August., Serm. « 294. n. 4). Distinguitur denique *portiuncula aliqua fidei* « *nostrae minus lucide clara, et illud quod Dominus neminem* « *in Ecclesia sua voluit ignorare* (Leo M., epist. 30 ad Pul- « cheriam, c. 2) ». In summa : Quolibet tempore fuerunt quaedam ulteriores doctrinae revelatae determinationes, quae plus minusve obscure in tradito ab apostolis deposito contentae, et plena adhuc luce diligentis inquisitionis non illustratae, nondum transierant in proximam fidei regulam seu sufficientem ecclesiastici magisterii propositionem. De quibus proinde potuit aliquando non esse concors sententia in gremio unitatis, ante terminatam auctoritate Ecclesiae controversiam (1). Neque in hoc quidquam videre est, quod quolibet modo praeassertae infallibilitati traditionis opponatur.

Sed nunc, alia sunt quae ex promissa in finem usque assistentia Dei omnimoda necessitate consequuntur. Et primo quidem consequitur impossibile esse, ut opinio quaepiam a quovis homine vel privato doctore originem ducens, obtineat unquam communem consensionem tanquam in fidei doctrinam, et praevaleat in Ecclesia sub ementito nomine divinae traditionis. De qua re exemplum habes in opinione millenariorum, quae a Papia primum ex nimia eius simplicitate introducta, et propter reverentiam viri qui cum apostolis conversatus fuerat, a nonnullis etiam illustrioribus secundi et tertii saeculi patribus recepta et evulgata, mox habuit contra se consentientem sententiam omnium, et a saeculo quarto ac deinceps, communi calculo inter fabulas fuit amandata (2).

Consequitur secundo, necesse e contra esse, ut si quod doctrinae punctum, obscurius primum in professione universalioris cuiusdam principii retentum, vel usu potius pra-

(1) Franzelin, de Tradit., Thes. 23.
(2) Id. ibid.

ctico quam expressa et formali praedicatione conservatum, inceperit deinde venire in controversiam quoad suam a divina traditione originem, diversis diversa opinantibus et inter se etiam concertantibus, donec tandem quaestione eliquata, fuerit ad robur pleni consensus perductum : consequitur, inquam, necesse omnino esse ut eiusmodi doctrina vere sit de genuino atque authentico deposito cuius est custos Ecclesia. Idque profecto propter praelaudatam illam Dei providentiam quae traditionem a recto tramite aberrare non permittit, propter illud *charisma veritatis certum* de quo loquitur Irenaeus l. 4, c. 26 ; propter paraclitum *doctorem veritatis qui non sinit ecclesias aliter intelligere, aliter credere*, quam ab apostolis acceperint, ut Tertullianus ait Praescript. c. 28 ; propter Spiritum Sanctum inhabitantem Ecclesiam, *ne eat in errorem quemlibet studiosissima inquisitio*, ut dicit Augustinus in Ps. 9, n. 12, et alibi saepissime.

Consequitur tertio, quod quidquid ab organo traditionis praedicatur ut dogma, id quidem est non modo infallibiliter verum veritate a Deo revelata, sed etiam immutabiliter propositum fidei omnium sequentium saeculorum in eo ipso sensu in quo fuit ab initio praedicatum. Praedicatio enim, sicut veritas, in sensu est, non in verbis, et hoc proprium haereticorum est, invehere sub verbis et formulis catholicae traditionis, sensus diversos ab iis quos stabilitos fixosque in Ecclesia invenerunt. Nam et Sabellius Trinitatem retinebat sed nominalem. Et Arius confitebatur Patrem et Filium et Spiritum Sanctum, sed tanquam tres diversae substantiae hypostases, non autem unius summae et individuae et creatricis essentiae. Et Nestorius unam Dei et hominis in Christo personam praedicabat, sed ita ut non secundum subsistentiam unitum carni Verbum ediceret. Et Pelagius divinam gratiam asserebat, sed intelligendo per gratiam liberum arbitrium, quod utique in suo ordine gratuitum etiam Dei donum est. Et Berengarius sacramentalem praesentiam concedebat, sed mysticam, non realem, secundum symbolicam repraesentationem, non secundum substantiae veritatem.

Et sic de caeteris, quibus id semper commune fuit, ut novo sensu contra sensum catholicum invecto, segregarent semetipsos, ipsoque facto in errorem inciderent, quoniam sensus ille a quo receditur, immutabiliter verus est. Hinc est quod *falsa* doctrina in stylo Scripturae dicitur *alia* doctrina : « Rogavi te, inquit, « ut remaneres Ephesi..., ut denuntiares quibusdam ne *aliter* « docerent » (1). Et iterum : « Miror quod sic tam cito tran- « sferimini in *aliud* evangelium, quod non est aliud, nisi sunt « aliqui qui vos conturbant et volunt convertere evangelium « Christi » (2). Quocumque enim tempore de dogmate fidei dicetur aliud ac quod de eodem dogmate dicebatur prius, habebitur *heterodoxia* per oppositionem ad *orthodoxiam*, et omnis haeretica sententia facile et sine discussione cognoscetur sola innovatione, quatenus sensum inducet diversum a sensu sancito in traditione et praedicatione eorum quibus dixit Christus : Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus. Caeterum, frustra provocabunt ad Scripturas. Iure enim meritoque reponet Tertullianus quod Scripturae non formaverunt ecclesias, sed ad ecclesias iam formatas directae sunt, ita ut per prius inspiciendum sit, cuius sint Scripturae, et apud quos resideat clavis interpretationis earumdem (3). Frustra iterum appellabunt ad sublimiorem gnosim, altioremque intelligentiam. Nam et hunc gnosticorum praetextum excludebant vetustissimi Patres, ostendendo viam regiam contra haereses, antiquam Ecclesiam quae omnes sectas antecedit, et vidit eas segregantes se. Istae sunt scholae *in quibus disputatur*, haec sola veri nominis Ecclesia *in qua Deo creditur*. Qui ergo sub quovis praetextu contra traditionem Ecclesiae insurgit, novis sensibus adinventis, iste desiit esse fidelis, et a tranquillo portu divinae veritatis in tempestuosum mare humanarum opinionum reiicitur (4). Frustra denique causabunt longitudinem elapsi temporis a primis

(1) 1 Tim. I-3.
(2) Gal. I-7.
(3) Tertull. Praescript. c. 19-37.
(4) Clem. Alex. l. 7 Strom c. 17.

originibus, quia valeret forsitan exceptio, si immutabilitati traditionis in eodem sensu eademque sententia aliud fundamentum esset quam Christi assistentia et Christi promissio. Nunc autem eodem modo in omni tempore idem argumentum valet, eademque semper firmitate a posterioribus Patribus contra novatores opponebatur, qua ab anterioribus. « Itaque « dicitis : Praedicatum est evangelium in omnibus gentibus, « credidit mundus, facta est Ecclesia, crevit, fructificavit, sed « imperitia male intelligentium postea erravit, et periit ; « in nobis solis et in his qui nos sequuntur sancta in terris « Ecclesia remansit. Hanc sacrilegam vanitatem evertit « evangelica veritas, et prophetarum atque sanctorum Pa- « trum non violanda auctoritas. Unde Ecclesiae suae sanctae « in evangelio suo Dominus pollicetur dicens : *Ecce ego vobi- « scum sum omnibus diebus usque in consummationem saeculi...* « Falsum igitur est quod de corpore Christi a te creditur « et astruitur » (1).

Consequitur denique quarto, quod cum de illis dogmatibus agitur, in quibus totius religionis christianae summa consistit, quaeque idcirco statim ab Ecclesiae initio formaliter explicite ut dogmata proposita sunt, non potest esse negotium multi laboris, theologica demonstratio per argumentum a traditione. Sed quatuor regulas tibi dabit Augustinus, quae rem totam maxime simplificant. Prima regula est, quod non erit utique necesse discutere singillatim testimonia Patrum, si quando traditio constet actis publicis, authenticis, et universalibus, cuiusmodi ex. gr. sunt in materia peccati originalis, baptismus infantium in remissionem peccatorum, necnon et exorcismi qui iuxta Ecclesiae ritum fiunt super illos (2). Secunda regula est, quod si ex specialibus

(1) Lanfrancus, de corp. et sang. Domini, c. 23.

(2) August. l. 1 c. Iulianum, n. 14; l. 6, n. 11. et alibi saepe. — « S. Augustin a démontré dans tous les endroits que nous avons rap- « portés et en beaucoup d' autres, que cette pratique de l' Eglise « était suffisante pour établir le péché originel. Il attaque Julien per- « sonnellement par cet endroit. Etant fils d' un saint homme qui fut

testimoniis res decidenda sit, iure meritoque contentus esse poteris testimonio vel solius ecclesiae occidentalis. Et ratio affertur, non solum quia speciale est huius ecclesiae privilegium propter sedem apostolicam quam in sinu suo habet, et cum qua magis de proximo cohaeret, verum etiam, et praesertim, quia in fide Latinorum satis iam elucet fides Orientalium, cum et ipsi utique christiani sint, et utriusque partis terrarum una christiana fides traditioque exsistat (1). Tertia regula, eaque praecedenti valde affinis : Quod sive ex latinis sive ex graecis auctoritates afferre velis, non opus est citare auctores multos, sed unus vel alter doctor fama

---

« depuis élevé à l' épiscopat, il est à croire qu' il avait reçu dès son « enfance tous les sacrements ordinaires. Dans cette présupposition « S. Augustin lui dit: *Vous avez été baptisé étant enfant, vous avez été « exorcisé, on a chassé de vous le démon par le souffle. Mauvais enfant ! « Vous voulez ôter à votre mère ce que vous en avez vous-même reçu, et « les sacrements par lesquels elle vous a enfanté*... De cette sorte la tra- « dition était fondée sur des actes incontestables, avant même qu' on « fût obligé d' entrer dans la discussion des passages particuliers, « et ainsi cette discussion n' était pas absolument nécessaire ». Bossuet, Défense de la Tradition, l. 8, c. 2.

(1) August. l. 1 c. Iulian. n. 13-14; l. 6, n. 22, etc. — « Le second « principe de S. Augustin: Quand par abondance de droit, on voudra « entrer dans cette discussion particulière, il y a de quoi se contenter « du témoignage de l' église d' Occident. Car sans encore présupposer « dans cette église aucune prérogative qui la rende plus croyable, « c' est assez à S. Augustin qu' il fût certain *que les Orientaux étaient « chrétiens, qu' il n' y eût qu' une foi dans toute la terre, et que cette foi « était la foi chrétienne*. D' où ce Père concluait *que cette partie du monde « devait suffire à Julien* pour le convaincre: non qu' il fallût mépriser « les Grecs, mais parce qu' on ne pouvait présupposer qu' ils eussent « une autre foi que les Latins sans détruire l' Eglise en la divisant. « Cependant S. Augustin insinuait le manifeste avantage de l' église « latine... C' était l' honneur de l' Occident d' avoir à sa tête et dans « son enceinte le premier siège du monde. S. Augustin ne manquait « pas de faire valoir en cette occasion cette primauté, lorsque citant, « après tous les Pères, le pape S. Innocent, il remarquait *que s' il était « le dernier en âge, il était le premier par sa place, posterior tempore, « prior loco*. Le premier par conséquent, en autorité. C' est pourquoi,

et auctoritate praecipuus sufficit ut in eo sensus aliorum percipiatur, idque iterum propter unanimitatem Ecclesiae uno spiritu et una traditione ductae. Et hoc est quod etiam notavit Lirinensis in secundo Commonitorio n. 30, ubi postquam enumerasset decem illos Patres quorum testimonia recitata sunt in Concilio Ephesino, pergit : « Hi sunt igitur « omnes apud Ephesum sacrato decalogi numero magistri, « consiliarii, testes, iudicesque producti ; quorum beata illa « Synodus doctrinam tenens, consilium sequens, credens te- « stimonio, obediens iudicio, absque taedio, praesumptione, « et gratia, de fidei regulis pronuntiavit. Quanquam multo « amplior maiorum numerus adhiberi potuerit, sed necesse « non fuit, quia neque multitudine testium negotii tempora « occupari oportebat, et decem illos non aliud vere sensisse « quam caeteros omnes collegas suos nemo dubitabat » (1).

« dans la suite, récapitulant ce qu' il avait dit, il le met à la tête de « tous les Pères qu' il avait cités; à la tête, dis-je, de S. Cyprien, de « S. Basile, de S. Grégoire de Nazianze, de S. Hilaire et de S. Ambroise, « sans nommer les autres qui étaient compris dans ceux-ci... C' est « donc le second principe de S. Augustin, que l' autorité de l' Occi- « dent était plus que suffisante pour autoriser un dogme de foi ». Bossuet, ubi supra, c. 3.

(1) August. l. 1 c. Iulian n. 15-16. — « Le troisième principe: « Pour en venir aux Orientaux, que S. Augustin n' estimait pas moins « que les Latins: c' est que pour en savoir les sentiments, il n' était « pas nécessaire de citer beaucoup d' auteurs. Il se contente d' abord « de S. Grégoire de Nazianze, *dont les discours*, dit-il, *célèbres de tous « côtés par la grande grâce qu' on y ressent, ont été traduits en latin*. « Et un peu après: *Croyez-vous*, dit-il, *que l' autorité des évêques orien- « taux soit petite dans ce seul docteur ? Mais c' est un si grand person- « nage, qu' il n' aurait point parlé comme il a fait, s' il n' eût tiré ce qu' il « disait des principes communs de la foi que tout le monde connaissait. « et qu' on n' aurait pas eu pour lui l'estime et la vénération qu' on lui « a rendue, si l' on n' avait reconnu qu' il n' avait rien dit qui ne vînt « de la vérité que personne ne pouvait ignorer*. Voilà comment, loin de « diviser les auteurs ecclésiastiques, S. Augustin faisait voir que ne « ne pouvant pas être contraires dans une même foi, un seul docteur, « éminent par sa réputation et par sa doctrine, suffisait, pour faire « paraître le sentiment de tous les autres ». Bossuet, ibid. c. 4.

Quarta tandem regula additur, quod unanimis sensus ecclesiae praesentis probatio est idonea sensus antiquitatis, quatenus habita cognitione eius quod nunc in Ecclesia tenetur, aliam fuisse fidem in saeculis praeteritis, cogitare nefas (1).

Haec porro posterior Augustini regula est, quae maxime ad rem nostram facit, pro quanto scilicet adstruit, sensum ecclesiae coaevae circa religionis nostrae dogmata, signum esse certissimum sensus nequaquam diversi quem circa eadem habuit antiquitas. Unde in eo puncto tanquam in ultima consequentia praemissorum de infallibilitate traditionis consistere placet. Et si quidem praescindamus ab ulterioribus illis fidei determinationibus quae nonnisi decurrente tempore, ut supra notatum est, in eliquata dogmata transierunt, (quia consideratio ista longius nos a proposito nostrae intentionis abduceret), sed iterum de illis solis loquamur, quae christianae religionis summam constituunt, quae ad ipsam revelatae doctrinae pertinent fundamenta, quae Dominus neminem in Ecclesia sua voluit ignorare, quemadmodum supra citati aeibant Patres, statim patebit veritas conclusionis. Ista enim ab ipsis initiis fuerunt ut dogmata in traditione et magisterio Ecclesiae explicite proposita ; insuper, quidquid

(1) August. l. 1 c. Iulian n. 19-34. — « Pour juger des sentiments « de l' antiquité, le quatrième et dernier principe de S. Augustin est, « que le sentiment unanime de toute l'Eglise présente en est la preuve ; « en sorte que connaissant ce qu' on croit dans le temps présent, on ne « peut pas penser qu' on ait pu croire autrement dans les siècles pas- « sés. C' est pourquoi S. Augustin, après avoir fait à Julien la demande « qu' on vient de voir sur S. Grégoire de Nazianze et S. Basile: *En « voulez-vous davantage*, dit-il, *ne vous suffisent-ils pas ?* il ajoute: « *Mais dites qu' ils ne suffisent pas ;* poussez votre témérité jusque-là, « *nous avons quatorze évêques d' Orient, Euloge, Jean Ammonien*, et « les autres dont le concile de Diospolis en Palestine avait été composé, « qui auraient tous condamné Pélage, s' il n' avait désavoué sa doctrine, « qui par conséquent l' avaient condamné et tenaient la foi de tout « le reste de l' Eglise, et qui servaient de témoins, non seulement de « la foi de l' Orient, mais encore de celle de tous les siècles passés ». Ibid. c. 5.

semel proponitur in traditione ut dogma, id necessario manet, in eodem semper sensu et traditum et creditum. Ergo necesse est ut is sensus de facto adhuc retineatur, qui firmiter tenebatur a principio, ac per hoc, esse prorsus non potest ut qui orthodoxorum Patrum nomine apud nos veniunt, quique ut tales semper in Ecclesia habuerunt auctoritatem, aliud unquam in re ipsa senserint quam quod hodiedum a nobis et creditur, et docetur, et inviolabilis instar depositi posteris commendatur.

At nunc occurrunt neocritici causantes nihil praevalere contra factum positivum. Inveniuntur autem multi antiqui Patres qui de facto aliter ac nos senserunt de dogmatibus religionis etiam primariis, velut de trinitate, de incarnatione, de peccato originali, de gratia, aliisque eiusmodi. Nam, aiunt, antenicaeni expresserunt processionem Filii et Spiritus Sancti iis modis qui exhibent ideas falsissimas et a nostris plane diversas, utputa tritheismi, inaequalitatis personarum, imo vero corporeae deitatis. Iidem veteres usque ad Cyrillum Alexandrinum inclusive, non rectius sentiunt de incarnatione quam sensit postea Eutyches, et nonnisi post longas contentiones delineatum videmus dogma antea informe unionis hypostaticae. Plerique etiam ante Augustinum veri pelagiani sunt, aut certe semipelagiani. Chrysostomus caeterique graeci de peccato originali nihil sciunt, etc. etc. Sic nunc opinantur critici nostri, qui tamen nihil novi afferunt, sed vestigiis insistunt Socinianorum et Calvinistarum, facili eruditione loca patristica quibus illi utebantur, colligentes apud Petavium, vel apud Bossuetium in suis operibus polemicis contra Jurieu et Richardum Simon (1). Caeterum,

(1) « Les manières dont nous avons vu que les anciens ont exprimé « la génération du Fils de Dieu, et son inégalité avec la Pére, donnent « des idées très fausses et très différentes des nôtres... Chacun sait « combien ce mystère (de la Trinité) demeura informe jusqu' au pre- « mier concile de Nicée... Les anciens docteurs, et surtout ceux du « troisième siècle, et même ceux du quatrième, ont confondu le Fils « et le S. Esprit; ils nous ont fait un Dieu converti en chair, selon

undecumque suam eruditionem comparaverint, id saltem indubium est, methodum interpretationis apud eos methodum esse protestanticam, quae nimirum eodem ac illa vitio laborans, ad easdem quoque erroneas conclusiones ducit. Porro, antequam vitium istud, quod et quale sit, dilucide appareat, considerare oportet id quod ansam dedit vulgatis iam opinionibus quibus veteres Ecclesiae Patres tanquam de heterodoxia notantur, ut statu causae recte praestabilito, causa ipsa solutionem aequi iudicii habere possit. Ad hoc igitur pertinebit capitulum sequens.

« l' héresie qu' on a attribuée à Eutychès, et ce n' est que par la voie « de longues contentions, qu' enfin cette vérité (de l' incarnation) « est arrivée à la perfection... La grâce qu' on regarde aujourd' hui « comme l' un des plus importants articles de la religion chrétienne, « était entièrement informe jusqu' au temps de S. Augustin. Avant « ce temps, les uns étaient Stoïciens et Manichéens, d' autres étaient « purs Pélagiens; les plus orthodoxes ont été semipélagiens ». Ita *Jurieu*, apud *Bossuet*. Premier avertissement sur les lettres de M. Jurieu.

CAPUT SECUNDUM

DE CAUSA APPARENTIUM OPPOSITIONUM IN TESTIMONIIS TRADITIONIS.

« Magis declinamus ad ea quae sunt opi-
« nabilia quam ad veritatem. Est enim illa
« austera, gravisque ».
(Clem. Alex. l. 7 Strom. c. 16).

Quod doctrina traditionis, etsi sit semper eadem, non ideo est semper eodem modo enucleata, limata, et expolita, sed accipit processu temporis, occasione praesertim insurgentium haeresum, plus evidentiae, plus luminis, plus praecisionis. Et quod generatim loquendo, tres sunt quoad singula dogmata status distinguendi: status simplicis fidei, status explicationis perfectae, et status intermedius, quando incipiebat transitus a simplici fide ad speculationem theologicam, et pro multiplici initiorum difficultate, adhuc erant expositiones minus exactae, et modi loquendi quandoque ambigui. Qui tamen reductionem ad sensum orthodoxum non compatiuntur modo, verum etiam requirunt, si ratio habeatur propriorum principiorum quibus regi debet exegesis patristica.

§ 1.

Dicit S. Thomas in prologo opusculi *contra errores Graecorum:* « Errores circa fidem exorti occasionem dederunt
« sanctis Ecclesiae doctoribus, ut ea quae sunt fidei maiori
« circumspectione traderent ad eliminandos errores exortos,
« sicut patet quod sancti doctores qui fuerunt ante errorem
« Arii, non ita expresse locuti sunt de unitate divinae essentiae,

« sicut doctores sequentes ; et simile de aliis contingit erro-
« ribus, quod non solum in diversis doctoribus, sed in uno
« egregio doctorum Augustino expresse apparet. Nam in suis
« libris quos post exortam Pelagianorum haeresim edidit,
« cautius locutus est de potestate liberi arbitrii, quam in
« libris quos edidit ante praedictae haeresis ortum, in quibus
« libertatem arbitrii contra Manichaeos defendens, aliqua pro-
« tul.t quae in sui defensionem erroris assumpserunt Pelagiani,
« divinae gratiae adversantes. Et ideo non est mirum si moderni
« fidei doctores post varios errores exortos, cautius et quasi eli-
« matius loquuntur circa doctrinam fidei ad omnem haeresim
« evitandam. Unde si aliqua in dictis antiquorum doctorum
« inveniuntur, quae cum tanta cautela non dicantur, quanta a
« modernis servatur, non sunt contemnenda aut abiicienda, sed
« nec etiam ea extendere oportet, sed exponere reverenter ».
Sic loco citato angelicus doctor, qui hanc doctrinam de-
sumpserat, sicut assolet, ab ipso Augustino : « Didicimus,
« inquit ille, de dono persev. n. 53, singulas haereses in-
« tulisse Ecclesiae proprias quaestiones contra quas diligen-
« tius defenderetur Scriptura divina, quam si nulla talis
« necessitas cogeret ». Et alibi idem Augustinus notat quod
non oportet quaerere tam accuratum loquendi modum in
Patribus qui ante natas haereses scripserunt, ac in iis qui
postea advenerunt : tum quia nulla adhuc quaestione pulsati,
et in Ecclesia catholica bono sensu se intelligi arbitrantes,
securius loquebantur (1) ; tum quia materias nondum discus-
sas breviter et transeunter attingentes, immorabantur potius
in iis quae tunc adversus Ecclesiae inimicos disputabant,
necnon et in exhortationibus ad quasque virtutes quibus
Deo pro adipiscenda vera felicitate servitur (2). Et haec
quoque communis est responsio, non theologorum modo,
verum etiam Athanasii, Hieronymi, Lirinensis, et aliorum.
Haec est regula in theologia, et solutio difficultatum circa

(1) August. l. 1 c. Iulian. n. 22.
(2) Id. de praedest. SS. n. 27.

traditionem, cuius doctrina semper quidem eadem est, at non semper eodem modo clara et expressa. Accipit enim cum tempore, ut Lirinensis ait, *evidentiam*, *lucem*, *distinctionem* seu praecisionem, idque principaliter occasione haeresum de novo insurgentium. Nam ipsae sunt haereses, quae potissimam necessitatem creant scrutandi dogmata, enucleandi conceptus quibus constant, distincte proponendi notas quae in eis sunt discernendae, seiungendi modos intelligendi et significandi ab ipsis rebus intellectis et significatis, inveniendi etiam vocabula idonea quibus res altissimae apte exprimantur, uno demum verbo, perficiendi omnia quae ad theologicam explicationem pertinent, et nonnisi laboriosissima ac studiosissima inquisitione possunt obtineri (1).

Manifestum quippe est, aliam esse simplicem illam dogmatum notionem quae per simplicem quoque fidem retinetur, aliam vero notionem enucleatam, expolitam, elimatam, quam ad intelligentiam fidei quaerit theologus. Manifestum etiam, quod in speculatione theologica semper est aliquid faciens difficultatem, et aliquid faciens solutionem difficultatis. Ex

(1) Nota igitur quid distet inter hanc assertionem et positionem eorum qui dicunt quod haereses *initiaverunt* progressum; quod Montanistae initiaverunt ascetismum, Gnostici scientiam theologicam, sabelliani conceptionem catholicam Trinitatis, etc. Blasphemiae id quidem simile videtur. Itaque in haeresibus nihil plus quam causam *occasionalem* agnosces. Sicut Ariana haeresis locum dedit definitivae consecrationi vocabuli *consubstantialis*, quo omnis truncatur possibilitas intelligentiae perversae, et personarum distinctio in numerica essentiae unitate, tanta simplicitate, tantaque claritate exprimitur. Sicut haeresis Nestoriana necessitatem intulit expoliendi conceptus naturae, personae, subsistentiae, et unicuique sua assignandi nomina. Sicut Protestantes coegerunt nos ad confutandum eorum negationes cum maiori eruditione biblica; rationalistae ad ponendum in maiori luce revelationis argumenta, et sic de aliis. « Multa, inquit Augustinus de « Civ. Dei, l. 16, c. 2, ad fidem catholicam pertinentia, dum haere- « ticorum callida inquietudine exagitantur, ut adversus eos defendi « possint, et considerantur diligentius, et intelliguntur clarius, et « instantius praedicantur; *et ab adversario mota quaestio, discendi « existit occasio* ».

quo accidere debuit ut ante laboriosum studium quod in unaquaque materia singulae haereses provocaverunt et necessarium fecerunt, catholici tractatores in certas ambiguitates caderent, quae apud posteriores amplius non inveniuntur (1). Sic ex. gr., Filius Dei Deus est, non secus ac Pater, et huius perpetuae fidei disertae sunt attestationes in omni tempore. Sed cum devenitur ad considerandum quod Deus est de Deo, Deus a Patre procedens, Deus genitus a Deo generante, sermo saepe confunditur. Antequam epuratus sit conceptus divinarum originum per duplicem remotionis et excellentiae viam, *atque in distinctam notionem subsistentium relationum eliquatus*, omnis explanatio mysterii manca erit et imperfecta. De ingenito et innascibili *videbuntur* loqui quasi haec innascibilitas contineret aliquid maioris perfectionis ; de generatione divina, quasi haberet admixtam efficientiam, quam utique apud nos importat omnis actio generandi ; de Deo genito, quasi genitus ille dependeret a suo principio, sicut in creatis dependet originatus a suo originante. Et haec imperfectio in modo exponendi et dicendi non omnino diluitur, nisi cum necessitas respondendi molestissimis haereticorum quaestionibus reducit mentes ad locutiones magis praecisas (2).

Idem quoque apparebit in dogmate incarnationis. Unus idemque filius Dei est et filius hominis, filius Dei ab aeterno,

(1) « Numquid enim perfecte de Trinitate tractatum est, ante« quam oblatrarent Ariani ? Numquid perfecte de poenitentia tra« ctatum est, antequam obsisterent Novatiani ? Sic non perfecte de « baptismate tractatum est antequam contradicerent foris positi re« baptizatores..., ut iam illi qui noverant haec tractare atque dissol« vere, ne perirent infirmi sollicitati quaestionibus impiorum, sermo« nibus et disputationibus suis obscura Legis in publicum deduce« rent ». August. Enarr. in Ps. 54, n. 22.

(2) « Inter multa quae Ariani adversus catholicam fidem solent « disputare, hoc sibi maxime callidissimum machinamentum propo« nere videntur cum dicunt: Quidquid de Deo dicitur vel intelligitur, « non secundum accidens, sed secundum substantiam dicitur. Diver« sum est autem ingenitum esse, et genitum esse. Diversa est ergo sub« stantia Patris et Filii ». August. l. 5 de Trin. c. 3, et alibi saepe.

filius hominis in tempore, qui manens id quod erat, incepit esse quod non erat. Haec est nuda et simplex fides. Sed cum devenitur ad considerandum quomodo advenerit humanitas, unione utique physica et substantiali, ei qui in forma Dei praeexistebat et manebat, non facilis occurret expositio, quae tota pendet ex enucleatis et expolitis conceptibus unionis in natura, unionis in persona, et formalium utriusque differentiarum. Quapropter, in initiali illo scientiae theologicae statu qui categoricas de unione hypostatica haereses antecessit, habito praesertim respectu ad difficultatem exprimendi ea de quibus nondum erat rata fixaque terminologia, non poterunt non inveniri quaedam, quae posteris iam eruditis scientia et solutionibus sequentium doctorum, videbuntur ambigua, et specie tenus inconciliabilia cum fide incontusae unionis divinitatis et humanitatis in uno Verbi supposito (1).

Idem rursus videbis de dogmate peccati originalis. Verum equidem ac proprie dictum peccatum est, sed peccatum sui generis, quod non univoce dicitur cum peccato omnibus notissimo. Peccatum, inquam, naturae, non personae; peccatum voluntarium non voluntate propria, sed voluntate solius capitis humani generis; peccatum quod a protoparente transit ad posteros, sed quoad maculam, non quoad actum, peccatum denique quod quodammodo dicitur alienum, et quodammodo nostrum: alienum proprietate actionis, nostrum contagione propaginis. Propterea infans recens natus aliquo sensu innocens est, et aliquo sensu peccator; propterea grande illud Adae peccatum quadantenus ad posteritatem transit, et quadantenus non transit; propterea demum, si ante ortam haeresim Pelagianorum, loca sunt patristica in quibus coruscat peccati originalis veritas, alia quoque erunt ubi videbitur doctrina confundi et aliqualiter obscurari (2).

(1) Cf. Petavium de Incarn. lib. 3. c. 2. Item Cyrillum Alex., epist. 39 ad Ioannem Antiochenum, (Migne, Patr. gr. Tom. 77, col. 174).

(2) Cfr. August. l. 1 c. Iulian. n. 22, seq. — Et l. 6, n. 24-28.

Nec aliter dicendum de dogmate gratiae, quia si gratia simpliciter praecedit meritum bonae voluntatis, adhuc tamen bona hominis voluntas praecedit multa Dei dona, et praesertim donum quo iusti efficimur et sumus : dum scilicet ipse homo excitanti gratiae libere assentiendo et cooperando, ad suam ipsius iustificationem sese debet disponere. Et ideo in sacris litteris non solum dicitur : *Converte nos, Domine, ad te, et convertemur*, verum etiam : *Convertimini ad me, et ego convertar ad vos*. Ac per hoc, sicut invenies in scriptis veterum Patrum testimonia ubi infantes dicuntur esse sine peccato, sic invenies etiam alia ubi dicitur Deus dare gratiam eis quos invenit dignos, seu praeparatos ad recipiendum eam. Quod quidem quodammodo verum est, tametsi verum sit quod ope ipsius gratiae efficiuntur digni quicumque digni inveniuntur. Et hoc ultimum in eorumdem veterum doctrina non plane reticetur, quamquam non sit expositum cum ea claritate et praecisione, cum qua post diligens quaestionis examen dicebat Augustinus, totum esse Deo deputandum : « Qui hominis voluntatem bonam et praeparat adiuvandam, « et adiuvat praeparatam. Praecedit enim bona voluntas « hominis multa Dei dona, sed non omnia ; quae autem non « praecedit ipsa, in eis est et ipsa. Nam utrumque legitur « in sanctis eloquiis, et : *Misericordia eius praeveniet me*, et : « *Misericordia eius subsequetur me*. Nolentem praevenit ut « velit ; volentem subsequitur ne frustra velit. Cur enim « admonemur orare pro inimicis nostris, utique nolentibus « pie vivere, nisi ut Deus in illis operetur et velle ? Itemque « cur admonemur petere ut accipiamus, nisi ut ab illo fiat « quod volumus, a quo factum est ut velimus ? Oramus « ergo pro inimicis nostris ut misericordia Dei praeveniat « eos sicut praevenit et nos ; oramus autem pro nobis ut « misericordia eius subsequatur nos » (1). Et sic est etiam de aliis.

Non ergo ex imperfectione explicationum vel ambi-

(1) August. Enchirid. c. 32.

guitate quarumdam assertionum concludere licet, vetustiores Patres fuisse quoad dogmata religionis nostrae in alio sensu aliaque sententia ac posteriores. Plane enim diversa occurrit solutio : Aut quod nondum adeo profecerant in penetratione et intima intelligentia revelatae veritatis, sicut illi qui post natas haereses in singulis materiis scripserunt ; aut quod intenti in uno errore confutando, de errore opposito solliciti non erant, (in quolibet enim dogmate inter oppositos scopulos inceditur, et facile in unum videtur offendere, quisquis in altero vitando omnem impendit curam) ; aut denique, quod locutiones per se loquendo ambiguas et minus castigatas absque adiecta declaratione quandoque usurpabant, nihil dubitantes quin illae catholico sensu a suis auditoribus intelligerentur et acciperentur. Hanc porro solutionem, non modo verosimilem esse et probabilem, sed imo unice veram et firmiter retinendam, diligentius nunc demonstrandum est.

§ 2.

Ut autem ordine quodam procedamus, per prius considerare oportet tres illos in thesi recensitos doctrinae status, secundum quos testimonia et lucubrationes Patrum ad tres pariter categorias commode possunt revocari.

I. – Primus est quem dicere possumus statum simplicis fidei. Hunc referunt imprimis epistolae vel confessiones antiquissimorum episcoporum et martyrum, in aurea illa aetate in qua adhuc primitias Spiritus habentes, et tamquam utres novi, pleni vino illo novo quod in Pentecoste effusum est, nondum habebant laboriosissimam occupationem quam dedit Deus filiis hominum ut occuparentur in ea, disputandi scilicet, et dialectizandi ; sed de thesauro cordis sui proferebant ingenuam doctrinam quam ab apostolis acceperant. Sane, simplicem de Trinitate fidem luculenter testabatur Ignatius ad martyrium pergens, cum ad Magnesios c. 13, scribebat: « Studete igitur confirmari in doctrinis Domini « et apostolorum, ut omnia quae facitis, prospere vobis suc-

« cedant fide et charitate in Filio et Patre et Spiritu... Su-« biecti estote episcopo et vobis mutuo, ut Iesus Christus « Patri secundum carnem, et apostoli Christo et Patri et « Spiritui » (1). Simplicem fidem de incarnatione idem sanstissimus martyr, epist. ad Ephesios c. 7: « Medicus unus « est, et carnalis et spiritualis, factus et non factus, in ho-« mine existens Deus, in morte vera vita, et ex Maria et ex « Deo, primum passibilis et tunc impassibilis, Iesus Christus « Dominus noster » (2). Et ad Polycarpum, c. 3: « Eum qui supra « tempus est expecta intemporalem; invisibilem, propter nos vi-« sibilem; impalpabilem, impassibilem, propter nos passibilem, « qui omni modo propter nos sustinuit » (3). Simplicem fidem de utroque mysterio referebat ultima illa ipsius Polycarpi in rogo iam accenso oratio: « Domine Deus omnipotens, Pater « dilecti ac benedicti Filii tui Iesu Christi, per quem tui no-« titiam accepimus..., benedico tibi, quoniam me hac die « atque hac hora dignatus es, ut partem acciperem in nu-« mero martyrum tuorum, in calice Christi tui... Quapropter « de omnibus laudo te, benedico tibi, glorifico te cum sem-« piterno et coelesti Iesu Christo dilecto Filio tuo, cum quo « tibi et Spiritui Sancto gloria et nunc et in futura saecula. « Amen » (4). Et confessio illa beati Epipodii, qui mixtis cruore dentibus haec verba proferebat: « Christum cum Patre ac « Spiritu Sancto Deum esse confiteor, dignumque est ut illi « animam meam refundam, qui mihi et creator est et re-« demptor. Nec interest infirmitas corporea quo fine sol-« vetur, dummodo anima coelis invecta ad suum revertatur « auctorem » (5).

Huc etiam spectant loca antiquiorum, ubi simpliciter et sine amplificatione enuntiatum invenitur, quae esset Ec-

(1) Migne, Patr. graec. Tom. 5, col. 671, seq.
(2) Migne, P. G. Tom. 5, col. 651.
(3) Ibid. col. 722.
(4) Epistola circularis Ecclesiae Smyrnensis de martyrio Polycarpi, ibid. col. 1039.
(5) Ibid. col. 1454.

clesiae praedicatio, quaeve tenenda regula credendi. Velut est illud Irenaei, l. 1, c. 10. « Ecclesia per universum or- « bem usque ad fines terrae seminata, et ab apostolis et a di- « scipulis eorum accepit eam fidem quae est in unum Deum, « Patrem omnipotentem qui fecit coelum et terram, et mare, « et omnia quae in eis sunt ; et in unum Iesum Christum « Filium Dei, incarnatum pro nostra salute ; et in Spiritum « Sanctum qui per prophetas praedicavit dispensationes Dei, « et adventum, et eam quae est ex Virgine generationem, et « passionem..., et resuscitandam omnem carnem humani « generis, ut Christo Iesu Domino nostro, et Deo et Salvatori « et Regi, secundum beneplacitum Patris invisibilis, omne « genu curvet coelestium, et terrestrium, et infernorum ». Velut etiam illud Gregorii thaumaturgi, in *Expositione fidei* quam suae ecclesiae moriens reliquit, et in ipso autographo se legisse testatur Nyssenus : « Unus Deus Pater Verbi vi- « ventis, sapientiae subsistentis..., perfectus perfecti genitor, « Pater Filii unigeniti. Unus Dominus, solus ex solo, Verbum « perpetrans, sapientia comprehendens omnia, et virtus qua « tota creatura fieri potuit : Filius verus veri, et invisibilis « ex invisibili, et incorruptibilis ex incorruptibili, et immor- « talis ex immortali, et sempiternus ex sempiterno. Unus « Spiritus Sanctus, ex Deo substantiam habens, perfecta « viventium causa, sanctitas sanctificationis praestatrix... Tri- « nitas perfecta, maiestate et sempiternitate et regno minime « dividitur, neque abalienatur. Igitur neque factum quid « aut serviens in Trinitate neque superinductum... Neque « defuit unquam Filius Patri, neque Filio Spiritus Sanctus, « sed invertibilis et immutabilis eadem Trinitas semper » (1).

In eadem categoria adhuc recensebis testimonia illa in quibus Patres ante ortas haereses, extra omnem disputationis ardorem et controversiae necessitatem, non speculando, non glossando, non argumentando, non specialis cuiusdam

(1) Migne, P. G. Tom. 10, col. 983, seq. — Cfr. col. 965. — Vide etiam Basilium, de Spiritu Sancto, c. 29.

causae patrocinium assumendo, sed ex sola fidelis cordis abundantia discurrendo, dogma nondum ulla negatione impugnatum ita ingenue asserunt, ut plane appareat, non tam ipsos esse qui loquuntur, quam nativum fidei et traditionis spiritum qui loquitur in eis. Huiusmodi testimonia de dogmate peccati originalis affert Augustinus, l. 1, c. Iulianum, n. 5-20. Quae postea, n. 32-33, compendiose ab eo resumpta, exemplo tibi erunt : « Sanctus Irenaeus dicit, an- « tiquam serpentis plagam fide Christi et cruce sanari, et « quod protoplasti peccato fuimus tanquam vinculis alligati. « Sanctus Cyprianus dicit, perire parvulum, nisi fuerit bapti- « zatus, quamvis ei non propria dimittantur, sed aliena pec- « cata. Sanctus Reticius dicit, veteris hominis, quo per « lavacrum regenerationis exuimur, non tantum vetera, sed « ingenita esse peccata. Sanctus Olympius dicit, vitium de « protoplasto in germine sparsum, ut peccatum cum homine « nasceretur. Sanctus Hilarius dicit, ex peccato esse omnem « carnem, praeter illius qui venit in similitudine carnis pec- « cati, sine peccato. Dicit, sub peccati origine et sub peccati « lege natum esse, cuius vox est : *ego in iniquitatibus conceptus* « *sum*. Sanctus Ambrosius dicit, eos qui baptizati fuerint « parvulos in primordia naturae suae a malitia reformari. « Dicit quod in Adam omnes morimur, quia per unum homi- « nem peccatum intravit in mundum, et illius culpa mors « omnium est. Dicit quod in eius vulnere omne genus occi- « disset humanum, nisi Samaritanus ille descendens vulnera « eius acerba curasset. Dicit, fuisse Adam, et in illo fuisse « omnes ; periisse Adam, et in illo periisse omnes. Dicit, nos « contagio maculari antequam nascimur, nec humanum con- « ceptum esse iniquitatis exsortem, quia concipimur, inquit, « in peccato parentum, et in delictis eorum nascimur... Dicit « tibi sanctus Innocentius, lavacro regenerationis praeteritum « vitium omne purgari, quod per illum accidit, qui libero « arbitrio cadens, in profunda demersus est. Sanctus Gre- « gorius (Nazianzenus) dicit, melius fuisse non excidere a ligno « vitae gustu amarissimo peccati, sed emendari nos debere

« post lapsum... Dicit, regeneratione ex aqua et spiritu pur-
« gari maculas primae nativitatis, per quas in iniquitatibus
« concipimur. Dicit sanctus Basilius, nos aegritudinem con-
« traxisse peccati, quoniam Eva noluit a ligno prohibito
« ieiunare... Postremo sanctus episcopus Ioannes (Chryso-
« stomus) dicit..., etiam ipse dicit, Adam sic peccasse illud
« grande peccatum, ut omne genus humanum in commune
« damnaret. Dicit, in Lazari morte ideo flevisse Christum,
« quia de perennitatibus excussa mortalitas inferos ada-
« mavit. Dicit, quod nos Christus invenerit, et paterno chi-
« rographo nostro quod scripsit Adam, et posterioribus pro-
« priis debitis obligatos. Dicit, Adam propterea dictum for-
« mam futuri, quia sicut ille ex semetipso nascentibus,
« quamvis non manducaverint de ligno, factus est causa
« mortis quae per cibum inducta est, ita et Christus iis qui
« ex ipso sunt, tametsi nihil iuste egerint, factus est provisor
« iustitiae, quam per crucem omnibus condonavit. Dicit,
« non valde videri habere rationem, ut alius pro alio dam-
« netur, et tamen factum esse per Adam ; unde magis per-
« suadet esse credendum, quod decentius et rationabilius
« apparet, salvari alium pro alio, quod impletur in Christo,
« etc. ». Haec quidem de peccato originali vetustiores Patres, solo ductu primaevae et in sua adhuc nativa simplicitate decurrentis traditionis.

Sed et praeclara quoque eiusdem generis testimoniorum exempla sumes ex iis quae Augustinus ipse de divina gratia, ante omnem theologicam inquisitionem scripta reliquit in primis operibus suis. Velut est illud Confessionum, l. 10, c. 29, 31, 87 : « O amor, qui semper ardes et nunquam
« extingueris, charitas, Deus meus, accende me. Continentiam
« iubes. Da quod iubes, et iube quod vis... Audio vocem
« iubentis Dei mei : Non graventur corda vestra in crapula
« et ebrietate. Sed memento, Domine, quia pulvis sumus,
« et de pulvere fecisti hominem, et perierat, et inventus
« est. Conforta me ut possim. Da quod iubes, et iube quod
« vis... Tentamur his tentationibus (laudum humanarum)

« quotidie, Domine ; sine cessatione tentamur. Quotidiana « fornax nostra est humana lingua. Imperas nobis et in hoc « genere continentiam. Da quod iubes, et iube quod vis ». Item illud l. 2 de Ordine, n. 52, ubi matrem Monicam alloquens ait ; « Oremus ergo, non ut nobis divitiae, sed « ut ea proveniant quae nos bonos faciant ac beatos. Quae vota « ut devotissime impleantur, tibi maxime hoc negotium, « mater, iniungimus, cuius precibus indubitanter credo et « confirmo mihi istam mentem Deum dedisse ut inveniendae « veritati nihil omnino praeponam, nihil aliud velim, nihil « cogitem, nihil amem ». Ne autem putetur quod ipsa oratio per quam alia dona a Deo obtinentur, a nobis sit, et non e divina gratia descendens : Deus universitatis conditor, inquit l. 1 Soliloq. n. 2, « praesta mihi primum ut bene te « rogem, deinde ut me agam dignum quem exaudias, postremo « ut liberes ». Certe, non ardore disputationis incitatus, non aliquo praeconcepto fine praeoccupatus, non etiam profundo studio theologico eruditus, haec dicebat Augustinus, sed ductus sola doctrina quam neophytus didicerat in Ecclesia, et plenus spiritu gratiae quem perceperat in baptismo, quod simpliciter credebat, simpliciter etiam profitebatur, iuxta illud : *Credidi, propter quod locutus sum.* Iam noscebat, omne quo boni efficimur, donum Dei esse, adeoque fidem simul cum operibus, nihil distinguendo inter prima et sequentia, inter initium et finem, sed comprehendendo ipsum pietatis initium cuius fides fundamentum est, ipsum primum desiderium et cogitationem conversionis, ipsam denique orationem per quam caetera obtinentur. Verumtamen, quid intersit inter simplices illas simplicis fidei confessiones, et libros quibus postea, copiose, enucleate, erudite, idem gratiae dogma exposuit ac propugnavit contra insurgentem Pelagianorum haeresim, nemo est qui non videbit. Ibi ergo novum exemplum est eorum testimoniorum quae simplicem fidem primitivae traditionis referunt, praescindendo a quacumque explicatione aut difficultatum consideratione (1).

(1) Cf. Bossuet, Défense de la tradition, l. 6, c. 10, seq.

II. – Sed iam considerandus venit secundus doctrinae status, in quo simplici fidei adiunguntur explicationes adhuc imperfectae. Quod maxime in nonnullis Patribus secundi et tertii saeculi circa dogma Trinitatis videre est, dum scilicet paganis aut Iudaeis altissimum mysterium aliqualiter declarare et credibiliter exponere intendebant, vel cum refellebant Sabellianos qui Patrem et Filium et Spiritum Sanctum, non natura solum, sed persona quoque unum et singularem Deum esse dicebant ; idque (quod diligenter notandum est), ante ortas haereses Arii et Macedonii, Filio et Spiritui Sancto divinam denegantes naturam, creatam attribuentes.

Athenagoras in sua *legatione pro christianis*, ipsos christianos purgare vult a crimine atheismi quo a paganis accusabantur, ostendendo atheos eos non esse, « qui Deum Pa« trem, et Filium Deum, et Spiritum Sanctum asserunt, « ac eorum in unione potentiam, et in ordine distinctionem « demonstrant » (1). Ecce habes simplicem et puram fidei christianae confessionem. Sed ne ridiculum quisquam existimaret suum Deo esse Filium, aut christianos de Deo Patre et Filio sentire sicut poetae fabulabantur, qui nihilo meliores hominibus deos inducebant, en subiuncta explicatio : « Est « Filius Dei Verbum Patris in idea et operatione ; ab eo enim « et per eum facta omnia, cum Pater et Filius unum sint. « Cum autem Pater sit in Filio, et Filius in Patre, unitate « et virtute spiritus, mens et verbum Patris est Filius Dei. « Quod si vobis pro summa vestra intelligentia inquirere « subeat, quid sibi velit Filius, dicam breviter primam esse « Patris progeniem, non quod factus sit, (ab aeterno enim « Deus habebat in seipso Verbum, utpote ab aeterno ra« tionalis), sed quod prodierit ut omnium materialium rerum « quae instar informis naturae et inertis terrae iacebant, « idea et actus foret » (2). Qua in explicatione obscurum est primo, quod Filius dicatur mens Patris, deinde quod dicatur

(1) Migne, P. G. Tom. 6, col. 907.

(2) Ibid. — Eiusdem conditionis sunt explicationes quas suppe« ditat Tertullianus in Apologetico adversus Gentes pro christianis,

prodiisse ut esset idea et actus terrae illius inanis et vacuae de qua Moyses in initio Geneseos.

Iustinus cum Tryphone Iudaeo disputans, (n. 36) gravissimis verbis asseruerat Christum verum Deum esse, et Dominum virtutum in veteri Scriptura nuncupari. Postquam autem sermo ad alia divertisset, resumit (n. 48) Trypho quaestionem : « Repetens igitur, inquit, sermonem in quo « desieras absolve. Nam mirabilis quidem mihi videtur, et « qui prorsus demonstrari non possit. Quod enim ais prae- « exstitisse Deum ante saecula hunc Christum, ac deinde « nasci hominem factum sustinuisse, id non solum ab opi- « nione abhorrens mihi videtur, sed etiam stultum ». Tum Iustinus respondet doctrinam hanc revera ab opinione abhorrentem videri iis qui ea quae Dei sunt nec intelligere nec facere unquam volunt, praemittitque duas esse quaestiones distinctas, an Iesus fuerit verus Messias in Lege praedictus, et an sit verus Deus ; esse enim quosdam (scilicet Ebionitas) qui eum Christum confitentur, quamvis hominem ex hominibus genitum pronuntient : « Quibus ego, ait, non assen- « tior, nec assentirer, etiamsi maxima pars (christianorum) « quae mecum consentit, idem diceret. Neque enim humanis « doctrinis iussi sumus a Christo credere, sed iis quae a beatis « prophetis praedicata et ab ipso tradita ». Ecce rursus firmissima ac minime ambigua fidei catholicae professio.

---

c. 21 : « Hunc ex Deo prolatum didicimus, et prolatione generatum, « et idcirco filium Dei, et Deum dictum ex unitate substantiae... Etiam « cum radius ex sole porrigitur, portio ex summa, sed sol erit in radio, « quia solis est radius, nec separatur substantia, sed extenditur. Ita « de spiritu spiritus, et de Deo Deus, ut lumen de lumine accensum, « manet integra ¡et indefecta materiae matrix, etsi plures inde tra- « duces qualitatis mutueris : ita et quod de Deo profectum est, Deus « est, et Dei Filius, etc. ». De Tertulliano tamen non oportet nos esse adeo sollicitos. De eo enim *generatim* valet censura Bossuetii : « Tertullien, « le plus figuré, pour ne pas dire *le plus outré* de tous les auteurs ». Et alibi : « Il faudrait pour cette fois laisser là ce dur Africain, sans faire un « crime à toute l' Eglise des obscurités de son style et des irrégularités de « ses pensées ».

Nunc autem, ut homini Iudaeo hanc veritatem credibiliter exponeret, ostendere aggreditur Iustinus, alium esse praeter Patrem creatorem universorum, qui in antiqua Scriptura dicitur Deus, quique futurae incarnationi praeludebat per theophanias veteris testamenti. Hunc agnoscit in uno e tribus angelis qui apparuerunt Abrahae sub quercu Mambre ; in eo, inquam, angelo mysterioso de quo postea legitur : *Dominus pluit super Sodoman et Gomorrham sulphur et ignem a Domino de caelo.* Eumdem videt in illo qui apparuit Iacob, et deinde Moysi inter flammas rubi ardentis, de seipso contestans : *Ego sum qui sum. Sic dices filiis Israel : Qui est, misit me ad vos.* Tum concludit, n. 60-61 : « Qui dixit « Moysi se Deum esse Abrahae et Isaac et Iacob, non creator « universorum Deus erit, sed idem ac ille quem Abrahae et « Iacob apparuisse, ac creatoris universorum voluntati mi- « nistrare, eiusque consilio in Sodomorum iudicio ministrasse « demonstratum vobis est, ita ut, etiamsi, ut dicitis, duo « fuerint angelus et Deus, nemo tamen non omnino mente « captus auctorem universorum et parentem, relictis super- « caelestibus in parva terrae particula visum dicere audeat... « Alio etiam vobis ex Scripturis testimonio demonstrabo « Deum ante omnes res creatas genuisse ex seipso virtutem « quamdam rationalem, quae et gloria Domini a Spiritu Sancto « vocatur, ac nunc Filius, nunc Sapientia, nunc Angelus, « nunc Deus, nunc Dominus et Verbum... Habet enim has « omnes appellationes, ex eo quod Patris voluntati ministret, « et voluntate de Patre genitus sit... Quale est quod videmus « ex igne alium ignem nasci, non imminuto eo ex quo iste « accensus est, etc. » (1). Ubi obscurum pariter et difficile est quod Iustinus dicit, absurdum esse si quis putet ipsum ingenitum Patrem in parva terrae particula apparuisse, ideoque apparitiones Dei ad aliam personam debere referri; item Filium ministrare voluntati Patris, et voluntate de Patre genitum esse (2).

Hippolytus martyr scribens *contra haeresim Noeti*, quae

(1) Migne P. G. Tom. 6, col. 611, seq.
(2) Similia apud Irenaeum, l. 6, c. 7.

eadem est cum illa Sabellii, c. 8 ait : « Necesse ergo est ut « quamvis nolit, confiteatur Patrem Deum omnipotentem, « et Christum Iesum Filium Dei, Deum factum hominem « cui omnia Pater subjecit praeter se, et Spiritum Sanctum, et « hos esse vere tres. Quod si vult scire quomodo unus Deus « demonstratur, sciat unam esse virtutem sive potentiam « huius ». Potestne, quaeso, expressius dici id quod nos cre- « dimus ? Ad explicationes autem veniens Hippolytus ,inter alia, c. 10 dicit : « Deus solus cum esset nihilque sibi coaevum « haberet, voluit mundum efficere. Et mundum cogitans ac « volens et dicens effecit... Eorum autem quae facta sunt, « ducem, consiliarium et operarium generabat Verbum. Quod « Verbum cum in se haberet, essetque mundo creato ina- « spectabile, fecit aspectabile, emittens priorem vocem, et « lumen ex lumine generans, deprompsit ipsi creaturae Do- « minum, sensum suum ; et qui prius ipsi tantum erat visi- « bilis, mundo autem invisibilis, hunc visibilem fecit, ut « mundus cum eum qui apparuit videret, salvus fieri posset ». Et infra, c. 14 : « Si Verbum erat apud Deum, et Deus erat, « quid ergo ? Dicetne aliquis dicere Ioannem duos Deos ? « Duos quidem Deos non dicam, sed unum, personas vero « duas... Oeconomia consensionis redigitur ad unum Deum. « Unus enim est Deus qui mandat, Pater. Qui obedit, Filius. « Qui docet scientiam, Spiritus Sanctus. Pater qui est super « omnia; Filius per omnia, Spiritus Sanctus in omnibus. Aliter « Deum unum intelligere non possumus, nisi vero Patri et « Filio et Spiritui Sancto credamus » (1). Ubi iterum obscurum est quod dicitur de generatione Verbi visibilis facti in creatione mundi : difficile, quod subditur de Patre qui mandat, et Filio qui obedit. – Difficiliora adhuc forsitan videri possent ea quae scripsit Dionysius Alexandrinus contra eosdem Sabellianos ; quorum elenchum invenire est in fragmentis quae supersunt, apologiae ab eodem Dionysio ad Dionysium Papam missae (2). Verumtamen, cum in ea dilucide sanctus

(1) Migne, Patr. graec. Tom. 10, col. 818, seq.
(2) Migne, Patr. lat. Tom. 5, col. 117, seq.

episcopus sese de obiectis erroribus purget, nedum in hac parte nova addatur difficultas, suppeditatur potius adiumentum, unde caeterae diluantur. Et recte notant editores benedictini, istam Dionysii apologiam eo maioris esse momenti, quod exemplo nobis sit eorum quae fecissent caeteri Patres Nicaeno concilio superiores, quibus nonnulla exciderunt arianae impietati in speciem cognata, si eos similis necessitas ad explicandam apertius mentem suam compulisset.

Haec igitur specimen quoddam tibi exhibebunt de illo statu in quo adhuc imperfectae erant explanationes dogmatum, id est, nondum adeo praecisus exponendi loquendique modus, quia nondum exortae erant famosiores haereses contra quas postea, cum maiori conceptuum claritate et terminorum proprietate defensa est veritas catholica. Quod enim contigit de dogmate Trinitatis, hoc idem, proportione servata, de aliis quoque contigisse facile intelligetur. Hoc idem de dogmate incarnationis, de quo ante Nestorium et Eutychetem, in scriptis Patrum reperiuntur locutiones, quae si ad strictum rigorem dialecticae exigerentur, importarent distinctionem suppositorum Dei et hominis, aut e contra, et frequentius, possent praebere ansam perversae intelligentiae cuiusdam mixturae duarum naturarum in unam tertiam coeuntium (1). Hoc idem de dogmate peccati originalis cuius impugnatores Pelagiani triumphare sibi videbantur, muniendo se quibusdam Chrysostomi dictis, quae ad legitimum suum sensum reducit Augustinus in primo contra Iulianum libro (2). Hoc idem de dogmate gratiae, in quo ipsemet Augustinus, ubi primum incepit ad theologicam huius materiae scrutationem descendere, non quidem rata fixaque sententia, sed quasi inquirendo, opinando, minus accurate examinando, aliquando se lapsum ingenue confitetur (3). Hoc idem etiam

(1) Cf. Petavium, l. 3 de Incarn. c. 2.

(2) August. l. 1. c. Iul. n. 21-34.

(3) Notandus progressus Augustini in ea materia, cuius a Deo doctor per excellentiam destinabatur. Primus in eo fuit status sim-

de caeteris, nec oportet in exemplis afferendis amplius immorari.

III. – Nunc ergo tertius superest doctrinae status, cui etiam tertia respondet testimoniorum classis : status scilicet explicationis praecisae, in quo, ut verbis Lirinensis utar, intelligitur illustrius quod ante obscurius credebatur, et posteritas enucleatum gratulatur quod ante vetustas non intellectum venerabatur. Hoc stadium quoad pleraque dogmata incipit cum pace Ecclesiae a Constantino data. Abhinc enim et deinceps, magnus fuit in penetratione revelatarum veritatum scientiae profectus, isque saeculo quarto potis-

---

plicis fidei, ut dictum est supra; in quo fundum mysterii perspiciebat sed nondum ingrediebatur considerationem difficultatum, easque, habebat notiones, quae etsi purae, nondum valebant sustinere assaltum obiectionum. Hinc in alium statum venit , quando incepit, sed adhuc imperfecte, materiam examinare. Quod fecit occasione expositionis quarumdam propositionum ex epistola ad Romanos, ubi prius in difficultatem incidit, deinde in opinionem falsam, ut ipse dicit l. 1 Retract. c. 23, et de praedest. SS. c. 3. Verum, ex hac falsa opinione cito exivit, antequam Pelagius dogmatizaret, occasione quaestionum quas ei proposuerat Simplicianus episcopus Mediolanensis. Et iam perfectus in intelligentia dogmatis, defensor eius egregius contra Pelagianos effectus est. — Notandum praesertim, quod multo melius de gratia loquebatur in primo statu quam in secundo: « Il y a cela de remar-« quable dans tout ce progrès, qu' il disait mieux en parlant de l' a-« bondance du coeur sans examiner la matière, qu' il ne faisait en l'exa-« minant, mais encore imparfaitement. Ce qu' on ne doit pas trouver « étrange, parce qu' ainsi qu' il a été dit, dans ce premier état la foi « et la tradition parlaient comme seules, au lieu que dans le second, « c' était plutôt le propre esprit. C' est un caractère assez naturel « à l' esprit humain de dire mieux par cette impression commune « de la vérité, que lorsqu' en ne l' examinant qu' à demi, on s' em-« brouille dans ses pensées. C' est là souvent un grand dénouement « pour bien entendre les Pères, principalemente Origène, où l' on trouve « la tradition toute pure dans certains choses qui lui sortent naturelle-« ment, et qu' il embrouille d' une terrible manière lorsqu' il les veut « expliquer avec plus de subtilité, ce qui arrive assez ordinairement « avant que les questions soient bien discutées, et que l' esprit s' y « soit donné tout entier ». Bossuet, Défense de la tradition l. 6, c. 16.

simum et quinto, prout insurgentium errorum occasiones ferebant, maxime conspicuus. Tunc in operibus Athanasii, Hilarii, Basilii, Nazianzeni, plena habetur de processionibus divinis tractatio ; quae in quindecim de Trinitate Augustini libris suam obtinet perfectionem, clare iam enuntiatio principio illo quod in altissimo mysterio clavem intelligentiae, quantum mortalium conditio patitur, suppeditat : *omnia nimirum in divinis esse idem ubi non obviat relationis oppositio.* Tunc elucescit doctrina de sacramentis, de gratia, de peccato orginali, de nova evangelii oeconomia per respectum ad vetus testamentum, in controversiis Augustini cum Donatistis, cum Pelagianis, cum Manichaeis. Tunc prodeunt definitiones ephesinae de unione hypostatica, et splendida illa Leonis Magni ad Flavianum epistola, ubi totum incarnationis dogma tam dilucide, tamque praecisis terminis ac formulis exponitur.

Sed nec dubium tibi erit quin absolute praeferendae sint istae posterioris aevi auctoritates. Nam post resolutiones Patrum qui contra haereses pugnaverunt, semper provocare ad vetustiores, nihil minus est quam laqueum simplicibus praetendere, ut nimirum praeponant id quod est obscurius et magis confusum, ei quod clarius et magis distinctum, id quod obiter dictum, ei quod accuratius enucleatum. Qui etiam laqueus eo periculosior esse noscitur, quod sub specie antiquitatis proponitur. Quid enim magis verosimile, et in fundo verius, quam dicere cum Lirinensi, antiquitatem esse sequendam, et quis crederet esse in hoc principio deceptionem ? Et tamen ita est. Sequenda antiquitas, regula utique Lirinensis est. Sed oporteret addere quod iuxta eumdem Lirinensem, posteritas saepe clarius loquitur. Et hoc est quod critici dissimulare solent, usque adeo a regula catholici intellectus declinantes, ut dicere non timeant quod post exortas controversias, Patres non ita facile audiendi sunt, quia disputationis ardor eos impulit ad dicendum plus quam volebant. Sed non oportet opponere modum loquendi Patrum, ante et post disputationes cum haereticis. Uterque verus

est, et uterque prodest Ecclesiae, dum in primo videt naturalem simplicitatem et mirandam perpetuitatem fidei suae, in altero autem eruditur ad profundiorem intelligentiam et notionem magis exactam de eiusdem fidei articulis. Haereses quippe sollicitiores reddunt doctores. Quanquam ex alia parte certissimum etiam sit quod Patres qui ante haereses exortas scripserunt, habent aliquid fortius, quia evidentius apparent ab omni studio partium liberi (1). Ideo isti duo modi sese mutuo complent, et sub alio atque alio respectu sibi invicem praestant.

Sic igitur, cum satis nunc appareat veritas distributionis testimoniorum traditionis in tres classes supradictas, et de prima ac de tertia nulla difficultas occurrat, sed solum de illa intermedia quae transitum signat a simplici fide ad explicationes vel profundioris intelligentiae, vel diligentioris cautelae contra haereticorum novitates: videndum iam est, quaenam legitima interpretatio sit quantum ad ea quae in eo transitionis statu, speciem heterodoxiae prae se ferre viderentur.

(1) Huc facit quod dicebat Augustinus Pelagianis, l. 2 c. Iul. n. 34: « Nondum exstiteratis, contra quos susciperemus de hac quae-« stione (peccati originalis) conflictum. Nondum eratis, qui diceretis « quod in libris tuis ponis: *Quia de vobis multitudini mentiti fuerimus,* « *et quod Pelagianorum nomine homines terreamus*... Certe ipse dixisti « quod omnes iudices ab odio, amicitia, inimicitia, ira vacuos esse « deceat. Pauci tales potuerunt inveniri, sed Ambrosium aliosque « collegas eius, quos cum illo commemoravi, tales fuisse credendum « est. Verum etsi tales non fuerunt in his causis quas ad se delatas « et inter partes cognitas, cum hic viverent, suo iudicio finierunt, « ad hanc tamen causam tales erant, quando de illa sententias pro-« tulerunt. Nullas nobiscum vel vobiscum amicitias attenderunt, « vel inimicitias exercuerunt; neque nobis neque vobis irati sunt, « neque nos neque vos miserati sunt. Quod invenerunt in Ecclesia, « tenuerunt; quod didicerunt, docuerunt; quod a patribus accepe-« runt, hoc filiis tradiderunt. Nondum vobiscum apud istos iudices « aliquid agebamus, et apud eos acta est causa nostra. Nec nos nec « vos eis noti fueramus, et eorum pro nobis latas contra vos sententias « recitamus. Nondum vobiscum certabamus, et eis pronuntiantibus « vicimus ». Cf. Bossuet, ubi supra.

§ 3.

Et tota disquisitio ad duas observationes reducetur. Prima et praeambula erit, quod loca illa Patrum quae nunc in considerationem veniunt, in sensu orthodoxo *possunt* intelligi. Altera et principalis, quod non solum possunt, sed *debent* in isto sensu accipi, praescindendo etiam a disertis auctorum professionibus, si vel sola ratio habeatur criteriorum quae propria sunt catholicae traditioni.

I. – Et quod ad primum attinet, non vacat ad singulorum discussionem descendere, sed satis erit afferre exemplum de iis quae sunt difficiliora, quaeque meliorem calumniae ansam praebere possent : illa dico superius relata de mysterio Trinitatis veterum testimonia, ex quibus critici persuadere volunt, eosdem veteres ignorasse consubstantialitatem personarum, et praeter summum ac supremum Deum, duos alios inferiores Deos, secundum paganorum dogma, agnovisse ! In qua quidem sua exegesi causas deceptionis forte habuerunt in neglectu principiorum scholasticae theologiae.

Certe consubstantialitas non solum non repugnat ordini originis personarum inter se, sed imo, ita cum eo necessario cohaeret, ut si semel cogitarentur plures in divinis improcessibiles, eo ipso evaderet evidenter absurdum dogma unius Dei in personis tribus. De qua re vide tractatum de Trinitate, thes. 9 et 21, cum prolegomeno ad Q. 28. Propterea evangelium hunc ipsum originis ordinem tam instanter tamque studiose inculcat, adhibitis etiam formulis quae carnali intelligentiae videri possent in detrimentum aequalitatis, sicut cum de Filio dicitur quod non potest a se facere quidquam, et de Spiritu Sancto quod non loquetur a semetipso, quod quaecumque audiet loquetur, et alia huiusmodi. Dogma igitur Trinitatis ponit unum improcessibilem a quo Filius, a quo simul cum Filio tanquam ab uno principio Spiritus Sanctus. Sic enim et non aliter divinae personae distin-

guuntur inter se solis relationibus originis minime vero aliquo absoluto, hoc est essentia seu substantia quae cum virtute operativa et operatione ipsa tam ad intra quam ad extra, unum est atque idem. Sic etiam eadem est operatio Patris et Filii et Spiritus Sancti, sed est in Patre, cum relatione communicantis, est in Filio cum relatione accipientis a Patre, est in Spiritu Sancto cum relatione accipientis ab utroque. Nunc ergo videndum est utrum ibi habeant locum incriminatae locutiones *de Patre cui ad omnia ministrant Filius et Spiritus Sanctus*, (Iren. I. 4, c. 7. Iustin, in Tryph. n. 61) ; *de Patre qui mandat, de Filio qui obedit*, (Hippol. ubi supra) ; *de Patre qui facit, de Filio per quem fit*, vel *de Patre qui est tota substantia, de Filio qui est derivatio totius et portio*, (Tertull. in apolog. c. 21, et c. Praxeam c. 9). Et quod in huiusmodi esse non possit verborum proprietas, nulla sane quaestio erit inter nos. Sed et nos etiam quandoque ea de Deo dicimus, quae maiorem proprietatem terminorum prae se non ferunt. Dicimus enim quod Deum poenitet, et quod Deus irascitur ; nec veremur attribuere Deo manus et brachia et oculos. Numquid propterea corporeum facimus Deum ? Numquid mutabilem in consiliis suis, numquid humanis passionibus obnoxium ? Absit, quia si ab iis locutionibus dematur quidquid humani est, nihil iam aliud per manus et brachia significatum relinquetur, nisi virtus et potentia ; nihil aliud per iram, quam voluntas efficax puniendi peccata; nihil aliud per poenitentiam, nisi mutatio, non consilii, sed rerum quae consilio subsunt. Idem dic in praesenti. In ministrante enim respectu eius cui ministrat, in obediente respectu eius cui obedit, in instrumento denique respectu eius cuius instrumentum est, duo considerantur : primo, quod ab illo cui ministrat, cui obedit, cuius instrumentum est, derivatam habet vel virtutem operativam vel voluntatem operandi ; secundo, quod eam habet diversam ab ea quae est in principali operante, participatam scilicet, dependentem, et subiectam. Deme nunc ab huiusmodi vocabulis, si forte ad divina trasferantur, omne id quod dependentiae imper-

fectionem sonat, et nihil aliud significatum supererit nisi solus ordo originis, secundum quem, ut paulo ante dictum, operatio in Filio, etsi eadem numero ac operatio Patris, est tamen in eo cum relatione accipientis a Patre, sicut est in Spiritu Sancto cum relatione accipientis ab utroque. Et dices modos loquendi Irenaei, Iustini, Hippolyti, (imo etiam Tertulliani, cuius stylus semper hyperbolicus est, et exaggerato realismo laborans): dices, inquam, istos loquendi modos non compati sensum orthodoxum, praesertim quando nondum erant qui his abuterentur Ariani, et communia apud christianos de divinitate principia grossitiem carnalis intelligentiae per se satis excludebant ? (1).

(1) « Ôtez, inquit Bossuet, *Sixième avertissement sur les lettres « de Jurieu*, n. 36, ôtez du nom de ministre l' inferiorité et la sujétion, « il ne restera dans le Fils qu' une personne subsistante, une personne « envoyée qui reçoit tout de son Père... C' est ainsi que les anciens ont « quelquefois donné au Fils de Dieu et au Saint-Esprit le nom de mi- « nistre du Père, et non pas pour leur attribuer une opération inégale, « car cela est de la crasse du langage humain, et de cette rouille dont « il faut purifier ses lèvres lorsqu' on veut parler de Dieu. Et c' est « pourquoi ces saints docteurs ont bien à la vérité employé [quelque- « fois le mot de ministre en l' épurant à la manière qu' on vient de « voir. Mais si d'autres fois ils l' ont regardé avec cette imperfection « naturelle au langage humain, ils l' ont aussi pour cette raison exclu « des discours où ils parlaient du Fils de Dieu ». Ad rem epistola ad Diognetum, n. 7: *Ipse vere Deus, qui est omnipotens, et omnium conditor, ac invisibilis, e coelis Veritatem et Verbum sanctum [ac incomprehensibile inter homines locavit, non, quemadmodum aliquis coniicere possit, misso hominibus ministro aliquo, aut angelo, aut principe, aut quopiam eorum quibus commissa est in coelis rerum administrandarum cura, sed ipso opifice et creatore omnium quo coelos condidit, quo mare suis terminis conclusit.... tamquam rex mittens filium [regem [misit ; tanquam Deum misit.* (Migne, Patr. graec. Tom. 2, col. 1175).

Notandum praeterea, quod contra Sabellianos seu Noetianos adhibitum fuit hoc *ministri* vocabulum. Sabelliani autem ponebant quod Deus per Verbum operabatur, sicut architectus per artem suam. Porro ars in architecto non est persona subsistens, sed accidens animae. Et hoc modo haeretici illi asserebant Verbum, sapientiam, artem, ideam Dei. Quem sensum orthodoxi excludebant, dicendo Verbum

Praeterea, consubstantialitas optime stat cum appropriatione, per quam aliquod essentiale attributum, licet secundum rem tribus personis commune, consideratur tamen quasi uni prae caeteris conveniret. Quae quidem appropriatio usitata tum in Scripturis, tum in omnibus fidei symbolis, tum apud omnes Patres, doctores, ac theologos, adeo manifeste pertinet ad catholicam de Trinitate tractationem ut mirum sit si a criticis nostris possit vel ignorari vel reiici. « Dicendum, « inquit S. Thomas, quod ad manifestationem fidei conve- « niens fuit essentialia attributa personis appropriari. Licet « enim Trinitas personarum demonstratione probari non possit, « convenit tamen ut per aliqua magis manifesta declaretur. « Essentialia vero attributa sunt nobis magis nota secundum « rationem quam propria personarum, quia ex creaturis ex « quibus cognitionem accipimus, possumus per certitudinem « devenire in cognitionem essentialium attributorum, non « autem in cognitionem personalium proprietatum. Sicut « igitur similitudine vestigii vel imaginis in creaturis inventa « utimur ad manifestationem divinarum personarum, ita et « essentialibus attributis. Et haec manifestatio personarum « per essentialia attributa appropriatio nominatur ». Nec sane arbitraria res esse potest, sed quae fundamentum habens potissimum in quadam peculiari convenientia inter essentiale attributum et personae proprietatem, optimam enodationem suppeditat multis difficultatibus quae occurrunt in praesenti.

Sane vero, usitatissima est appropriatio potentiae, sapientiae, et bonitatis, eaque notior quam ut indigeat multis declarari. Nam potentia habet rationem principii, et appropriatur Patri qui est principium in personis divinis. Sapientia, exemplaritas, idea, ars, splendet in conceptione intel-

---

ministrum Patris, ac per hoc, personam a Patre distinctam. Sed ea est veritatis divinae altitudo, ut sermo humanus vix possit illam attingere, quin eam laedat ex aliqua parte. Propterea Gregorius dicit: *Balbutiendo ut possumus, excelsa Dei resonamus.*

lectus, et appropriatur Filio qui procedit ut verbum. Bonitas autem est ratio et obiectum amoris, et appropriatur Spiritui Sancto qui procedit ut amor. Sicut ergo veteres attribuebant Patri opus creationis primae, de qua dicitur in Genesi : *In principio creavit Deus caelum et terram ; terra autem erat inanis et vacua, et spiritus Dei ferebatur super aquas*, quia in hoc opere elucet omnipotentia de nihilo absoluto educens mundum : ita et Filio tanquam Verbo Patris attribuebant opus creationis secundae, hoc est formationis, distinctionis, et ornatus rerum, quia opus istud, opus sapientiae est. Insuper, processio Verbi a Patre per ordinem ad mundum ornandum, considerabatur ab eis quasi quaedam ipsius Verbi ab aeterno concepti emissio in lucem, seu partus ad extra. Hoc sensu Athenagoras dixit Verbum prodiisse ut omnium materialium rerum quae instar informis materiae et inertis terrae erant, idea et actus foret. Et Hippolytus dixit quod Pater creans mundum generabat Verbum, faciens ipsum aspectabile et visibile, cum prius esset inaspectabile et invisibile. Sicut enim architectus habens in sua mente ideam aedificii quam nemo prius videbat, facit illam visibilem quando ex informibus materiis incipit formare aedificium : sic Pater proferebat ad extra Verbum suum ab aeterno genitum, cum dicebat : *fiat lux, fiat firmamentum*, et caetera quae in Genesi commemorantur. Et sicut ars opificis quodammodo foras prodit ut sese imprimat atque figuret in artefacto, fiatque actus eius et forma : sic in opere ornatus mundi prodibat increata illa ars Verbo appropriata, de qua Prov. VIII-27 : *Quando praeparabat coelos, aderam, quando certa lege et gyro vallabat abyssos, quando athera firmabat sursum, et librabat fontes aquarum, quando circumdabat mari terminum suum, et legem ponebat aquis ne transirent fines suos, quando appendebat fundamenta terrae, cum eo eram cuncta componens.* Unde a primo ad ultimum, secunda haec ac temporalis generatio Verbi de qua tantam quaestionem movent critici, non est in mente veterum, nisi manifestatio Dei in creatione rerum, quoad increatam illam ideam

seu rationem intellectam universi, quae Verbo propter modum processionis specialiter appropriatur. Quam quidem manifestationem nihil novi addere Verbo, sed mutationem ponere ex parte solius creaturae, ei soli dubium esse poterit, cui prima naturalis etiam theologiae principia adhuc esent ignota ; imo vero, cui nequidem perspicuum foret quod interior idea architecti nequaquam in seipsa mutatur, quando per exsecutionem operis, ad extra parturitur (1). Quomodo ergo locutiones antiquorum de Verbo e

(1) « *Quand Dieu voulut* (verba sunt Hippolyti), *et de la manière* « *qu' il voulut, il fit paraître son Verbe... il engendrait donc le Verbe,* « *et comme il l' avait en lui-même où il était invisible, il l' a fait visible* « *en créant le monde.* L' engendrer en cet endroit n' est donc autre « chose que le faire paraître au dehors. Ce n' est là ni un nouvel être, « ni rien de nouveau dans le Verbe. C' est de même qu'un architecte « qui ayant en son esprit son idée comme le plan intérieur de son « bâtiment, que personne ne voyait que lui dans sa pensée, le rend « visible à tout le monde, l' enfante pour ainsi dire, et le met au « jour quand il commence à élever son édifice. Tel est cet enfantement « et cette génération du Verbe. Tout y regarde la créature à qui il « devient visible, de la même manière que *les perfections insivibles* « *de Dieu sont vues dans ses oeuvres.* Le Verbe ne change non plus « que son Père même, dans cette manifestation. Et cette manifesta- « tion est attribuée spécialement au Verbe divin, parce qu'il est « l' idée éternelle de cet architecte invisible. A quoi il faut ajouter, « en suivant la comparaison, que comme l' architecte parle et or- « donne, et que tout se range à sa voix qui n' est que l' expression « et comme la production au dehors de sa pensée: ainsi Dieu est « représenté dans l' Écriture comme proférant une parole, qui n'est « autre que son Verbe manifesté et exprimé au dehors... Voilà donc « le dénouement que j' avais promis. Toute cette production n' est « que la manifestation du Verbe; c' est la manière dont on expli- « quait alors ce que nous appelons à présent l' opération au dehors, « sans altération et sans changement de ce qui était au dedans ». *Bossuet, ubi supra, n. 68, seq.* Hanc porro considerationem veteres apologetae eo libentius afferebant, quod inveniebant in doctrinis platonicis aliquid analogum, iuvans ad *persuasibilem* altissimi mysterii expositionem, uti supra notatum est ubi de Athenogora in sua *legatione pro christianis* ad imperatores philosophos directa.

Patre ad opificium mundi foras procedente, cuiquam videri possent ad sensum orthodoxum irreductibiles ?

Sed quid nunc dicemus de omnibus Iustini locis in quibus theophaniae veteris testamenti attribuuntur Filio, eo quod « nemo non omnino mente captus auctorem universorum et « parentem, relictis omnibus supercoelestibus, in parva terrae « particula visum dicere audeat ? » Quae etiam ratio adhuc expressius exponitur infra, in eodem dialogo cum Tryphone (n. 127), cum dicitur : « Non existimetis ipsum ingenitum « Deum descendisse aut aliquo ex loco ascendisse. Neque « enim ille non enarrabilis Pater et Dominus universorum « in aliquem locum venit, neque ambulat, neque dormit, « sed in regione sua, quaecumque tandem illa est, manet, « acutum cernens et acutum audiens, non oculis quidem, nec « auribus, sed virtute non enarrabili, ac omnia videt, et omnia « cognoscit, nec quisquam nostrum eum latet, nec movetur, nec « loco comprehendi potest, imo ne toto quidem mundo, quippe « qui erat etiam antequam mundus fieret. Quomodo igitur « ille aut quemquam alloquatur, aut cuiquam appareat, aut « in angustissima terrae parte conspiciatur » ? Hic saltem, inquies, oportebit dare manus victas, ut vel inviti confiteamur Iustinum agnovisse in Patre et Filio naturam plane dissimilem. Imo vero, aio, adeo dissimilem, ut veniret conclusio quam tu ipse refugies, nempe naturam Filii fuisse in mente Iustini corpoream et animalem, in qua scilicet potuisset ascendere, descendere, ambulare, dormire, et caetera praestare quae de Patre negantur. Et quid, quaeso, magis inadmissibile ? Quomodo Filium Iustinus Deum ante saecula genitum, et in tempore de Virgine incarnatum ubique praedicaret ? Quomodo intelligeret magnificentissima illa Scripturae verba : *Ego sum qui sum, Dominus virtutum, Dominus fortis et potens*, et alia eiusmodi quae tam saepe, et in Apologia prima, et in hoc ipso Dialogo, ad Christum referri contendit ?

Sed ne obliviscaris, quaeso, quod disputat Iustinus cum Iudaeo, et dum Iudaeo persuadere vult theophanias veteris testamenti non esse referendas ad unicam illam personam

divinam quam Iudaei admittebant, ante omnia destruere intendit absurdam et carnalem circa ipsas theophanias Iudaeorum cum quibus disputabat opinionem : *Quemadmodum*, inquit n. 114, *magistris vestris placet, qui manus et pedes et digitos et animam habere instar animalis compositi exstimant parentem universorum et ingenitum Deum, et idcirco visum esse Abrahamo et Iacob ipsum Patrem docent.* Et contra hanc iudaicam et crassam imaginationem militant ea quae superius relata sunt. Intendit ergo quod non sic accipiendae sunt theophaniae, quasi Deus in sua propria substantia visus fuisset, sed secundum quod per operationem divinam formabantur species visibiles et voces audibiles. Nunc autem operationem hanc simul cum repraesentativis speciebus appropriat Iustinus personae distinctae a persona Patris : illi nimirum personae quae aliquando incarnanda, iam tum assumebat partes annuntiandi hominibus voluntates Patris ; illi personae cui ratione processionis suae convenire poterant nomina angeli seu missi, quae in veteris Scripturae theophaniis continuo occurrunt ; illi personae de qua ab initio disputationis (n. 56) dixerat : « Enitar vobis, quando- « quidem Scripturas intelligitis, ea quae dico persuadere, « nimirum alium esse et dici sub creatore universorum, Deum « et Dominum, qui et angelus vocatur, quia nuntiat hominibus « quaecumque illis nuntiare vult universorum Creator, super « quem non est Deus » (1). Illi denique personae de qua in fine (n. 127) concludit : « Nec Abraham igitur, nec Isaac, nec « Iacob, nec quisquam ex hominibus illum omnium omnino « Patrem et Dominum non enarrabilem vidit, sed eum qui « secundum ipsius voluntatem et Deus est ipsius Filius, et « angelus ex eo quod ministret ipsius voluntati, quem et « hominem nasci ex virgine voluit, qui et ignis aliquando « fuit in colloquio cum Moyse ex rubo ». Nec in his molestum tibi sit, quod Filium Iustinus Patri submittat. Non enim

(1) Sensus non est: Alium Deum esse sub Deo universorum creatore, sed: Alium, seu aliam personam esse, quae est et dicitur Deus, etc.

eum tamquam servum creatori submittit, sed tanquam filium Patri, ut secundum nostrum concipiendi modum, (*balbutiendo enim ut possumus, excelsa Dei resonamus*), originis ordo exprimatur (1). Neque etiam Iustino crimini vertas quod eumdem Filium dixerit secundum voluntatem Patris vel voluntate Patris de Patre genitum esse. Nam praeterquam quod id recte intelligitur eo sensu quem in prima parte, Q. 41, a. 2, exponit S. Thomas (2), ne scilicet in hac Filii ex substantia Patris generatione imaginetur quis necessitatem dominantem Patri, et ei invito impositam, quemadmodum de suo secundo principio ac commentitio Deo fingebant Marcionitae : ipse se explicat Iustinus in eodem dialogo cum Tryphone, n. 128 dicens : « Illam autem virtutem, « quam et Deum sermo propheticus, et angelum vocat, non « solo nomine, ut lucem solis, numerari, sed et numero aliud « quid esse, (*intellige, aliquid subsistens distinctum*), etiam « supra breviter disserui, cum virtutem illam ex Patre geni- « tam dicerem, *virtute et voluntate ipsius, non vero per abscis- « sionem, quasi Patris substantia divideretur*, quemadmodum « caetera omnia quae dividuntur et scinduntur, non eadem « sunt ac antequam scinderentur ; ac exempli causa sumpsi « ignes quos ex alio igne accendi videmus, non imminuto « illo ex quo multi accendi possunt, sed eodem manente ». Ubi vides opponi generationem Filii voluntate Patris, generationi quae apud nos est per decisionem substantiae, id est, *spiritualem materiali*. Quo etiam vergit similitudo ignis ultimo adducta, in qua quodammodo praeit Iustinus

(1) Vide apud Hilarium, l. 9 de Trin. n. 54, quo sensu de Filio secundum quod divina persona est, intelligi possit locus evangelicus: *Pater maior me est.*

(2) « Cum dicitur aliquid esse vel fieri voluntate, dupliciter « potest intelligi. Uno modo, ut ablativus designet concomitantiam « tantum, sicut possum dicere quod ego sum homo mea voluntate, « quia scilicet volo me esse hominem. Et hoc modo potest dici quod « Pater genuit Filium voluntate, sicut et est voluntate Deus, quia « vult se esse Deum, et vult se generare Filium ».

definitioni Nicaenae : « Deum de Deo, lumen de lumine ».

Habemus itaque in his omnibus explicationes imperfectas, conceptiones confusas, denique locutiones improprias ac per se ambiguas, quae si exortae arianae impietatis tempus non praecessissent, suspectae videri possent. At, quae interpretationem ad orthodoxiam reductibilem non recipiant, certe non habemus. Caeterum, omnia quae hucusque de antenicaenis Patribus dicta sunt, ad dogma Trinitatis quod attinet, egregiam confirmationem habebunt ex celebri facto quod narrat Socrates, Hist. eccl. l. 5, c. 10. Nam, cum imperator Theodosius Magnus de pace Ecclesiae per Arianos ubique turbata sollicitus esset et de remedio cogitaret : « Accito Nectario episcopo (Constantinopolitano) sollicita « deliberatione cum eo tractavit, quonam modo christiana « religio dissensionibus liberari, et Ecclesia ad unitatem re- « duci posset. Aiebatque discutiendam esse controversiam, « ut amputatis discordiarum causis, ecclesiis concordia resti- « tueretur. His auditis, Nectarius anxius ac sollicitus haerebat, « et accersito Agelio (episcopo), utpote qui cum ipso in fide « consentiret, imperatoris consilium ei aperit. Ille cum vir « esset alioqui pius ac religiosus, sed qui de fidei doctrina « comminus disputare haudquaquam valeret, Sisinnium lecto- « rem suum qui hoc disputandi munus obiret, elegit. At Si- « sinnius, vir imprimis disertus et magno rerum usu prae- « ditus, cum probe nosset, ejusmodi disputationibus non « modo discidia minime sanari, verum etiam haereses ad majo- « rem contentionem accendi, hoc consilium suggessit Nectario. « Suadet ut dialecticas quidem concertationes omittat, expo- « sitiones autem veterum adducat : utque imperator singu- « larum sectarum principes interroget, *utrum veterum docto- « rum qui ante dissidium in Ecclesia floruissent, rationem « habendam esse censerent, an vero tanquam a christiana re- « ligione alienos eos reiicerent*... Haec Nectarius cum a Sisinnio « audisset, statim in palatium contendit, et quid sibi sug- « gestum sit consilii, imperatori significat. Ille consilium

« avide amplexus, rem ipsam prudenter exsequitur. Occul-
« tans enim id quod in animo habebat, id unum ex illis scisci-
« tatus est, *num rationem aliquam ducerent eorum qui ante ortam*
« *dissensionem doctores Ecclesiae exstitissent, et... utrum illis*
« *tanquam idoneis ac fide dignis christianae doctrinae testibus*
« *acquiescant*. Quae cum audissent sectarum episcopi eorumque
« dialectici,... quid acturi essent ambigebant. Etenim singuli in
« varias distrahebantur sententias.... Concors itaque malitia,
« non secus ac veterum illorum gigantum lingua divisa est.
« Postquam imperator multiplicem eorum dispersionem ani-
« madvertit, eosque sola disputatione, non autem veterum
« Patrum expositione fretos esse, ad aliud consilium se con-
« vertit » (1). Ubi vides quomodo ipsi Ariani, quanquam apud imperitam plebem se fidem a Patribus traditam tenuisse jactitarint, adeoque colorem aliquem ex iis quae de dogmate Trinitatis superius allata sunt, suae haeresi obducere potuerint : formiter tamen interrogati utrum antiquae traditioni stare vellent, veterum Patrum judicium atque auctoritatem prorsus declinarunt. Quod quidem argumento est, eos minime dubitasse quin condemnationem suam in antiqua illa et perenni traditione invenirent.

Et idem dicendum in aliorum dogmatum materiis. Vide ad exemplum epistolam Cyrilli Alexandrini ad Ioannem Anchenum in qua refellit suorum adversariorum calumnias de eo quod senserit confusionem vel commixtionem Verbi cum carne factam fuisse, passibilem esse divinitatem, etc. (2). Vide etiam Augustinum, de praedest. SS. n. 27, ubi circa traditionem dogmatis gratiae usque ad Pelagium, optima observatio est.

2. Quae igitur cum ita sint, quaerendum nunc superest, utrum eadem illa difficiliora Patrum testimonia, non iam *possint* tantum, verum etiam *debeant* in eo quem diximus, catholico sensu intelligi. Nec a longe petenda responsio, quia

(1) Migne, P. G. Tom. 67, col. 583 sqq.
(2) Migne, P. G. Tom. 77, col. 174.

satis est conclusio praemissorum in cap. 1. In iis enim quae ipsam fidei summam constituunt, praesentis Ecclesiae sensus certissimo argumento est sensus Ecclesiae primitivae, ut supra probatum est. Insuper, ab eo sensu deflectere de facto non potuerunt Patres illi omnes, quorum auctoritas semper recepta fuit, et usque nunc recipitur. Oportet igitur ut si qua in dictis eorum invenias, quae cum tanta cautela non dicantur, quanta a modernis servatur, inhaerendo tamen criteriis quae propria sunt interpretationi sacrae traditionis et monumentorum eius, in eo orthodoxo sensu illa indubitanter accipias, in quo possunt intelligi, quidquid sit de probabilitatibus quae e conspectu nudae et simplicis criticae scientificae, in contrarium occurrere adhuc tibi viderentur.

Et haec erat solidissima argumentandi ratio Augustini quoad Chrysostomum, cuius auctoritas contra dogma peccati originalis a Iuliano afferebatur. Observabat enim Augustinus, impossibile fuisse ut Chrysostomus aliter crediderit ac alii quorum consensum iam ostenderat, utique in ea re quae non admittebat sententiarum diversitatem, sed erat de ipsis religionis fundamentis. Nam si vere aliter sensisset *in tam magna causa, ubi christianae religionis summa consistit*, non tantam obtinuisset et conservasset in Ecclesia auctoritatem. Et ideo, ex hoc quod integra manserat eius auctoritas, signum habebatur quod catholicus fuerat sensus eius. « Itane, inquit l. 1 c. Iul. n. 22, ista verba sancti Ioannis « episcopi audes tanquam e contrario tot taliumque sen- « tentiis collegarum eius opponere, eumque ab illorum con- « cordissima societate seiungere, et eis adversarium consti- « tuere ? Absit, absit hoc malum de tanto viro credere aut « dicere. Absit, inquam, ut Constantinopolitanus Ioannes « de baptismate parvulorum, eorumque a paterno chiro- « grapho liberatione per Christum, tot ac tantis coepiscopis « suis, maximeque Romano Innocentio, Carthaginensi Cy- « priano, Cappadoci Basilio, Nazianzeno Gregorio, Gallo « Hilario, Mediolanensi resistat Ambrosio. Alia sunt in qui- « bus inter se aliquando etiam doctissimi atque optimi regulae

« catholicae defensores, salva fidei compage, non consonant, « et alius alio de una re melius aliquid dicit et verius. Hoc « autem unde agimus, ad ipsa fidei pertinet fundamenta... « Comparans ergo (parvulos) Ioannes maioribus, quorum « propria peccata dimittuntur in baptismo, dixit illos *non « habere peccata ;* non sicut verba eius ipse posuisti, *non coin- « quinatos esse peccato*, dum vis utique intelligi, non eos peccato « primi hominis inquinatos.... Ego ipsa verba graeca quae a « Ioanne dicta sunt ponam: Διὰ τοῦτο καὶ τὰ παιδία βαπτίζομεν, « καίτοι ἁμαρτήματα οὐκ ἔχοντα. Quod est latine: *Ideo et infantes « baptizamus quamvis peccata non habentes.* Vides certe non « ab eo dictum esse, *parvulos non coinquinatos esse peccato*, « sed *non habere peccata :* intellige propria, et nulla conten- « tio est. At, inquies, cur non ipse addidit, propria ? Cur, « putamus, nisi quia disputans in catholica Ecclesia, non se « aliter intelligi arbitrabatur, tali quaestione nullius pulsa- « batur, vobis nondum litigantibus securius loquebatur ? ».

Ubi vides Augustinum non inhaerere regulis criticae *textualis*, sicut dicunt nostri moderni, sed principiis altioribus quae regere debent omnem legitimam exegesim patristicam. Iis dico principiis quorum reiectio vel neglectus constituit principale vitium criticae de qua in sequenti capitulo nonnulla iam veniunt observanda.

CAPUT TERTIUM

DE VITIO METHODI HISTORICAE IN CRISI MONUMENTORUM TRADITIONIS

Investigatio divinorum, non praemissis debitis disciplinis, omnium malorum est causa.

De methodo historica magna utique quaestio apud modernistas, sed non par quoad omnia, non uniforme iudicium. Distinctione enim opus esse intelligunt, cum alia causa sit de praeambulis theologiae, ubi fidei fundamenta demonstrantur (*sitne, vel non, admittenda christiana revelatio*); alia vero de theologia ipsa, ubi post agnitam revelationis et fontium eius exsistentiam, intima ratio revelatorum dogmatum inquiritur, (*quis sensus sit, quae interpretatio, quae vera intelligentia verbi, quod e coelo a Deo descendens, in divinae traditionis vel inspiratae scripturae instrumento continetur*). Et distinctio quidem obvia, elementaris, evidentior quam ut expositione indigeat. Nunc autem considera ubinam, iudicio novorum theologorum, locum habeat methodus historica, ubinam non habeat. Locum non habet in praeambulis, locum non habet quando adhuc statur in vestibulo, locum non habet cum iudicandum est de revelationis facto, an sit doctrina ista quae christiana vocatur, originem e coelo ducens, vel ab homine. Ratio, quia mens moderna non amplius capit externa revelationis argumenta, miracula scilicet et prophetias, quae per talem methodum historicam in medium adducuntur; ideoque, substituenda methodus immanentiae, consistens in demonstrando veritatem religiosam, seu credibilitatem fidei christianae, ex solis aspirationibus, exigentiis, et energiis quae

animae humanae propriae sunt. Crederes igitur, actum esse de historia et criteriis historiae propriis in sacra disciplina, qua late patet ambitus eius. At non ita est. Nam haec eadem methodus historica, quae exsulare iubetur a vestibulo, suum iam locum inveniet (o mirum!), in intimo sanctuario; et quae in re apologetica veluti antiquata explodebatur, nunc in re proprie theologica tanquam methodus per excellentiam acclamatur. Ratio, quia quidquid praeter historiam est, a priori est, in aëre est, positivo coaevorum hominum ingenio respondens non est. Pertinet igitur ad scholam historico-theologicam, fessis inclinatisque religionis rebus consulere, et vetustate fatiscens theologiae aedificium nova molitione, subductis antiquis fundamentis instaurare.

Sed quid, quaeso, haec attestantur, nisi omnimodam confusionem idearum in qua versamur, plenumque chaos e quo exoriuntur, et ad quod ducunt novella systemata? Methodum enim historicam praecise reiiciunt, ubi valet. Praecise adhibent, ubi non valet. Id quidem paucis declarandum in iis quae sequuntur propositionibus.

§ 1.

Quod methodus historica, per oppositionem ad methodum immanentiae, sola est methodus legitima in fidei praeambulis, quando probandum venit revelationis factum, videlicet: an sit christiana praedicatio a Deo revelante, atque ut talis credibilis et credenda.

Methodus historica generatim consistit in duobus. Primo in hoc quod versatur circa textus, vel monumenta, vel facta *externa*. Secundo in hoc quod solis utitur criteriis experimentalibus, quae naturali humanae rationis facultati usui esse possunt. Utroque autem modo, statim et vel prima fronte apparebit conveniens demonstrationi de qua agitur in fidei praeambulis. Conveniens quidem, qua parte principium sui

processus sumit a factis externis. Nam, « ut fidei nostrae « obsequium rationi consentaneum esset, inquit Vaticanum, « Sess. 3, cap. 3, voluit Deus cum internis Spiritus Sancti « auxiliis, *externa* iungi revelationis suae argumenta, *facta* « scilicet divina, atque imprimis miracula et prophetias ». Conveniens quoque, qua parte iis solis criteriis utitur, quae ex naturalis experientiae ordine assumuntur. Nondum enim supponitur cognita revelatio. Quin imo, ipsa revelationis exsistentia, totius inquisitionis obiectum est, et ideo, ne peccatum peccemus ineptae vitiosaeque circulationis, oportet ponere a parte quascumque regulas seu normas de revelatione ipsa descendentes, ut solius rectae rationis dictamini aestimatio et crisis factorum quae assumuntur in argumenta, committatur. Habes igitur in dicta methodo historica omnes conditiones in praesenti requisitas. Neque hoc tantum. Sed, quod magis est, habes in ea sola, processum rationabilem, ducentem ad solidam propositae demonstrationis conclusionem. Etenim, revelatio est factum ; est factum liberrimum ex parte Dei ; est factum supernaturale, id est, nulla prorsus naturae exigentia postulatum ; est denique factum quod non potest a nobis directe in se cognosci. Ubi ergo, putas, argumentum demonstrans eiusmodi factum ? Fuisse verbi gratia vere a Deo dictum id quod dictum est a Iesu Christo, qui a caeteris hominibus in habitu externo profecto non differebat ? Vere a Deo dictum, id quod ab apostolis est praedicatum, id quod ab eis acceptum de ore in os ad nos usque per Ecclesiam transmissum est ? Cogita et recogita. Nisi absurdum apriorismum in principium erigere velis, factum divinum in se non noscibile demonstrari debet per alia facta divina in se noscibilia : quae nimirum valorem signorum quoad nos habere queant, utpote proposita experientiae et aestimationi nostrae, tam in sua transcendentalitate supra naturae vires, quam in sua habitudine ad revelationem christianam, si vere divina sit, sigillandam atque authenticandam. Et haec quidem facta multiplicis generis esse poterunt ac revera erunt. Factum prophetiarum eventu completarum ;

facta illa physica quae simpliciter et sine addito miracula dicuntur; facta item alia quam plurima, supra omnes quas historia reperit leges miro modo eminentia, cuiusmodi ea sunt quae a Vaticano, loco citato circa finem referuntur: admirabilis Ecclesiae propagatio, eximia sanctitas et inexhausta in omnibus bonis fecunditas, catholica unitas, invicta stabilitas, aliaque similia. Nam haec etiam in ordine factorum continentur: haec etiam ex historicis criteriis ut divina innotescunt, et ideo idonea sunt ei de qua nunc agitur demonstrationi: quanquam principale eius fundamentum sumi utique debeat ex miraculis et prophetiis, eo quod evidentiora illa signa sint quoad nos, et communi omnium intelligentiae magis accommodata. Talis igitur processus fuit hactenus semper adhibitus, incipiendo ab ipso Christo Domino et apostolis eius, sicut tota ab initio ad finem evangelica narratio testatur: *contestante Deo*, inquit Heb. II-4, *signis et portentis, et variis virtutibus, et Spiritus Sancti distributionibus* (1).

At nunc processus ille, nescio quo vitio laborans inventus est, et nova methodus substituitur, principium demonstrationis sumens, non iam ex factis externis, sed ex solo subiectivo animae statu: pro quanto scilicet, dogmata christiana ab illo statu postulantur, eique ita iustantur, ut anima possit illa praeintueri in semetipsa, aut saltem sponte sua intrare in ea, propriaque energia ea sibi assimilare statim ac proponuntur, dummodo morali honestate sese rectificare atque purificare satagat. Nam progressus nostrae voluntatis cogit nos fateri insufficientiam nostram, ducit nos ad sentiendum indigentiam cuiusdam superadditionis, nobisque dat unde ordinem supernaturalem inspiciamus, agnoscamus, ac demum recipiamus. Porro haec sola est methodus legitima, quia omne dogma probatum ab extrinseco, indebitum ponit limitem iuribus rationis, et aufert necessariam eius auto-

(1) Cf. Matth. IX; Marc. II; Luc. X; Ioan. X-37 XIV-12 XV-24; Act. X-37, seq., etc. etc.

nomiam, quae vult ut veritatem, acquiramus ex iis solis quae nobis immanentia sunt. De caetero non est cur de hoc ipso principio sollicitus sis. Satis enim est ut scias quod generale immanentiae principium est acquisitio definitiva philosophiae modernae. Insupe : « Quisquis recusat admit-« tere hoc principium, iam non numeratur inter philoso-« phos. Quisquis non pervenit ad eius intelligentiam, eo ipso « demonstrat se non habere sensum philosophicum ». Et adhuc dubitas ? Si cui tamen non sufficiant rhetoricae illae declamationes in quibus tota de integro consistit demonstratio, ille forsitan mirabitur imaginariam basim systematis, phantasticam constructionem, plenamque vacuo vacuitatem. Et si quidem de novella theoria iudicium ferendum esset e conspectu proprie theologico, prorsus condemnanda appareret tanquam corruptiva fundamentalis notionis entis supernaturalis, imo et destructiva omnis fidei cuius motivum sit Dei revelantis auctoritas, uti alias notatum est. His tamen interim omissis, paulisper nunc considera, quam sit vana quoad fundamentum quod praesupponit, quam inepta quoad factum quod assumit, quam risu praesertim digna quoad praetentionem quam prae se fert, eliminandi aut certe superandi soliditatem apologiae traditionalis ex miraculis aliisque externis revelationis argumentis.

Vana, inquam, quoad fundamentum quod sibi praestituit. Nihil enim scire volens de argumentis quibus Deus unus et verus, creator et Dominus noster, per ea quae facta sunt tanquam per effectus cognoscitur ; claudens oculos super omnia gesta Dei in mundo, super vitam, praedicationem et opera Iesu Christi, super praeparationem et consectaria adventus eius, super alia quaecumque facta obiectiva quibus ab initio usque nunc testimonia divina credibilia facta sunt nimis : totum complexum veritatis religiosae, etiam revelatae, ipsa quoque comprehensa Dei exsistentia, eruere contendit ex sola inspectione insufficientiae, indigentiae, inquietudinis, et aspirationum animae humanae. Crederes revera audire philosophantes somnambulos. Quale enim,

quaeso, genus argumenti, qualis iste ratiocinandi processus : indigens ego sum, ergo vere a parte rei est id quo indigeo, vel mihi videor indigere ? Diceret quispiam solo dictamine sensus communis ductus : Erit in desiderio, erit in aspiratione, erit etiam, et saepissime, in phantastica illa obiectivitate cuius causa et principium ipsa anima est, tam facile creans et ad exsistentiam vocans desiderata sua. Illae enim sunt, quae animae illusiones vocantur : « Quantae sint autem « illusiones animae, inquit Augustinus, si voluero dicere « tempus quando sufficit ? Cuius enim anima, ista non pa- « titur ? Breve est quod admoneo, quomodo anima nostra « completa est illusionibus ». Verumtamen ab imaginata illa obiectivitate ad obiectivitatem obiectivam tanta distantia est, quanta inter realitatem et somnium. Denique, desiderium, aspiratio, et si quid aliud eiusmodi, per se nihil aliud ostendit quam indigentiam ; indigentia nihil aliud quam vacuitatem ; vacuitas autem, quod sciam, nusquam demonstrare poterit, realiter exsistere id per quod impleatur. Haec sane manifesta et videntur et sunt, quidquid dicat sensus ille philosophicus quo nos per summum infortunium destituimur.

Quod si forte his opponas, eos omnes qui ante nos de anima et beatitudine et fine hominis diserte sapienterque scripserunt, multas solidissimasque deduxisse conclusiones ex desiderio naturae, quod non potest esse illusorium, aut inane remanere : animadverte, quaeso, diligenter, quod conditiones argumenti eorum longe longeque sunt a fundamento methodi immanentiae. Considerant enim illi naturam ut est opus Dei sapientissimi creatoris et provisoris; Dei, inquam, rerum omnium principii et finis, quem omnino cognoscunt aliunde quam ex aspirationibus suis: ex facto scilicet exsistentiae mundanorum effectuum qui in se non habent rationem sufficientem sui esse, sui ordinis, suaeque evolutionis. Tunc ergo desiderium naturae non accipitur tanquam nudum et simplex desiderium, sed tanquam desiderium in natura radicatum ab auctore Deo, cuius sapientiae manifeste repugnat ut creaturae suae proportionem

et exigentiam et tendentiam indiderit, quae non possit adimpleri. Tunc aspiratio naturalis formaliter sumitur ut *inclinatio rei in finem suum naturalem, qui est ex directione instituentis naturam* (1). Tunc quoque, ex appetitu animae efficax formari potest argumentum, quanquam non ex quolibet appetitu, sed ex solo appetitu, ut aiunt, innato, vel etiam elicito non excedente terminos innati (2). Verum enim vero, ex quo me concludis in aspirationibus, qua immanentes (ut dicis) aspirationes sunt ; ex quo e profundo aspirationum totum religiosae veritatis aedificium vis emergere ; ex quo contendis exsistere Deum, exsistere revelationem, exsistere ordinem superiorem, quatenus, nec plus nec minus, haec omnia respondent praedictis cordis aspirationibus : rideo intus apud memetipsum, et vanum, illusorium, phantasticum, inane, somnio simile dico fundamentum.

Sed haec, si placet, omittamus. Fundamentum paulisper admittamus, demusque maiorem totius processus praemissam : necessariam esse connexionem inter aspirationes animae praecisive ut tales et concretam exsistentiam rerum quae per eas postulantur. Iam veniamus ad factum quod nova methodus apologetica loco minoris ponit, nimirum : aspi-

(1) S. Thom. in III, D. 27, Q. 1, a. 2.

(2) Appetitus dupliciter dicitur. *Innatus*, qui non consistit in aliqua operatione, sed in ipsa proportione seu connaturalitate uniuscuiusque ad bonum sibi conveniens secundum exigentiam propriae conditionis. *Elicitus*, qui consistit in actu voluntatis, et iterum est duplex, secundum quod continet se intra terminos appetitus innati, vel e contra praetergreditur illos, sicut si quis appeteret id quod reputat possibile, et possibile non est, aut certe, etsi absolute possibile sit, transcendit tamen suam conditionem. Et ex priori quidem trahi potest argumentum tam pro possibilitate quam pro exsistentia eius ad quod est talis appetitus, *quatenus scilicet, frustranea esse non potest ordinatio auctoris naturae, quam eiusmodi appetitus ostendit*. Ex posteriori autem, nihil, praetereaque nihil, quia ferri potest in quodlibet, secundum imaginationem appetentis, vel ambitionem anhelantis ad id quod est supra naturae vires, debitaque naturae adiutoria.

rationes cordis revera requirere, exigere, postulare revelationem. Nam ibi forsitan, iterum somnium, iterumque lusus imaginationis. Certe, factum huiusmodi longe est ab omni experientia positiva. Illud negant primo omnes rationalistae. Negant secundo omnes ad unum catholici theologi. Negat tertio Concilium Vaticanum, expresse statuens ac definiens revelationem eatenus tantum fuisse absolute necessariam, quatenus placuit Deo ex infinita bonitate sua indebitum beneficium homini conferre, ordinando eum ad participanda bona divina quae humanae mentis intelligentiam omnino superant siquidem oculus non vidit nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus iis qui diligunt illum. Sed, quod magis est, qui primi omnium negare deberent, ipsi sunt immanentistae, cum nulla eis sit legitima veritatis acquisitio, praeter eam quae est ex proprio animae fundo. Nihil quippe cogitatur magis extraneum fundo animae humanae quam revelatio, et statim quaeritur quale tandem chimaerae genus anima sit, si nullam recipere potest veritatem nisi autochtonam, et simul nullo alio magis indiget quam instructione et doctrina ab exteriori, id est a Deo revelatore, praeter et supra omnes naturae leges sibi adveniente.

Quid nunc, si ad concretam applicationem descendamus! Nam revelatio quam postulari dicunt per aspirationes cordis, non est revelatio in genere, sed haec in individuo signata revelatio, quae fides catholica appellatur. « Fides autem « catholica haec est, ut unum Deum in Trinitate. et Trinitatem « in unitate veneremur, neque confundentes personas, neque « substantiam separantes. Alia persona Patris, alia Filii, « alia Spiritus Sancti, sed Patris et Filii et Spiritus Sancti « una est divinitas, aequalis gloria, coaeterna maiestas... « Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus Sanctus, et tamen « non tres dii, sed unus est Deus.... Pater a nullo factus, « nec creatus, nec genitus. Filius a Patre solo, non factus, « nec creatus, sed genitus. Spiritus Sanctus a Patre et Filio « non factus nec creatus, nec genitus, sed procedens.... Est

« quoque fides recta, ut credamus et confiteamur quia D. « N. I. C. Dei Filius, Deus et homo est.... Qui licet Deus et « homo, non duo tamen, sed unus est Christus ; unus, non « confusione substantiae, sed unitate personae... Qui passus est « pro salute nostra, descendit ad inferos, tertia die resurrexit « a mortuis, ascendit ad coelos, sedet ad dexteram Patris.... « Haec est fides catholica, quam nisi quisque fideliter fir- « miterque crediderit, salvus esse non poterit ». Nunc ergo, inquire et considera, Vide tu, quid commune esse possit inter catholicam hanc fidem et aspirationes, exigentias, ac postulata quae latent in profundo animae humanae. Si vides, bene est ; ego quidem videre non valeo.

At dices, non ex hac parte sumendam esse fidem christianam, cum iudicium ferendum est de convenientia eius cum aspirationibus cordis : non ex parte theoretica, sed magis morali, quae sensum practicum afficit. Sit igitur ut volueris. Sed hoc etiam modo, dico tam efficax tamque rigorosum fore argumentum quo Turca quispiam credibilitatem demonstraret revelationis allatae per suum prophetam Mahumetem. Nam et Mahumes attulit revelationem mundo, et habuit colloquium cum Gabriele archangelo, secundum quod reperitur scriptum in Alcorano : sicut etiam invenimus in Evangelio, I. C. descendisse de coelo ut perferret ad nos verba eius qui misit illum. Porro, si penes exigentias et tendentias cordis iudicium sit, quot sunt quibus, dum consulunt aspirationes suas, verior videbitur revelatio Mahumetis quam revelatio Christi ! Nec valet si respondeas, aspirationes quibus respondet paradisus Mahumetis, non esse bonas, adeoque non demonstrare veritatem suorum postulatorum. Nam caeteris nunc praetermissis, quis te docuit hanc distinctionem inter aspirationem bonas et non bonas ? Et ego quidem, quamdiu hominem realem non exuo, quamdiu naturam meam apprehendo prout constitutam sub ordine primae causae, primi principii, et ultimi finis rerum omnium, tamdiu per respectum ad supremum hunc voluntatis meae finem iudicare possum et iudico de bonitate vel pravitate

aspirationum mearum. Sed rursus, semel ac me claudis in aspirationibus meis tanquam in primo principio ex quo omnis veritas educenda est et comparanda, iam nescio quid sint bonae vel non bonae aspirationes. Nihil aliud novi quam aspirationes veras et reales. Invenio autem in me aspirationes quae postulant paradisum Mahumetis, alias quae postulant paradisum Christi, et concludo tam veram esse revelationem Alcorani, quam vera est revelatio Evangelii, tam receptibilem unam quam receptibilis est et altera. Vides inane systema, insubsistens, ducens ad contradictoria ?

Est et aliquid peius, dum in tantum de sua soliditate confidit, ut persuasum habeat evanescere iam in splendore sui luminis apologiam traditionalem cum miraculis et aliis externis revelationis argumentis, de quibus affirmare non dubitat, quod mentalitati modernae amplius non accommodantur, et pro coaevis hominibus vim demonstrativam amiserunt. In hoc enim cumulus apponitur phantasticis iudiciis quibus totum de integro systema constat. Crederes eos immanentiae adeo studiosos, ut de iis quae foris aguntur nihil penitus sciant, nihilque unquam audiverint de novis ac splendidis signis quibus placuit Deo hac ipsa nostra aetate in lumine solis et summae publicitatis theatro, credibilitatem fidei catholicae confirmare. Ad horum ergo factorum historiam, in qua ridiculae assertionis plena confutatio est remittemus eos (1). Equidem verissimum est quod mo-

(1) Lege omnino egregium librum Georgii Bertrin: *Histoire critique des événements de Lourdes*. Ibi invenies miracula cum summo rigore critico narrata, miracula quae fecit Deus pro mentalitate moderna, miracula de quibus rectissime in sua praefatione auctor ait: *Ils forment comme un chapitre nouveau de l' apologétique chrétienne.* Inter alia autem multa quae in discussione factorum scite et apposite dicta inveniuntur, cum fructu leges paragraphum cui titulus: *Forces inconnues*, pag. 190, seq. Ubi auctor occurrit vulgari difficultati de incognitis naturae viribus, multis ostendens, occultas illas vires, postmodum forsitan detegendas, non posse esse in oppositione cum legibus certo a nobis cognitis, adeoque frustra obiici cum de dignoscibilitate miraculi agitur.

dernus incredulitatis spiritus resistit miraculis, et impossibilia tentat ne admittat realitatem miraculorum, et voluntarie claudit oculos ne irrecusabili miraculorum testimonio confundatur (1). Sed, praeterquam quod, proh dii immortales ! non ibi est aliqua moderna novitas, nisi forte aeram modernam a tempore scribarum et pharisaeorum incipere velis, conclusio esset e diametro opposita ei quam eruere volunt. Inimici enim revelationis conantur contra solidas eius demonstrationes ; at contra levem et nebulosam immanentiae apologiam quis arma converteret et vires ? De ea rident et ridebunt semper, et diabolus cum eis.

Sic igitur apparet quam absurde a fundamentali quam vocant theologia, methodus historica expellatur. Sed iam venit quaestio utrum immerito a vestibulo pulsa, iure admittatur in intimo scientiae sacrae sanctuario. Pro cuius solutione sequens sit propositio.

§ 2.

Quod methodus historica, per oppositionem ad methodum theologicam, est non modo prorsus insufficiens et improportionata, verum etiam in positivos omnis generis errores inductiva, quando post fidei praeambula, de revelatione christiana iam non quaeritur an sit, sed quaeritur quis sensus sit, quaeve interpretatio eorum quae in eius fontibus continentur. Et quod eadem methodus, si eousque perducatur ut sub dolosa specie abstractionis a superioribus regulis, eadem utatur independentia in solitis suis hypothesibus seu coniecturis construendis, ac si superiores illae regulae non exsisterent, habet in sua basi haeresim eo perniciosiorem, quo magis artificiose dissimulatam, eoque graviorem, quo ad omnem negationem revelatorum dogmatum liberiorem pandit viam.

(1) Vide apud Bertrin, op. cit., pag. 233, seq. *Les miraculées d' un romancier.*

Generalis ratio huius assertionis adeo evidens est, ut opus non sit longa declaratione. Etenim, in quocumque exegesis ordine, primum et maxime necessarium interpretationis criterium semper sumi debet ex iis quae propria sunt auctori vel scholae, de cuius doctrinis inquiritur. Id certe vel vulgaris et bonus sensus communis dictat ; id demonstrat ratio admodum obvia. Nam quid, quaeso, diceres de eo qui aggrederetur commentarium librorum Aristotelis, vel expositionem placitorum scholae peripateticae, nihil curando de terminologia Aristoteli propria, nihil de regulis, nihil de methodo, nihil de principiis quae scholam eius regunt ? Cum igitur ad interpretationem accedis, sive librorum qui auctorem habent Deum revelantem, sive operum quae etsi a Deo non inspirata, adhuc tamen sunt, si dicere liceat, de schola a Deo fundata atque instituta pro custodia et propagatione doctrinae revelatae : prae primis attendendae tibi erunt normae omnes de revelatione ipsa descendentes, specialesque regulae quas revelatio, vel natura sua infert, vel de facto assignavit. Istae autem dicuntur criteria theologica. Sed methodus historica ea praecise est, quae eiusmodi criteria ignorat, et illis solis exclusive utitur, quae a profano usu et consueto rerum humanarum cursu accipiuntur. Quomodo ergo sufficiens et proportionata ei de qua nunc agitur inquisitioni ? Imo vero, quomodo non conducens in positivos gravissimosque, ad verum multorum textuum sensum quod spectat, errores ? Id iam nonnullis exemplis illustremus.

Legis exempli gratia apud Matthaeum, quod antequam Ioseph et Maria convenerint, inventa est Maria in utero habens de Spiritu Sancto ; legis quod Ioseph non cognoscebat eam donec peperit filium suum primogenitum ; tibi etiam pluries occurrit mentio fratrum et sororum Iesu. Et tu in methodo historica clausus, facile concludes, uterinos fratres et sorores hic intelligi ; primogenitum dici, non solum ante quem nullus, sed etiam post quem alii ; sensum denique evangelistae esse, quod Maria fuit aliquando a Ioseph cognita, quod habuit filios et filias, et quod ex consequenti amisit

virginitatem. Erras, imo in formalem haeresim incidis. Si superioribus fidei criteriis attendisses, hunc sensum certissime exclusisses. Intellexisses evangelistam removisse conventum, quousque poterat in cogitationem venire ; intellexisses eum reliquisse tanquam indubitabile et velut extra omnem possibilem suspicionem positum, quod post talem ac tantam de Spiritu Sancto conceptionem, sacrarium divinitatis permanserit inviolatum ; intellexisses demum, eodem sensu dici : non cognoscebat eam donec, etc., quo sensu dicerem : iste poenitentiam non egit donec mortuus est, quia cum de poenitentia agitur, de solo tempore vitae praesentis quaestio esse potest, et qui aliquem non poenituisse affirmat quamdiu hic vixit, in aeternum removet ab eo poenitentiam.

Legis apud Lucam quod Iesus proficiebat sapientia et aetate et gratia apud Deum et homines, et quia non aliter id de Iesu edicitur ac de quovis puero disciplinato bona indole praedito, concludis sensum evangelistae esse, quod Iesus crescebat intrinsecus in virtute, quod sensim sine sensu acquirebat conscientiam sui, quod more caeterorum fiebat de ignorante sapiens. Erras. Certe testatur ibi Lucas, historici partes agens, factum externum, sensibile, experimentale, visum ab iis apud quos adoleverat Iesus ; factum scilicet cuiusdam progressus in exterioribus actionibus notati, secundum quod in eis, sive essent de officiis ad Deum, sive de officiis ad homines, magis magisque cum evolutione annorum manifestabatur sapientia et gratia. Et siquidem, de sensu evangelistae ac de facto ab eo attestato iudicandum foret secundum communes regulas, legitimus profecto transitus esset, legitima illatio ad progressum interiorem, utpote qui in consueto rerum cursu connectitur cum phaenomeno exteriori tamquam causa cum effectu. At vero, quominus iudicium nunc feras iuxta communem hanc et ordinariam normam, aliquid vetat. Quoad factum, vetat revelatum principium unde edocemur actiones adolescentis Christi non fuisse ex crescente sapientia et virtute, sed fuisse tantum crescentes manifestationes sapientiae et virtutis qua plenus ab initio

erat. Quoad sensum vero evangelistae, vetat certissima fides de inspiratione evangelii, a qua quidem abstrahere aliquando licet, contra quam aliquid sentire nunquam licet.

Legis apud Marcum quod Iesus veniens in Nazareth, *non poterat ibi virtutem ullam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curavit*, et inde concludis scriptorem in ea fuisse persuasione, quod limitabatur potestas miraculorum in Christo, et quod revera defectus potentiae in causa fuit cur pluribus infirmis sanationis beneficium non sit elargitus. Iterum erras. Suppositis enim regulis fidei sine quibus libri Dei rectam interpretationem non habent : « Dicendum quod « hoc quod dicitur : *non poterat ibi virtutem ullam facere.* « non est referendum ad potentiam absolutam, sed ad id « quod potest fieri congruenter » (1). Non quod, inquit Hieronymus, illis incredulis facere non potuerit virtutes multas, sed quod, ne multas faciens virtutes, cives incredulos condemnaret. Secundum quem modum dicitur Genes. XVIII-17: *Num celare potero Abraham quae gesturus sum?* Et XIX-22: *Non potero facere quidquam donec ingrediaris illuc.* - Rursus apud Matthaeum legis quod Christus miratus est audiens loquentem centuriorem, et quia apud nos admiratio contingere solet ex hoc quod aliquid evenit contra nostram expectationem, eamdem admirationis causam in Christum trasfers, et ex consequenti, communis nostri defectus seu ignorantiae participem eum affirmas. Sic tu solo humano sensu ductus ; sed aliam explicationem altiora criteria suppeditabunt : « Dicendum quod admiratio proprie est de « aliquo novo et insolito. In Christo autem non poterat esse « aliquid novum et insolitum quantum ad scientiam qua « cognoscebat res in Verbo, neque etiam quantum ad scien- « tiam qua cognoscebat res per species inditas. Potuit tamen « aliquid esse ipsi novum et insolitum secundum scientiam « experimentalem, secundum quam ei poterant quotidie aliqua « nova occurrere. Et ideo si loquamur de ipso quantum ad

(1) S. Thomas, 3ª Part. Q. 43, a. 2 ad 1um.

« scientiam beatam vel etiam infusam, non fuit in Christo « admiratio. Si autem loquamur de eo, quantum ad scien- « tiam experimentalem, sic admiratio in eo esse potuit, et « assumpsit hunc affectum ad nostram instructionem, ut « scilicet doceat esse mirandum quod etiam ipse miraba- « tur » (1).

Difficultatem experiris in conciliandis inter se evangelistis quoad ordinem et circumstantias apparitionum Christi ad mulieres post resurrectionem. et tuae methodo innixus, quae semper ad verosimiliores vel faciliores hypotheses recurrit, opinaris lapsos esse in hoc puncto evangelistas, vel omnes, vel aliquos. Probabile id quidem forsitan esset si de libris humanis ageretur ; non est probabile, sed certissime excludendum si de divinis. – Comparas evangelium Ioannis cum synopticis, et collatione facta, iudicas quod si locutus est Christus ut apud Ioannem, non potuit loqui ut apud synopticos, aut vice versa, si locutus est ut apud synopticos, non potuit loqui ut apud Ioannem. Coniectura est valde debilis, cui omnem, si quam haberet probabilitatem, adimit certissima doctrina fidei proponentis quatuor omnino libros unius eiusdemque sancti Iesu Christi evangelii. Et sic porro in aliis multis, nam dies pene deficeret in omnibus similibus casibus enumerandis.

Quod si nunc opponas ad tuae methodi defensionem, evangelia esse etiam documenta vere historica, quae ut talia, nec plus nec minus, accipienda sunt in fidei preambulis per ordinem ad iudicium credibilitatis, quando regulae et criteria quae ex fide derivant, in usum nondum veniunt, nec venire possunt, ne, quod absit, vitiosus circulus manifeste incurratur : respondebo id esse verissimum, sed statim addendum esse quod in hac inadaequata evangelii acceptione, adaequatum et completum de rebus evangelicis iudicium possibile omnino non est. Accipies igitur facta externa, visibilia, ordinis experimentalis, quae in evangelio sunt attestata ; sed

(1) S. Thomas, 3ª Part. Q. 15, a. 8.

quoad intimam rationem eorum, revocabis in memoriam quod ex solis communibus criteriis saepe devenies ad conclusiones hypothetice tantum veras ; hypothetice, inquam, id est secundum solum ordinem communiter contingentium, quem ordinem ibi locum non habuisse, superius fidei lumen postea te docebit. Accipies etiam substantiam narrationis historicae, quae est evidentissime eadem, sibique maxime constans, in omnibus libris nostris, et talis quae omni homini sincero solidissimum de miraculis aliisque signis persuasionis fundamentum exhibeat. Sed quoad narrationis modum et accidentalitates, meminisse oportebit quod consueta critices historicae methodus ducere te poterit ad multas coniecturas magis minusve verosimiles, quae tamen nihil plus erunt quam coniecturae, quoadusque falsas eas forte ostendat transcendens tuam artem fides inspirationis (1). Habebis itaque saepissime unde suspendas iudicium, et dicas quod e solo conspectu scientiae historicae non constat omne id quod de factis sacrae historiae, vel de absoluta eius infallibilitate, sacra doctrina tenet et tradit. In omni autem modo, ratio tractandi et interpretandi evangelium cum eadem illa libertate et independentia quae in profanis historiae documentis admittitur, falsa, vitiosa, et ad errorem ducens methodus est.

Porro idem nunc, proportione servata, vitium occurrit quoad interpretationem traditionis, dum scilicet traditionem accipiunt quasi in communi facto historico esset reposita, hoc est in facto transmissionis qualiscumque doctrinae secundum solas humanorum ingeniorum vires et industrias ; adeoque relinquunt penitus a parte superiora criteria quae in casu necessaria essent ad legitimum iudicium ferendum de sensu veterum Patrum in multis locis quae nobis obscura sunt, et absolute loquendo, diversis interpretationibus an-

(1) Ubi nota quod contra certitudinem *historicam* factorum evangelicorum *quoad substantiam*, nihil faciunt difficultates seu antilogiae quae in quibusdam accidentalibus occurrunt. Ab iis ergo in ordine ad credibilitatem fidei nostrae, iure praescindes.

sam praebere possent ; inter quas critici pro suo pruritu libere et independenter opinandi, semper eligunt illas quae in partem heterodoxam inclinant, ut deveniant ad desideratam conclusionem : alium fuisse sensum primaevae ecclesiae, a sensu qui in posteriori aevo praevaluit. Et si quidem solo spiritu humano traditio duceretur, tunc nihil profecto a priori obstaret quominus admitteretur possibilitas mutationis factae in sensu et intelligentia dogmatum. Tunc non esset necesse sumere ex claris explicationibus posteriorum Patrum, tutam certamque normam interpretandi obscuriores expositiones antiquiorum. Tunc liceret committere successores cum antecessoribus. Tunc dicere forsitan posses, magnos illos quarti et quinti saeculi doctores aut decipere aut decipi, quando a sensu et sententia maiorum se per omnia pendere, tam asseveranter, tamque instanter profitentur. Augustinum non intellexisse auctores de quibus scribebat in exordio librorum de Trinitate : *Omnes quos legere potui, qui ante me scripserunt de Trinitate quae Deus est, divinorum librorum catholici tractatores, hoc intendunt secundum Scripturas docere, quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus unius eiusdemque substantiae inseparabili aequalitate divinam insinuent unitatem, ideoque non sint tres dii, sed unus Deus* (1). Scriptores denique primi aevi, sub summo ac supremo Deo, in Filio et Spiritu Sancto inferiores deos seu demiurgos agnovisse, ac per hoc, novum paganismum sola accidentali forma ab antiquo diversum introduxisse. Haec, inquam, dicere forsitan posses ; quae etsi sat dura videantur, adhuc tamen receptibiles forent conclusiones pro ea disciplina quae in coniecturis et hypothesibus ut plurimum conquiescere solet (2). Nunc autem ibi, non secus ac in Scriptura, elementum humano maius agnoscendum est ; et quod in causa erat cur historica me-

(1) August. de Trinit. l. 1, c. 4.

(2) « Les critiques ont conscience d' opérer constamment avec « des hypothèses, que l'examen des textes rend plus ou moins pro- « bables, qu'il peut rendre certaines autant que la matière le comporte.

thodus et crisis dici debeat plane insufficiens ad interpretandum evangelium, in causa pariter erit cur impar dicatur ad interpretanda monumenta sacrae traditionis.

Nota autem bene, non somniari nos, quod si qua inveniantur *certo demonstrata* secundum legitima criteria disciplinae historicae, illa eadem poterunt quandoque ostendi falsa secundum superiora fidei principia, et propria theologiae criteria. Absit ; non est sensus praemissorum. Sed solum dicimus quod usitatae in arte critica regulae saepissime ducunt ad iudicia mere probabilia, ad coniecturas plus minusve verosimiles, ne dicam penitus imaginarias. Nunc autem, id quod e solo conspectu criticae historicae coniecturale vel etiam probabile esse posset, probabile amplius non est, si opponatur veritati quae per aliam viam certissime innotescit. Imo est haereticum vel erroneum, et sub liceitate opinandi amplius non cadit, si contradicat iis quae vel fides docet, vel criteria theologica demonstrant. Proinde, si sub specie praecisionis a superioribus regulis, documenta Sacrae Scripturae vel Traditionis tractare attentas cum eadem libertate et independentia, quae in profanis conceditur, non solum non vitabis haereticam pravitatem, sed adiicies etiam crimen artificiosissimae fallaciae. Scribebat auctor libelli *L' Evangile et l' Eglise*, in introductione sui operis : « In « hoc libello propositum intentionis est, omnia considerare « e solo conspectu historiae ; non autem conficere apologiam « catholicismi et dogmatis traditionalis. Si hoc fuisset inten« tionis propositum, praesens opusculum praesertim quod « attinet ad divinitatem Christi et auctoritatem Ecclesiae, « esset valde defectuosum atque incompletum.... Non inten« dimus hic demonstrare, neque veritatem Evangelii, neque « veritatem christianismi catholici, sed solum definire habi-

« L' hypothèse joue dans l' investigation historique, le même rôle « que dans les recherches proprement scientifiques. La meilleure est « celle qui rend le mieux compte des faits connus, et qui s' y adapte « avec le plus de facilité ». Loisy, *Autour d' un petit livre*, pag. 35.

« tudinem qua Evangelium et Ecclesia catholica in historia « uniuntur. Lector bonae fidei in hoc non falletur » (1). Vix dici potest, quot incautos dolosa haec professio deceperit. Nonne, aiebant, aliud est praescindere, aliud negare ? nonne apud omnes receptum est axioma dicens : abstrahentium non est mendacium ? nonne alius est conspectus historici, alius theologi ? Profecto. Et perveniens ad finem libri, vides omnia dogmata fidei christianae, unum post alterum destructa ; vides ea prorsus abiuranda, nisi forte contrarium eius quod admittitur et approbatur ab historico, possit simul ut certissimum recipi a fideli. Propterea dico : methodum historicam eousque perductam ut sub dolosa specie abstractionis a superioribus regulis, eadem utatur independentia in solitis suis hypothesibus seu coniecturis construendis, ac si superiores illae regulae non exsisterent, habere in sua basi haeresim eo perniciosorem, quo ad destructionem omium revelatorum dogmatum liberiorem pandit viam.

(1) Pag. 7 primae editionis.

CAPUT QUARTUM

DE ERRORE VERITATIS RELATIVAE IN DOGMATIBUS TRADITIONIS (1)

« Dicit ei Pilatus : Quid est veritas ? »
(Ioan. XVIII-38).

Semel ac admissum est, sensum antiquae Ecclesiae circa primaria etiam dogmata religionis nostrae, fuisse revera diversum a sensu qui in Ecclesia sequioris aevi praevaluit, statim sequitur non posse admitti traditionem immutabilem, fixam, sibique semper constantem, sed e contra, talem eam esse agnoscendam, quae indefinitae variationi sit per se obnoxia. Ex quo enim, ut volunt novi magistri, notiones quas Ecclesia proponit tanquam dogmata revelata, non sunt veritates e coelo delapsae, et conservatae in eodem tenore in quo ab ipsa origine proponebantur, nihil iam prohibet quominus semper modificentur, semperque spolientur determinato illo modo quem speciales culturae conditiones attulerant in saeculis anteactis, ut magis ac magis vestiant politioris scientiae formam. Imo vero, nedum aliquid sit quod prohibeat, multa sunt quae eiusmodi modificationem quam maxime nunc necessariam faciunt. Nunc enim mutata est

(1) Ea quae in hoc capitulo continentur, fere de integro excerpta sunt ex duobus egregiis articulis Guidonis Mattiussi S. I. de immutabilitate dogmatis, in periodico: *La Scuola cattolica* (Quaderno di Marzo 1903 et seq.).

speculatio philosophica ; nunc habetur multo amplior cognitio historiae et universi, nunc..., nunc... etc.

Sed dicet aliquis : Si ita de sacra traditione sentiendum est, si illud quod heri et nudiustertius ut verum praedicabatur, hodie est corrigendum, si indefinita evolutio ponitur, et omnis evolutio nova secum fert aliquam deiectionem de doctrina quae credebatur prius, ergo erravit traditio antiqua sicut errat quoque traditio praesens ; omnis infallibilitas apostolico magisterio penitus aufertur, et promissum a Christo charisma veritatis in Ecclesia omnino non est. Gravis sane difficultas, quae tamen optimam habebit solutionem ex distinctione facienda inter veritatem *absolutam*, et eam quae dici potest *relativa*. Haec quippe distinctio est, quam contra fallacem Scholae dogmatismum suggerit philosophia Kantiana. Non enim errabat ille qui ponebat incognoscibilia numena, seu intimas rerum naturas, earum praesertim quae sunt supra nos. De facto, quis vere fidere poterit conceptibus suis, quasi conformes essent realitati obiectivae ? Quid magis incredibile quam axioma quo antiqua philosophia ponebat veritatem in mente nostra esse adaequationem intellectus et rei ? Imo quid magis absurdum, loquendo praes.rtim de rebus divinis quae infinite elevantur supra omne id quod nostrae ideae possunt exprimere ? Ergo veritas apud nos est continuum inquirere, potius quam impossibilis consecutio ac possessio eius quod inquiritur ; est conceptio quoad fieri potest approximans realitati ; est melior loquendi modus qui possit haberi secundum praesentes nostras conditiones et circumstantias, cui tamen nunquam definitive et immobiliter stare oporteat. Et quia ipsa fidei dogmata formata fuerunt per quamdam reductionem mysteriorum divinorum ad communes notiones humanas sicut vel sola eorum structura luculenter ostendit, clarum est quod hic quoque, imo hic maxime, attenta omnimoda obiecti transcendentalitate, nihil plus erit veritas quam quod melius et aptius dicetur secundum currentes ideas et statum culturae unicuique epochae proprium. In hoc autem stat ratio veritatis relativae, quae

cum semper adsit in doctrina traditionis et ecclesiasticis definitionibus, optime conciliat inter se duas res quae olim videbantur insociabiles, evolutionem scilicet doctrinalem et infallibilitatem sano modo intellectam (1).

Sic schola nova quae nunc invalescit, et nihil curare videtur anathema latum a Patribus Vaticanis, Sess. 3, can. 3 de fide et ratione, contra eos qui dicunt *fieri posse ut dogmatibus ab Ecclesia propositis, aliquando secundum progressum scientiae sensus tribuendus sit alius ab eo quem intellexit et intelligit Ecclesia.* Porro, praesentis capituli scopus est declarare quid sentiendum sit de commento illo adeo nunc celebrato veritatis relativae, et primo quidem quoad se, deinde vero quoad applicationem eius ad dogmata fidei nostrae.

(1) Vix ac ne vix quidem differt conceptus ille ecclesiasticae infallibilitatis, ab eo de quo annotatur in primum schema constitutionis de doctr. cath. Concilio Vaticano propositum: « Affirmatur munus Ecclesiae infallibilis eo tandem spectare, ut inter « varias sententias de sensu dogmatis illa praevaleat, quae pro tali « tempore sit aptissima. In qua sententia ita per Ecclesiae definitionem praevalente concedunt semper esse aliquam veritatem, « sed non ideo veritatem simpliciter, et totam veritatem; atque « ideo progressu temporis pro alio ulteriori stadio scientiarum, necessariam reddi definitionem perfectiorem, quia illa prior huic « posteriori stadio scientiae iam apta non est. Sic, aiunt, saeculo V « excludenda erat separatio duarum personarum hominis Iesu et « Filii Dei. Damnatio vero huius separationis, iuxta psychologiam « illius aetatis includebat unitatem personae Christi, et ita definita « est una hypostasis seu persona in duabus naturis. At iuxta veram « philosophiam nostrae aetatis, inquiunt, iam intelligi debent duae « personae, divina et humana, permanentes in ipsa unione, et ideo « intelligendam esse non unitatem realem personae Christi, qualis « hactenus intelligebatur, sed unam personam compositam ex duabus « personis, etc. ». Collect. Lac. p. 538.

§ 1.

Quod conceptus veritatis relativae est in se absurdus, et quod praeter definitionem ab antiqua philosophia consecratam (adaequatio intellectus et rei), nulla alia admissibilis est notio veritatis.

« Sicut bonum nominat id in quod tendit appetitus, ita « verum nominat id in quod tendit intellectus. Hoc autem « distat inter appetitum et intellectum sive quamcumque « cognitionem, quia cognitio est secundum quod cognitum est « in cognoscente, appetitus autem est secundum quod appetens « inclinatur in ipsam rem appetitam, et sic terminus appetitus « quod est bonum, est in re appetibili, sed terminus cogni- « tionis quod est verum, est in ipso intellectu... Cum autem « omnis res sit vera secundum quod habet propriam formam « naturae suae, necesse est quod intellectus in quantum « est cognoscens, sit verus in quantum habet similitudinem « rei cognitae, quae est forma eius in quantum est cogno- « scens. *Et propter hoc, per conformitatem intellectus et rei* « *veritas definitur* » (1). Et re quidem vera, si notitia est ex propria ratione sua, repraesentatio obiecti existens in intellectu, statim sequitur quod veritas, utpote propria notitiae perfectio, non in aliquo alio consistere potest quam in conformitate eius cum obiecto ipso. Conformitatem autem dico, quae non est quaerenda in entitate actus cognoscitivi per comparationem ad entitatem rei extra intellectum, sed praecise in hoc quod obiectum reipsa in se constituitur sicut intellectus apprehendit et dicit obiectum esse constitutum.

Sed ut intellectus aliquid dicat de reali constitutione obiecti, necesse est ut sese ad illud referat cum actu suo, et hoc non facit in simplici apprehensione, sed solum in iudicio quod per propositionem exprimitur. Omne enim iudicium

(1) S. Thomas, I Part. Q. 16, a. 1-2.

comprehendit notiones duas, quarum una sumitur ut subiectum quod supponit pro re ad quam mens se refert, altera ut forma quae subiecto attribuitur et de eo praedicatur. Et subiectum quidem supponens pro re extra intellectum, semper enuntiat aliquid designatum ac distinctum, quamquam adhuc imperfecte apprehensum, velut quiddam quasi potentiale quod determinandum est per praedicatum. Neque haec inter se pugnant. Nam certe mathematicus incipit dicere de triangulo antequam sciat eius proprietates, et physicus de magnetismo tamquam de causa certorum effectuum quin adhuc cognoscat intimam eius constitutionem ; nominas unam plantam priusquam eius speciem determinaveris ; nominas angelum, etsi habeas de eo notionem valde vagam et imperfectam ; nominas Deum tametsi scias te infinite a conceptione eius essentiae abesse, nam satis est ut dicas primum ens, causam a qua pendet rerum universitas, aut si quid eiusmodi, ut eum distinguas ab omni eo quod non est ipse. Sicut ergo singulare corporeum praesentatur mihi distinctissime, licet multa de eo ignorem, et occulta mihi sit ipsamet numerica eius constitutio seu individuationis ratio : ita obversatur mihi subiectum iudicii velut aliquid singulariter designatum, et tamen potentiale, quod debet determinari per praedicatum. Nunc ergo, si forma per praedicatum significata conveniat rei designatae per subiectum, sicut iudicium convenire affirmat, aut si non conveniat, sicut iudicium convenire negat, habetur veritas ; sin autem minus, falsitas ; utraque autem, non relative, sed absolute, simpliciter, sine addito dicta. Convenientia enim a parte rei vel est, vel non est, et haec est obiectiva convenientia cui debet adaequari convenientia ab intellectu affirmata, ut hoc demum sit veritas, et nihil aliud : adaequatio intellectus et rei.

Sed nota bene adaequationis terminos. Termini adaequationis non sunt intellectus et res, quasi nempe hinc poneretur obiectum in tota realitate sua, inde vero intellectus totam huius realitatis intelligibilitatem exhauriens, ac per hoc, quasi nihil esse deberet in obiecto quod non esset

pariter in intellectu. Sic namque adaequationem intellectus et rei interpretari voluerunt novi magistri, ut ad absurdum deducerent definitionem veritatis in antiqua philosophia receptam, et sane nimis facili negotio. Nam quis, quaeso, somniare potuit unquam, idem esse notitiam veram ac cognitionem comprehensivam, per quam res cognoscitur tantum quantum est cognoscibilis? Non ergo hoc modo adaequationis terminos accipies, sed ita ut ex una parte sit id quod de re intellectus affirmat, et ex altera id quod in re correspondet affirmationi conforme. Proinde, cum iudico Deum esse sapientem, non dico adaequationem esse inter meam notitiam et Deum vel sapientiam Dei, absit; sed solum inter id quod est, sapientiam esse in Deo seu convenire Deo, et id quod de hac convenientia affirmatum elucet in iudicio meo.

Rursus, termini adaequationis non sunt modus intellectus in intelligendo ac iudicando, et modus rei in seipsa, quia iterum, aliud est modus intelligendi, et aliud omnino id quod per hunc intelligendi modum de obiecto affirmatur. Unde S. Thomas in prima Parte, q. 13, a. 12, quaerens utrum propositiones verae possint formari de Deo, sibique obiiciens quod omnis intellectus intelligens rem aliter quam sit, est falsus, et quod aliunde modus Dei est plane diversus a modo cognitionis nostrae, sic respondet: « Ad tertium dicendum « quod haec propositio: *intellectus intelligens rem aliter quam « sit, est falsus*, est duplex, ex eo quod hoc adverbium *aliter* « potest determinare hoc verbum *intelligens*, ex parte intel- « lecti vel ex parte intelligentis. Si ex parte intellecti, « sic propositio vera est, et est sensus: Quicumque intel- « lectus intelligit rem esse aliter quam sit, falsus est. Sed « hoc non habet locum in proposito, quia intellectus noster « formans propositionem de Deo non dicit eum esse compo- « situm, sed simplicem. Si vero ex parte intelligentis, sic « propositio falsa est. Alius est enim modus intellectus in in- « telligendo quam rei in essendo. Manifestum est enim quod « intellectus noster res materiales infra se exsistentes in-

« telligit immaterialiter, non quod intelligat eas esse im-« materiales, sed habet modum immaterialem in intelligendo. « Et similiter cum intelligit simplicia quae sunt supra se, « intelligit ea secundum modum suum, scilicet composite, « (id est, componendo praedicatum cum subiecto), non tamen « ita quod intelligat ea esse composita. Et sic intellectus « noster non est falsus formans compositionem de Deo ». Et simili quoque ratione, dum idem intellectus noster perfectiones simplices de Deo affirmat, non affirmat eas de ipso secundum modum determinatum et participatum quem apud nos habent. Nam in nominibus quae Deo attribuimus, est duo considerare, scilicet perfectiones ipsas significatas, ut bonitatem, vitam, sapientiam, etc., et modum significandi. Quantum igitur ad perfectionem quam significant huiusmodi nomina, proprie competunt Deo, imo magis proprie quam creaturis, et sic de eo a nobis praedicantur, non autem quantum ad modum imperfectum quo invenitur apud nos participata perfectio (1). Et ideo, etiamsi proprius divinae perfectionis modus a nobis positive non cognoscatur, nec etiam possit positive cognosci antequam intuitiva visione donemur, semper tamen in iis quae recte de Deo mens nostra iudicat, adaequatio est intellectus et rei, quia semper est revera in Deo id quod intellectus affirmat Deo competere, et sicut affirmat competere ei.

Vide igitur quam sophistica sint ea quae afferunt ad suam notionem veritatis relativae adstruendam. Dicunt enim: Quomodo esset absolute verum illud iudicium in quo subiectum confuse apprehenditur et praedicatum habet modum omnino diversum ab eo quem res habet in seipsa? Quomodo non falsitate admixta, ac per hoc, ad summum relative vera, notitia tam longe distans a realitate undequaque supra nos elevata? Denique, si nec Deus, nec eius attributa, nec propria eorum ratio sunt nobis nota, eritne tandem plus quam qualiscumque loquendi modus in iis omnibus quae de eo et

(1) Cfr. S. Thom. I, Part. q. 13, a. 3.

rebus divinis vel ratiocinamur vel disserimus? Sic ipsi, sed absurde, quia haec omnia ostendunt quod nostra cognitio potest recipere maiorem perfectionem, sive ope meliorum specierum quam illae sint quas nunc habemus, sive per directam intuitionem eius quod nunc non manifestatur nisi in suis effectibus, sive per novum lumen quo virtus intellectiva roboretur; at non probant reformanda unquam fore recta iudicia intellectus nostri de rebus etiam altissimis. Nihil refert quod subiectum iudicii non sit per se manifestum; satis enim est si sit ita designatum, ut sciamus de quo loquimur. Nihil iterum refert quod praedicatum sit inferius formae significatae; sufficit enim ut conceptus sit positus sub tali abstractione, sub qua possit se extendere etiam ad realitatem quae aliunde excedit notitiam nostram, sicut videre est, respectu substantiarum separatarum, in rationibus formalibus quae non includunt in suo significato limitationem propriam rebus corporeis; respectu autem Dei, limitationem creaturae. Et si quidem conceptus vitae, cognitionis, amoris, etc., includerent modum illum vivendi, intelligendi, amandi, qui est in nobis, certo certius nonnisi falso attribuerentur Deo, sicut falso diceremus Deum esse corpus, vel animal, etc. Nunc autem, cum rationes istae abstahant a nostris determinationibus, et de se dicant puram actualitatem non mixtam aliquo restrictivo, sic possunt et debent attribui enti infinito. Tandem non refert quod modus essendi Dei sit in immensum elongatus ab eo qui apud nos cognoscitur; non enim iudicamus, ut dictum est supra, quod sit in Deo ille perfectionis modus qui nobis est notus, aut concretio seu compositio quae invenitur in enuntiationibus nostris. Oportet igitur dicere quod Deus sit sapiens, inmensus, omnipotens, omniscius, etc., et iudicium sic prolatum eamdem semper immobilem veritatem habebit in quocumque culturae statu, et pro quolibet intellectu, quidquid sit de altiori modo quo supernae mentes obiectum attingunt, plenius penetrando intelligibilitatem eius, et magis appropinquando ad perfectam eius cognitionem.

Et sane, omnis doctrina quae cogitur mutare assertiones suas vel sensum earum, ita ut non amplius agnoscatur exactum quod fuerat prius admissum, debet evidenter confiteri se simpliciter errasse, et non tantum ignorasse quod nunc scit, aut fuisse solum in quodam inferiori veritatis relativae gradu. Si physica aliquando admisit quod lux propagatur per emissionem sphaerularum, et postea agnovit quod consistit in vibrationibus seu periodicis alterationibus alicuius fluidi, sine dubio prius erravit. Si unquam demonstraretur quod anima humana est coniuncta corpori solummodo per modum causae efficientis seu motricis, et non per intimam communicationem suae realitatis substantialis, quisquis olim putavit quod anima est vera forma corporis, iste in errore fuit. Si moderni merito affirmarent quod personalitas constituitur per conscientiam, et non per formalem rationem subsistentis distincti, quae quidem ratio natura sua antecedit omnem operationem, adeoque et omnem conscientiam sui, quisquis posuit in Christo naturas duas et personam unam, dum sunt evidenter duae conscientiae respondentes divinae et humanae cognitioni, ille rursus falsum de Christo iudicium habuit. Et a primo ad ultimum, quid quaeso clarius, quid evidentius, quam quod impossibile sit doctrinam mutari a sic in non, vel vice versa, quin eo ipso ostendatur facta mutatio, vel ab errore in veritatem, vel a veritate in errorem? Et si dicis, a veritate relativa in meliorem veritatem relativam, coniungis voces sine sensu, formas inanem sonum, et quid dicas non intelligis.

At forte subsument: Non mutatur sic in non inter eosdem terminos, sed terminorum significatio cum progressu scientiae efficitur alia, et ideo mutatio est, non tam in iudiciis in quibus formaliter residet veritas, quam in conceptibus et simplicibus apprehensionibus a quibus pendet sensus assertionum et totius doctrinae ratio. Certe, respondemus nos, dependet multum. Propterea, antequam efferatur aliqua propositio, oportet exacte definire sensum uniuscuiusque vocis, sicut fieri solebat in antiqua schola, et in moderna

negligitur. Sed videamus. Verene mutatus est sensus verborum? alii sunt conceptus? quid sequitur, ad mutationem iudiciorum quod spectat? Unum de duobus. Vel ita mutatus est sensus, ut iam importetur res omnino disparata ab ea quae significabatur antea, et tunc novum iudicium, cum non sit circa idem, nequaquam poni debebit in comparatione cum priori, aut haberi ut modificans vel reformans ipsum; ac per hoc, si talis mutatio unquam contingeret, oporteret a principio convenire de vocibus, et observare quod solum agitur de nova terminologia, seu novo vocabulario. Vel ita mutatus est sensus, ut eadem vox semper referatur ad eamdem rem, et nihilominus determinetur cum aliqua nota contraria ei quod intelligebatur prius, et tunc evidens est quod mutatum est sic in non inter eosdem terminos sub iisdem verbis, sicut si semper diceres animam esse humani corporis formam, sed iam intelligendo per formam, causam mere extrinsecam, non autem intrinsecam ac constitutivam. Tunc quoque evidens est quod vel prius dicebatur falsum et nunc dicitur verum, vel prius verum et nunc falsum; in omni autem modo, veritati relativae, sive prius sive nunc, nullus relinquitur locus.

Ultimo animadvertes quid distet inter eam quam dicunt *veritatem relativam*, et eam quam omnes admittimus, *perfectionem relativam cognitionis veritatis*. Sane vero, sicut sunt infiniti intellectus possibiles, alii aliis perfectiores, usque ad summum intellectum qui Deus est, ita quoque sunt infiniti perfectionis gradus in cognitione veri. Est cognitio comprehensiva, est non comprehensiva; est intuitiva, est abstractiva; est propria et quidditativa, est impropria et analogica. Sunt species intelligibiles quae diversis modis res repraesentant; est lumen intellectuale plus minusve potens penetrare id quod in eis continetur, et iudicare secundum ipsas. Est claritas principiorum plus minusve intensa; est plus minusve attenta consideratio notarum obiecti, factorum quae ab experientia dantur, effectuum in ordine ad causas. Sunt iudicia certa, sunt probabilia; sunt argumenta apo-

dictica, sunt solae coniecturae, etc. Potest igitur dici quod perfecta est relate ad hominem cognitio illa veritatis, quae esset relate ad angelum imperfectissima, eodem nimirum sensu quo recte diceretur magna relate ad puerum, scientia de qua erubesceret doctus philosophus. At, quaeso, ne inde deducas quod quidquid veri assequitur puer, non sit aequalis veritatis pro philosopho. Ne concludas quod veritas ipsa dicenda sit relativa ad varios intellectus, vel varias conditiones eorumdem. Quippe, adaequatio in qua consistit eius ratio, non admittit gradus, utpote in hoc reposita, quod forma expressa per praedicatum convenit revera subiecto reali sicut affirmat intellectus. Et adaequatio ista vel est, vel non est. Unde iudicium vel est absolute verum, vel est absolute falsum. Si est compositum, resolvatur in partes, et unaquaeque pars erit in se vel vera vel falsa absolute. Et in parte vera debebit convenire omnis intellectus, etiam sublimissimus, tametsi videat sublimior ille, quomodo mens inferior adhuc elongetur quam maxime, a perfecta et adaequata penetratione obiecti secundum totam eius intelligibilitatem. Conclusio ergo sit, quod veritas relativa, vel nullum habet sensum, vel reducit notionem veritatis ad conceptum Protagorae, secundum quem verum est id quod apparet, et ideo vera simul esse possunt quaelibet contradictoria, quando de iisdem, a diversis diversimode iudicatur.

Nunc autem, si philosophus non potest consentire tali modo veritatis, aut potius universalis ignorantiae vel amentiae, multo minus theologus seu fidelis, quia iam non sola destruitur ratio naturalis, verum etiam religio, fides, et revelatio Dei, prout paucis declarandum venit in propositione quae sequitur.

§ 2.

Quod dogmata nostrae religionis vere et proprie e coelo sunt, ac per hoc, speciali titulo rationi veritatis relativae adhuc repugnarent, etiamsi illa aliunde contradictoriis et pugnantibus inter se notis non constaret. Et quod idem absurdum commentum, dum evolutioni sacrae traditionis applicatur, destruit formale fidei motivum, destruit obiectum eius materiale, destruit modum summae certitudinis quem fides habere debet in credente.

Vix sane intelligitur qua hallucinatione capti, neocritici nostri sese serio transfigurent in reformatores theologiae et promotores altioris intelligentiae dogmatis catholici, dum apud eos eousque crescit confusio idearum, ut nesciant amplius dicere an doctrina fidei a Deo sit, vel ab hominibus. Ecce enim, ut persuadeant non esse in fide nostra plus quam veritatem relativam, affirmare iam non dubitant quod *conceptiones quas proponit Ecclesia tamquam dogmata revelata, non sunt veritates e coelo delapsae*, quia dogmata illa, *quantumvis divina quoad oirginem et substantiam, tamen humana sunt quoad structuram et compositionem* (1). Caeterum, quid per originem et substantiam in oppositione ad structuram et compositionem debeat intelligi, non explicant. Sed nec explicare opus habent, praesertim quia ubi clare loquuntur de elemento divino quod nomine tenus relinquunt in dogmatibus nostris, clare etiam apparet illud esse in re ipsa humanum, ut omnia tandem in eodem humano ordine

(1) « Les conceptions que l' Église présente comme des dogmes « révélés ne sont pas des vérités tombées du ciel et gardées par la « tradition religieuse dans la forme précise où ils ont paru d' abord. « L' historien y voit l' interprétation de faits religieux acquise par « un laborieux effort de la pensée théologique. Que les dogmes soient « divins par l' origine et la substance, ils sont humains de structure « et de composition ». L' Évangile et l' Église, c. 4, § 2.

contineantur, et origo, et substantia, et structura, et compositio. Quo semel posito, nihil interest scire proprias singulorum vocabulorum differentias. Verum ista interim omittamus. Sumamus distinctionem inter divinum et humanum dogmatum elementum in meliori sensu quem absolute prae se ferre potest, et videamus utrum ex eiusmodi distinctione (cuius legitimitatem certa quadam ratione nemo denegabit), id demum consequatur, quod conceptiones quas proponit Ecclesia tanquam dogmata revelata, non sint immobiles e coelo delapsae veritates, sed solum conceptiones mutabiles, reformabiles, relativae, et semper epurandae per progressivam deiectionem faecis et scoriae quam prius continebant.

Certe, in dogmatibus prout nobis proponuntur, sunt primo verba ; sunt deinde conceptus seorsum accepti, iique vel simplices et incomplexi, vel complexi et e simplicibus resultantes ; est denique nexus quo componuntur conceptus in iudicio. Quid iam volunt evolutionistae nostri, quando veritates dogmaticas dicunt non e coelo delapsas ?

Quod non sint e coelo delapsa verba ? Id quidem concedimus, quia nusquam somniavimus quod nova lingua desuper nobis advenerit simul cum revelatione Dei. Quod non sint e coelo delapsi conceptus ? Id quoque indubitanter damus, si sermo sit de conceptibus primis atque elementaribus, quia eiusmodi notiones, si apud nos non fuissent, debuissent venire in nobis, ad hoc ut nobis intelligibilis fieret sermo revelationis, aut per infusionem miraculosam, aut per hoc quod obiecta nova praesentata forent nostris sensibus et nostrae intuitioni. Neutrum autem ex his praestat revelatio. Non suppeditat nobis novas species intelligibiles, non affert nobis visiones, non elevat nos ad novum illum intelligendi modum quo in statu tantum termini donabimur. Praesupponebat ergo conceptus nostros, saltem primos et elementares. Nam de complexis non eadem omnino est ratio, quia nihil vetat quominus novos quosdam revelatio attulerit, quos ratio nostra alias non habuisset, sicut patet de his nominibus, *consubstantialis, Deipara transub-*

stantiatio, etc., in quibus elementa complexionis erant communiter nota apud nos, complexio autem ipsa, non ita. Sed hoc in praesenti non admodum refert. Id enim nunc sufficiet observare : Quod conceptus seorsum sumpti se habent ad doctrinas, sicut se habent litterae alphabeti ad vocabula, vel vocabula ad sermones ; et quod iidem conceptus ingrediuntur diversissimas diversissimae originis doctrinas, quemadmodum eaedem litterae ingrediuntur diversissima diversissimae significationis vocabula, « Litterae, « inquit Augustinus, in tot millibus verborum atque sermo- « num ipsae repetuntur, non augentur ; verba infinita sunt, « finitae sunt tamen litterae ; verba numerare nemo potest, « litteras quivis potest, unde multitudo verborum est. Cum « una littera variis in locis ponitur, et pro loco valet, non « unam rem valet. Quae tam diversae res, quam Deus et « diabolus ? Tamen in capite, *D* littera est, cum dicimus, « Deus, et cum dicimus, Diabolus. Ergo littera pro loco « valet. Errat autem, et nimis absurdus est, et gestat puerile « cor, qui cum legerit, verbi gratia, *D* litteram in nomine « Dei, timet illam ponere in nomine diaboli, ne quasi « Deo faciat iniuriam » (1). Nun autem, cave et tu, a corde puerili, et transfer comparationem ad propositam nobis quaestionem, ut videas usque ad evidentiam, quod possunt e terra esse verba, e terra esse elementares conceptus, e terra esse structuram et modum enuntiationum, quamquam e coelo sint veritates et dogmata quae ex his conceptibus formantur, quae his verbis significantur, quae hac sermonis structura exprimuntur.

Dic enim mihi : Ex hoc quod non sunt nisi viginti quatuor litterae alphabeti, quod istae viginti quatuor litterae versantur in usu omnium, quod nonnisi cum iisdem illis vulgatissimis viginti quatuor litteris scribere possum quidquid voluero scribere, deducesne tu, quod veritas aliqua quae exempli gratia, mihi soli erat nota, et quam nunc tibi in

(1) August. Serm. 32, n. 6.

scriptis manifesto, formaliter et praecise prout tibi manifestata et ad te directa, non est a me delapsa ? Aut ex hoc quod lingua uteris quam non composuisti, quam ab aliis de integro didicisti, cuius denique vocabularium, idiotismi, structura, regulae, nihil a te acceptum ferunt : ex hoc, dico, quod tali lingua uteris, debebone tandem concludere quod sensus a te in ea lingua expressi, non sunt sensus tui ; quod sententiae enuntiatae, non sunt sententiae tuae ; quod assertiones ac prolata iudicia non sunt assertiones et iudicia a te oriunda, et tua, si quam habeas, auctoritate vestita ? Idem ergo sentias in praesenti, et cum proportione ratiocinare. Nam conceptuum quidem humanorum non erat auctor Deus, praecise in quantum revelator. Adhuc tamen iidem conceptus comparabantur ad ipsum sicut alphabetum ad scribam, sicut vocabularium ad oratorem, sicut lingua iam fixa et praeformata ad auctorem qui ea uti vult, ut quovis modo, sive perorando, sive scribendo, sive dictando, reconditos mentis suae sensus aliis manifestet. Quid igitur refert quod litterae alphabeti et verba vocabularii a Deo revelatore usurpata, non fuerint e coelo delapsa ? Sententiae enim et dogmata nusquam in alphabeticis, vel phoneticis, vel idealibus etiam elementis resident, sed solum in compositione qua elementa illa associantur ut consurgant in sententias, et formentur in enuntiationes. Eiusmodi autem compositio in casu nostro, procul dubio e coelo est, quia a Deo revelante, quia a Deo dictante est (1).

Non igitur ex hoc quod dogmata nostra humanarum conceptionum modum et structuram servant, deducere licet id quod volunt novi magistri. Sed sola conclusio esse potest, quod mysteria divina alium modum habent in verbo revelationis, et alium modum in seipsis, sicut notavit S. Thomas, 2-2, Q. 1 a. 2 : « Cognita, inquit, sunt in cognoscente secundum modum cognoscentis. Est autem modus

(1) De hac dictatione Dei vide alibi dicta, *De inspiration Sacrae Scripturae*, Part. I.

« proprius humani intellectus ut componendo et dividendo « veritatem cognoscat. Et ideo ea quae secundum se simplicia « sunt, intellectus humanus cognoscit secundum quamdam « complexionem, sicut e converso intellectus divinus incomple- « xe cognoscit ea quae sunt secundum se complexa. Sic ergo « obiectum fidei dupliciter considerari potest. Uno modo « ex parte ipsius rei creditae, et sic obiectum fidei est ali- « quid incomplexum, scilicet res ipsa de qua fides habetur. « Alio modo ex parte credentis, et secundum hoc, obiectum « fidei est aliquid complexum per modum enuntiabilis ». Huc quoque redit quod ait Augustinus exponens initium evangelii Ioannis, ubi de Verbo quod erat in principio apud Deum : « Dicere ut est, quis potest ? Audeo dicere, fratres mei, for- « sitan nec ipse Ioannes dixit ut est, sed et ipse ut potuit, « quia de Deo homo dixit, et quidem inspiratus a Deo, sed « tamen homo. Quia inspiratus, dixit aliquid ; si non inspi- « ratus esset, dixisset nihil; quia vero homo inspiratus, non « totum quod est dixit, sed quod potuit homo, dixit » (1). Et ratio ultima est, quia in hac supernaturali revelatione sive dictatione, alphabetum dictionis adhuc sunt naturales conceptus nostri, et tale alphabetum non capit proprium modum Dei. Non quod dicat Deum habere alium modum ac eum quem revera habet in se ; sic enim esset falsitas, ut dictum est supra. Sed quia nec dicit nec dicere valet quis positive sit modus ille transcendens omnem limitationem et omnem imperfectionis admixtionem, quem per multiplices suarum veluti litterarum compositiones verissime de Deo exprimit et renuntiat. Neque in hoc ulla differentia est inter dogmata theodiceae naturalis et dogmata revelationis, quia utraque in eadem lingua intellectuali expressa sunt et exprimuntur. Sed dum in prioribus consociatio elementorum iudicii est a ratione quae evidentia movetur, in posterioribus est a Deo docente nos convenientiam praedicati cum subiecto, etiam ubi convenientia illa omnem rationis intui-

(1) August., Tract. 1 in Ioan. n. 1.

tum fugit, omnem eius aestimationem exsuperat. Verum enimvero, si in iudiciis per eamdem ipsam rationem nostram recte formatis absoluta semper veritas est, quanto magis in iis quae directe a Deo sunt, nisi forte velis aut facere Deum falsitatis auctorem, aut denegare ei potestatem exprimendi veritatem mysteriorum suorum in lingua quantumvis imperfecta et deficiente quae apud nos est.

Caeterum, vix opus est demonstrare quomodo stante commento illo veritatis relativae in dogmatibus ab Ecclesia propositis, actum est de fide christiana, id est theologica, cui iam subtrahitur et formale motivum, et obiectum materiale, et proprius firmitatis ac certitudinis modus.

Subtrahitur primo formale motivum, quod est auctoritas Dei revelantis. Ubi enim locus erit auctoritati Dei in iis conceptionibus quae nequaquam absolute verae sunt, quae solummodo quoad eius fieri potest approximant realitati, quae in modis loquendi consistunt, quae fluctuant et variant et mutantur ad ventum doctrinae hominum? Habebimus ergo humanas opiniones; fidem vero quae ipsi primae veritati seu Deo testificanti innitatur, profecto non habebimus.

Subtrahitur quoque obiectum materiale. Quid enim est quod iam poterimus credere? Forte quod sit aliquod mysterium confuse analogum assertionibus quas praedicat et docet Ecclesia? Sed has praecisas doctrinas, puta quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus sunt unus Deus et inter se consubstantiales, quod Iesus Chrsitus una persona est divinam habens et humanam naturam, quod panis et vinum convertuntur in eius corpus et sanguinem, quod sub speciebus sacramenti ipsum corpus et ipse sanguis continentur vere, realiter, et substantialiter, credere non poterimus. Nos enim sic nunc loquimur, quia melius nunc loqui non possumus. Veniet autem tempus in quo secundum meliorem evolutionem studiorum dicetur aliter, et verius. Ergo propter disciplinam stabimus formulis authentice propositis: formulis, inquam, non iis quae per formulas significantur.

Subtrahitur a fortiori proprius modus credendi qui in

fide divina necessarius est, modus scilicet adhaesionis indubitatae et super omnia firmae. Nam certe, deberem dare vitam, potius quam ponere in dubium consubstantialitatem Trinitatis, dualitatem naturarum in uno Christi supposito, transubstantiationem in Eucharistia, etc. Sed, o sanguis inutiliter profusus, o vita non ad suum verum valorem aestimata, si solum agitur de humanis formulis quae hodie in favore sunt, et cras mutabuntur ! Si interim licitum mihi est existimare quod consubstantialitas est proprium cuiusdam scholae vocabulum, cui aliud vocabulum, aliusque sensus, substitui aliquando poterit ! Si possum putare quod forte Iesus Christus non est Deus nisi per aliquam transformationem animae suae, et nescio quam conscientiam acquisitam de nescio qua coniunctione cum Patre ! aut quod praesentia eius eucharistica non male forsitan explicatur de perenni permanentia spiritus eius in medio eorum qui opus eius in mundo continuant et promovent ! Et qua tandem mente, quo animo aut credulitate emittemus in posterum fidei professionem dicentes : *Ego firma fide credo et profiteor omnia et singula quae continentur in symbolo fidei quo sancta Romana Ecclesia utitur, videlicet,* etc. ? Ac rursus : *Hanc veram catholicam fidem, extra quam nemo salvus esse potest, quam in praesenti sponte profiteor et veraciter teneo, eamdem integram et immaculatam usque ad extremum vitae spiritum, constantissime, Deo adiuvante, retinere et confiteri, ego idem spondeo, voveo, ac iuro. Sic me Deus adiuvet,* etc. ?

Evidens igitur est omnimoda oppositio quam commentum veritatis relativae habet cum primis et maxime fundamentalibus principiis religionis catholicae. Sed iam age. Considerandae nunc veniunt paulo accuratius rationes ex historiae fontibus depromptae, per quas hoc idem commentum persuadere volunt.

§ 3.

Quod pro defensione sui erroris frustra appellant ad notiones vel doctrinas quas e scholis profanis in doctrinam sacram importatas dicunt, vel ad praeteritas quas fingunt, adaptationes theologiae ad philosophiam, praesertim aristotelicam.

I. — Satis apparet ex dictis in praecedenti paragrapho, quomodo notiones quae sunt revera communes doctrinae fidei et scholis philosophicis, nequaquam evincant id quod neocriticis placet, nimirum dogmata nostra non esse e coelo; ac per hoc etiam, non esse alius conditionis, ad absolutam veritatem quod spectat, ac quaslibet doctrinas humanae originis et auctoritatis. Satis apparet quomodo dogma supernaturale iisdem ac scientia naturalis utitur elementis ad formandum suos proprios conceptus, suaque propria iudicia. Veritas est nova in nova compositione idearum, etsi ideae componentes sint antiquae; nova etiam est idea complexiva multarum notarum, etsi notae ipsae sint vulgares. Nihil quippe nobis foret amplius intelligibile in materia religionis, si in ea usui esse non possent conceptus magis fundamentales entis, substantiae, corporis, animae, vitae, spiritus, causae et effectus, medii et finis, potentiae et actus, et huiusmodi. Quid, quaeso, inserviret nominare Deum, si de eo non formaremus conceptum, utique abstractivum et analogicum, non intuitivum et proprium, talem nihilominus qui soli Deo conveniat, repraesentando eum per notas desumptas ex vulgarissimis obiectis, tanquam ens primum, perfectum sine limite, causam essendi omnibus quae sunt praeter ipsum? Quid nobis revelatum esset de Trinitate, nisi iam habuissemus notionem personae tanquam individui subsistentis in natura intellectuali? Quid de incarnatione, si non intellexissemus sensum verborum: persona divina, natura humana, assumptio unius ab alio, etc.? Re-

velata est ergo compositio conceptuum, non dati sunt, aut dari debuerunt de novo conceptus primi.

Errant itaque, et toto coelo errant in quaestione iuris, deducendo ex praedicto facto communitatis conceptuum, consequentias quas factum non patitur. Sed errant insuper in ipsa quaestione facti, dum ultra veros limites factum extendunt, dum adscribunt philosophiae certas notiones quae in re ipsa sunt revelationi exclusive propriae, ponentes v. g. tanquam notos antiquis paganis, et currentes in scholis profanis, conceptus consubstantialitatis et transubstantiationis.

Sane ratio substantiae non erat ignota veteribus, sicut nec ratio identitatis. Locuti sunt veteres de identitate substantiali, eaque tum numerica tum specifica. Numerica quidem, et tunc observabant quod individuum sibi ipsi identicum non habet ad seipsum relationem realem, sed tantum rationis, in qua sola constitui possunt termini comparationis. Specifica vero, et tunc considerabant ut convenientia in eadem ratione substantiali, omnia individua quorum essentia eidem definitioni respondet, et distinctio ex divisione materiae provenit. Verum enimvero, conceptus complexivus quem vox *consubstantialis* exprimit, nusquam occurrerat menti humanae, aut certe nunquam fuerat clare formatus, priusquam fides Trinitatis conduxisset homines ad tractandum de personis inter se distinctis per relationes originis, et non per aliquam realitatem absolutam. Forte potuissent Platonici cogitare aliquid simile quoad formas illas universales quae secundum ipsos uniformiter sigillabant omnia eiusdem speciei individua, sed absurdus eorum conceptus nunquam potuit fieri praecisus, et mansit confusus absque ulla formula determinata. Forte etiam potuissent Averroistae dicere homines consubstantiales in eo intellectu quem ponebant unicum et communem, ita ut per continuationem variorum phantasmatum cum illo, intelligentes essent singuli individui. Sed iterum, absurda positio remanet semper sicut umbra vaga, absque delineatis terminis, praecisaque expres-

sione ; praeterquam quod ex praefata unitate intellectus, consequens quidem fuisset communitas intellectualium operationum in distinctis subiectis, non numerica in eis substantiae identitas. Unde vera consubstantialitatis ratio non fuit ullo modo in scholis philosophorum excogitata, neque apud eas correspondens nomen *homousion* reperitur. Sed vox illa quae iam inceperat adhiberi pro divinis personis a nonnullis tertii saeculi Patribus, fuit definitive consecrata in Concilio Nicaeno ad praecavendas omnes Arianorum fraudes. Nam cum Filius dicebatur una res cum Patre, inferebant isti quod tunc non esset ab eo distinctus. Si dicebatur a Patre alter, concludebant : ergo non cum eo re et essentia unum. Si non principiatus, ergo non filius. Si principiatus, ergo non Deus. Si secundus, ergo non aequalis. Si aequalis, ergo non procedens. Si non productus, quomodo genitus ? Si productus, quomodo non creatura ? In summa, undique quaerebant artificia, et sola illa vox adeo expressiva identitatis absolutae in reali aliqua distinctione, (nam consubstantialis dici non potest qui non est vere alter, et non habet simul eamdem numero substantiam), fuit vox victrix, cui non potuerunt aliud opponere quam rabiosam negationem (1).

Similiter nulli unquam venerat in mentem, quod realis conversio fieri possit unius substantiae secundum se totam, in aliam substantiam singulariter designatam et praeexsistentem, cui etiam vi conversionis nihil additur, sicut fides docet in mysterio Eucharistiae. Longe enim aliud sunt naturales omnes transformationes de quibus tractat philosophia, ubi semper aliquid remanet de termino a quo conversionis, et semper terminus ad quem de novo resultat, aut certe in seipso augetur, non autem de integro conversioni praesupponitur. Et tamen, hic quoque notae elementares et primae sumuntur ex vulgari experientia, utputa notio *substantiae ;* notio

(1) Cf. Hilar. l. c. Constantium, n. 16; August. Tract. 97 in Ioan. n. 4.

substantiae *totius*, seu substantiae secundum omnia sua elementa constitutiva; notio denique *conversionis*, quae quoad generalissimam rationem positivae mutationis qua una res desinit in aliam, adhuc retinetur. Ex quo fit ut possimus nos apprehendere sensum horum verborum: tota substantia panis convertitur in corpus, et tota substantia vini convertitur in sanguinem I. C., manentibus duntaxat speciebus. At nullus mortalium coniunxerat simul eiusmodi notiones, et non solum non coniunxerat in thesi, sed ne quidem in hypothesi, cogitando vel solam possibilitatem tam singularis tamque mirabilis conversionis. Quisquis igitur somniavit currentem in scholis transubstantiationis conceptum, iste non satis didicit in catechismo quid importet *transubstantiatio*, et quam longe longeque distet ab omni *transformatione*, etiam substantiali (1).

Quid nunc dicendum de idea *verbi*, quam critici vestigiis inhaerentes Ioannis Clerici et Moshemii, derivatam vellent in doctrina revelata a schola neoplatonica Alexandrina? Quid, putas, nisi fere idem ac quod dictum est in duobus praecedentibus exemplis? Certe, vox Λόγος seu Verbum, cum propria sua significatione, de ordine humanae cognitionis est. Nam iterum iterumque quaero: Si hanc notionem nullo modo habuissemus, si non fuisset in nostro vocabulario vox notioni correspondens, quomodo potuisset nobis loqui evangelista de Verbo quod erat in principio apud Patrem? Necesse ei fuisset adinvenire vocem novam, dando eius definitionem, et ad hoc ipsum debuisset uti nominibus apud nos usitatis. At non ita res accidit, quia idea verbi iam erat praeformata, et ad gloriam scholae Platonicae pertinet, quod in tam nobili speculatione versata sit. Aristoteles quidem quaestionem attigerat; imo cum maiori, ut assolet, praecisione declaraverat σύλληψιν seu mentalem conceptum qui est res intellecta in esse intellecto, et idem ac verbum intellectus. Sed non consideraverat verbum tanquam

(1) Vide in tomo primo de Sacram., prologomenon ad Q. 75, § 4.

exemplar operis quod artifex ponit extra se, nec praesertim aliquid dixerat de verbo quod esset in summo intellectu exemplaris causa universi. E contra Platonici ad talem considerationem ducti fuerant per absurdam eorum doctrinam circa universalia,, seu ideas subsistentes quae in qualibet corporalium specie, omnibus individuis forent ratio et principium essendi. Inde enim devenerant ad ponendum aliquam ideam primam, a summo ac supremo Deo emanatam, cui totius universitatis rerum ordo et structura responderet (1). Et in hac quidem conceptione aliquid veri erat. Verumtamen quot falsa admiscebant ! quam e diametro opposita omnibus christianae doctrinae principiis ! De qua re plenam tibi demonstrationem exhibebit Petavius l. 1 de Trin. c. 1, et D. Maranus in praefatione ad opera S. Iustini, Part. 2, c. 1.

Verum est quod Augustinus et alii scriptores ecclesiastici attribuerunt Platonicis ideas quasi christianas de Verbo.

(1) « Eorum quae pro naturae suae ratione sensibus usurpantur, « certa quaedam in quoque genere ac definito exemplaria, quas « ideas vocabat, Plato constituit, quibus proprie cum scientiae tum « definitionis ratio conveniat. Etenim praeter omnes homines, ho- « minem; praeter equos equum: atque in universum, praeter ani- « mantes omnes, animantem quemdam ortu simul interituque caren- « tem animo cogitari. Et quemadmodum unius eiusdemque sigilli « expressae complures formae, virique unius imagines permultae « esse possunt: ita prorsus ex unaquaque sensu perceptorum cor- « porum idea, vim naturarum ingentem exsistere: v. g. ex hominum « idea, homines universos; quod ipsum de caeteris omnibus sit pro « sua cuiusque natura statuendum. Ideam porro sempiternam, quam- « dam essentiam esse vult, quae rebus singulis causa principiumque « sit ut qualis ipsa est, tales esse possint. Ut igitur peculiares ideae, « sensu percepta corpora tanquam archetypum aliquod antegre- « diuntur, ita pulcherrimam illam atque perfectissimam, quae caeteras « omnes sinu suo complectitur, mundi huius exemplar esse defendit, « quod eius ad imitationem, auctoris sui molitorisque Dei provi- « dentia conditus, atque omni ex naturarum genere conflatus exsti- « terit ». Haec de Platonicorum doctrina Didymus apud Eusebium, Praep. evang. l. 11. c. 23.

Sed notetur primo, quod sancti illi Patres complacentes sibi in eo quod spirituale et divinum habebat schola Platonis comparative ad caeteras, interpretes fuerunt urbaniores et faciliores quam alias tulisset simplex rei veritas ; in quo etiam imitatores postea habuerunt scholasticos quantum ad Aristotelem. Notetur secundo, quod veritas revelata illuminat ex parte eos etiam qui illam reiiciunt, et quod christianismus statim compulit philosophos Alexandrinos secundi et tertii seculi ad exponendum proprias sententias cum melioribus quibusdam veritatis apparentiis. Notetur praesertim tertio, quod scholae neoplatonicae dux et praeceptor fuerat Philo, qui utpote Iudaeus, Scripturas veteris testamenti, optime callebat, imo et varia in eas edidit commentaria. In Scripturis autem veteris testamenti, puta Prov. VIII–22 (ut alia multa loca nunc praetermittam), sermo est de sapientia ab aeterno genita, quam possidebat Deus initium viarum suarum antequam quidquam faceret a principio ; quae iam concepta erat, iamque parturiebatur, cum nondum essent abyssi, necdum fontes aquarum erupissent ; quae aderat generanti quando praeparabat coelos, quando certa lege et gyro vallabat abyssos, quando aethera firmabat sursum, et librabat fontes aquarum, quando circumdabat mari terminum suum et legem ponebat aquis ne transirent fines suos, quando appendebat fundamenta terrae ; quae cum eo erat cuncta componens et delectabatur per singulos dies ludens in orbe terrarum (1) ; *cui denique sapientiae genitae promptum omnino erat applicare Platonicam doctrinam de Λόγω seu Verbo, seu ratione ideali per quam omnia condita, formata et disposita sunt* (2). Et hoc est quod fecit Philo; qui ubicumque de sempiterno Dei Verbo loquitur, evidenter pendet a doctrina antiquae Scripturae, tum in Genesi, tum

(1) Vide pulcherrimum huius loci commentarium in 4 c. Gent. c. 11.

(2) Cf. Athenagoram, Leg. pro Christianis, n. 10. Tum Iustinum. Dial. cum Tryph. n. 61.

in praecitato loco Proverbiorum et aliis parallelis: « Quisquis, « inquit, eo se liberum pudore volet qui dubitationem vulgo « consequitur, is libere palamque pronuntiet, nihil eorum « quae in materiam immersa sint, ad sustinendam orbis « molem satis habere virium. At sempiternum illud aeterni « Dei Verbum, longe potentissimum ac firmissimum esse « columen universi. Hoc enim illud est, cuius arbitrio, dum a « mediis ad extrema, simulque a summis ad media pertinet, « constitutus ac perpetuus naturae cursus peragitur. Partes « enim omnes inter sese consociat atque constringit, quod « illud Pater a quo genitum est, firmissimum quoddam totius « universi vinculum esse voluerit. Mirum ergo nihil est, si « neque terrarum moles, aquarum tanta vi sinus earum in- « teriores permeante, nunquam dissolvetur, nec ab aere « exstinguetur ignis, nec aer contra igne conflagrabit, cum « divinum illud Verbum, quod sese muta inter elementa « quasi vocale quoddam medium constituit : ut tanquam « in musica suis instructa digestaque notis, aptus et suavis « totius universi concentus exsisteret, contrariorum minas « amica quadam coniunctione leniendas moderandasque « susceperit » (1). Haec Philo in uno e clarioribus locis ab Eusebio collectis. Sed etsi lumine antiquae revelationis esset adiutus, adhuc tamen, dum ideis Platonicis doctrinam Scripturae adaptare nititur, non dubitat ponere Verbum tamquam *Deum secundum* sub primo ac supremo Deo. « Cur, inquit, « perinde ac si de alio Deo loqueretur, ad imaginem Dei « factum ab sese hominem esse ait, non autem ad suam ? « Id vero praeclare omnino atque sapienter divino celebratur « oraculo, (Genes. v–1). Prorsus enim mortale nihil erat, quod « summi illius ac rerum universarum Parentis imagine consi- « gnari posset. Erat tamen quod *secundi Dei*, hoc est eiusdem « Verbi, posset » (2). Et haec ipsa pagana conceptio, multis

(1) Apud Eusebium, l. 7 Praep. evang. c. 13.
(2) Ibid, in principio.

aliis absurdis respersa invenitur apud posteriores eiusdem scholae auctores, Plotinum, Porphyrium, Iamblicum, et Proclum (1) : ita ut liquido tandem appareat, mysteriosam illam notionem Verbi quam proponit fides, et tradit evangelium Ioannis (dico autem Verbi quod unus Deus est cum eo a quo secundum operationem intellectivam procedit, et sola relatione originis ab eo distinguitur), longe longeque distare ab omni eo quod philosophi potuerunt cogitare, ne iis quidem exceptis qui in hoc puncto, altius quam caeteri sentire visi sunt.

Per haec tamen non abnuimus quin recta philosophia debeat omnino agnoscere verbum interius in mente nostra procedens. Sed simplicitas Dei et summa eius cum suo intelligere identitas videbatur excludere omnem huiusmodi intra ipsum Deum processionem. Imo, quamdiu non cogitabatur alia distinctio quam absoluti ab absoluto, exclusio erat evidenter legitima et vera, ac per hoc, Platonici ponentes Verbum divinum realiter distinctum a suo principio, ponebant magnum absurdum, eo ipso multitudinem deorum adstruendo. Nihilominus disposuit divina Providentia ut iidem illi philosophi praepararent, usitatamque facerent ipsam vocem cum qua intelligibiliter quoad nos exprimeretur in quarto evangelio sublimis veritas, quae implicite iam contenta in libris sapientialibus V. T., necnon et in tribus

(1) « Plotinus primum de tribus (diis) censet esse summum « ac perfectum, quem κρείττονα νοῦν vocat, *mentem* videlicet *po-* « *tiorem*. Secundum appellat νοῦν δεύτερον, *mentem posteriorem*, a « priore genitam, et illius imaginem. Tertium porro animam esse, « quae a secunda mente gignitur eiusque est Λόγος. Addit et mentem « a primo genitam, omnia quae sunt genuisse, adeoque pulchritu- « dinem idearum omnem, et intelligibiles deos omnes. Tum clarius « Platonis sententiam explicat...., ac summum ait Deum patrem « esse τοῦ αἰτίου, id est causae vel principii, sive Mentis ac De- « miurgi; hunc vero animam procreare. Subiicit deinde Patrem « eumdem illum esse τἀγαθόν, id est *bonum ipsum*, a quo νούς et idea « propagetur; a mente vero anima ». Petavius, l. 1 de Trin. c. 1.

synopticis (1), aperte demum per Ioannem a Deo nobis est revelata. De caetero, eruditio quae Verbum S. Ioannis et theologiae catholicae, derivatum dicit a Λόγω neoplatonicorum, non aliud esse potest quam fucata et levis levissimae scientiae eruditio.

Sed iam dicet aliquis: Nonne doctrina fidei catholicae cum doctrinis philosophorum comparata, non solum notiones, aut simpliciter, aut certe quoad prima rudimenta communes, verum etiam identica quandoque de integro dogmata habere invenitur? Et responsionem statim dabit Concilium Vaticanum dicens: « Sancta mater Ecclesia tenet « et docet, Deum rerum omnium principium et finem, « naturali humanae rationis lumine e rebus creatis certo « cognosci posse.... Attamen placuisse eius sapientiae et bo- « nitati, alia, eaque supernaturali via seipsum ac aeterna « voluntatis suae decreta humano generi revelare.... Huic « divinae revelationi tribuendum quidem est, ut ea quae « in rebus divinis humanae rationi per se impervia non « sunt, in praesenti quoque generis humani conditione ab « omnibus expedite, firma certitudine, et nullo admixto er- « rore cognosci possint. Non hac tamen de causa revelatio « absolute necessaria dicenda est, sed quia Deus ex infinita « bonitate sua ordinavit hominem ad finem supernaturalem, « ad participanda scilicet bona divina quae humanae mentis « intelligentiam omnino superant; siquidem oculus non vidit, « nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae praepara- « vit Deus iis qui diligunt illum ». Et re quidem vera, semper fuit rata certaque Patrum ac theologorum omnium sententia, quod in doctrina fidei continetur ordo veritatum, quarum aliae sunt suprarationales, et eatenus tantum cognitae, quatenus revelatae, aliae vero ratione etiam humana cognoscibiles, et tamen a Deo revelante de facto nobis traditae,

(1) Ubi de Filio Dei. Nam in nomine Filii eadem importatur proprietas, quae in nomine Verbi, dicente Augustino: *Eo dicitur Verbum, quo Filius.*

iis de causis quas subindicat Vaticanum ubi supra, et late declarat S. Thomas in primis capitulis Summae contra Gentes. Semper etiam persuasum habuimus, quod fuerunt omni tempore aliqui, tantum recti iudicii et boni sensus a natura consecuti, quantum satis est ad cognoscendum certa quaedam principia : puta quod nova entitas exigit causam proportionatam ; quod subiectum in potentia non reducitur in actum nisi virtute actus perfecti ; quod natura corporea constare debet duplici principio, materiali et formali ; quod vita provenit a principio magis perfecto quam sint vires mechanicae ; quod anima unitur substantialiter corpori vivo ; quod operatio intellectiva ostendit spiritum independentem in esse a materia ; quod existentia et ordo mundi demonstrat existentem Deum, etc. Hae et aliae veritates visae sunt manifestae alicui scholae non illuminatae lumine revelationis. Unde Iustinus dicebat quod Verbum in anteactis saeculis concesserat multis sapientibus gentilibus radium suae lucis (1). Et Clemens Alexandrinus videbat in philosophia graeca quamdam veluti praeparationem ad plenam veritatem christianismi (2). Et Augustinus, ut dictum est supra, cum plausu recepit quidquid vere sublime erat in doctrinis platonicis (3). Et quando deinde, ducibus Boetio et Damasceno, incepit ordinari cum maiori rigore disciplina theologica, sponte sua in usum venit logica adeo praecisa, et methodus adeo humanae cognitioni conformis, quam docuerat Aristoteles. Quod totum ideo est, quia infirma nostra ratio adhuc capax est aliquid certo cognoscendi ; et mirum sane si oporteat id nunc adserere ac vindicare in tanta inflatura scientiae superbae. Nos igitur, cum antiquo sensu communi sic ratiocinabamur : Aliquae naturales cognitiones, fructus verae experientiae et sanae logicae, inveniuntur *etiam* in infallibili doctrina catholica ; ergo istae naturales cognitiones

(1) Iustin. in 2 Apol. n. 13.
(2) Clem. Alex. in Paedagogo.
(3) August. de civit. l. 8, c. 14.

erant verae, et recta philosophia illas acquisiverat, quatenus et ipsa naturalis ratio a Deo est. Nostris vero diebus processus est e diametro mutatus, et dicunt : Doctrina christiana nonnulla habet dogmata quae inveniuntur etiam in antiquis philosophorum scholis ; ergo ista doctrina ab eis derivat, et cum aliunde doctrinae philosophicae semper sint incertae, relativae, et mutabiles, eiusdem quoque incertidudinis, mutabilitatis, et relativitatis particeps sit necesse est. Sed ubi, quaeso, processus rectus ? ubi sophistica ratiocinatio ?

II. — De calumnia vero adaptationis theologiae ad philosophiam aristotelicam, dictum est iam alibi (1). Certe, ex hoc ipso quod veritates fidei expressae sunt, iuxta superius praemissa, in idiomate naturalium nostrorum conceptuum, quidquid iuvat ad accuratam eorum analysim, iuvabit quoque ad intelligentiam et expositionem revelatae veritatis, eodem fere pacto quo ad intelligentiam et explicationem auctoris cuiuspiam iuvat vocabularium seu lexicon, in quo rationes nominum dilucide, enucleate, et exacte proponuntur. Nunc ergo, si ad philosophiam pertinet classificare, definire, et in prima elementa resolvere communes nostras ac vulgares notiones, usus eius in theologia proportionaliter se habebit sicut usus lexici in re exegetica. Et sicut exegeta non accommodat expositionem suam lexico, ex hoc quod in lexico quaerit unde sensum sui auctoris magis penetret magisque declaret : ita nec doctores scholastici accommodaverunt doctrinam sacram ad philosophiam, ex hoc quod philosophia usi sunt ut exponerent distincte, ordinate, et cum methodo scientifica, dogmata nobis a Deo revelata.

Notandum autem diligenter, quod nunquam philosophia aliqua adhibita est in subsidium theologiae traditionalis, hoc praecise nomine, quia in mundo praevalebat, vel auctoritate alicuius particularis scholae commendabatur ; sed hoc solo, hoc unico titulo : quia et pro quanto rectae rationi, et

(1) De virtutibus, in epilogo.

regulae revelationis consentanea inventa fuit. Unde S. Thomas, 2-2, Q. 167, a. 1 ad 3um : « Studium philosophiae se-« cundum se est laudabile propter veritatem quam philo-« sophi perceperunt, Deo illis revelante, ut dicitur Rom. « I-19. Sed quia quidam philosophia abutuntur ad fidei im-« pugnationem, ideo Apostolus dicit Coloss. II-8 : *Videte ne « quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam secun-« dum traditionem hominum, et non secundum Christum* ». Non ergo omnes philosophiae in eodem censu veniunt ; sed aliae se habent sicut idola Aegypti, quae populus Israel debuit detestari et fugere ; aliae vero sicut ornamenta et vasa de auro et argento quae idem ille populus de Aegypto exiens, sibi potius tanquam ad usum meliorem, Deo praecipiente, vindicavit, sicut eleganter tradit Augustinus l. 2 de doctr. christ. c. 40.

Omnibus ergo modis apparet inania esse argumenta allata pro absurdo illo commento veritatis relativae in traditionali Ecclesiae doctrina. De quo quidem hactenus satis.

CAPUT QUINTUM

DE CONSUMMATIONE RUINAE PER DOGMATISMUM MORALEM

« Et fuerat multa perpessa a compluri-
« bus medicis, nec quidquam profecerat,
« sed magis deterius se habebat ».

(Marc. V-27)

Dogmatismus moralis generatim dici potest, systema derivare faciens cognitionem veritatis religiosae ex pressione cordis, et inflexione voluntatis moraliter bonae. Retinet, imo propugnat omnia principia systematis immanentiae. Proclamat quoque ruinam absolutae veritatis, id est, adaequationis intellectus et rei, quae in rebus religionis non est possibilis, iuxta praemissa in capitulo praecedenti. Sed intendit reparationi ruinae, instaurando aedificium super fundamentum moralitatis, et restituendo dogmatibus suum verum valorem, qui non tam speculativus et obiectivus est, quam practicus et directivus actionis rectae. Veritas siquidem religiosa, tota quanta est, moralitati subordinatur; moralitas est religionis principium et finis; pro religione valet quidquid a moralitate est, et ad moralitatem facit, etiamsi caetera desint. In moralitate ergo habebitur solida illa basis, quam in ignota et inagnoscibili veritate obiectiva, frustra quaerebat prostratus et iacens dogmatismus intellectualis.

Aliquid analogum invenimus apud Emmanuelem Kant, e cuius officinis novella systemata prodeunt. Radicaliter destruxerat ille omnem scientiam, ponendo velut unicam

rationem primorum principiorum, indolem nostrae mentis inclinatae ad sic cogitandum, seu potius, somniandum. Destruxerat cognitionem universi, ponendo leges naturae non esse aliud quam proiectiones ad extra immanentium nostrarum idearum, reduci dispositiones corporeas ad subiectivas impressiones, quin imo, pro subiectivis formis habendas etiam esse duas illas universalissimas mensuras temporis et spatii, sine quibus chimaericus evadit totus ordo materialis. Destruxerat denique in intellectu nostro Deum, auferendo omnem modum probandi eius exsistentiam, et declarando illegitimam extensionem principii causalitatis ad totum complexum phaenomenorum. Unde, consequenter loquendo, non remanebat lapis super lapidem de aedificio veritatis. Cum autem ipse magister de tanta ruina esset atterritus, tentavit instaurare cum idea moralitatis, id quod in ordine intellectuali ad nihilum redegerat. Et sibi visus est ad intentum scopum pervenire, dicendo : Percipio in mea conscientia ideam officii, simul cum categorico imperio adimplendi illud : ergo admittenda moralis obligatio, cum qua utique connectitur notio libertatis. Rursus, liberae adimpletioni officii videtur respondere consecutio beatitudinis ; ergo debet esse beatitudo. Sed beatitudo in praesenti vita non est ; ergo esse debet in alia vita, in qua anima manet superstes corpori. Denique, beatitudo futurae vitae non concipitur absque Deo ; ergo tenenda quoque exsistentia Dei. Et hoc modo, e categorico imperativo quod est in conscientia mea, pervenio ad stellatum coelum quod est super caput meum ; hoc etiam modo, per rationem practicam restituitur aedificium veritatis, ad quod inaniter adlaboraverat ratio speculativa (1).

Et similis est reaedificatio quam dogmatismus moralis tentat, post inductum nihilismum veritatis relativae in doctrina seu fide christiana. Nisi quod non accipit notionem moralitatis, ut ex qua, methodo deductiva caeteras inferat veri-

(1) Guido Mattiussi, *Il veleno Kantiano*, cap. IX. (Monza, Tipografia Artigianelli, 1907).

tates. Sed, quod peius est, ponit moralitatem in actu exercitam, id est, voluntatem actu tendentem in bonum, tamquam activum principium quo determinatur et inflectitur intellectus in omnibus ideis religiosis efformandis. Insuper, ideas illas seu religiosa dogmata, eatenus, nec plus nec minus, aliquid valere asserit, quatenus ad moralitatem inserviunt, suppeditando bonae actioni regulam, vel excitamentum, vel quaelibet alia adiumenta. Haec est reaedificatio excogitata per philosophiam quam alio nomine vocant *actionis*. Et haec ipsa est, quam nos consummationem potius ruinae appellamus. An recte ? Iudicium erit ex tribus quae sequuntur propositionibus.

§ 1.

Quod in primis, dogmatismus moralis frustra quaerit restaurationis medium ex parte voluntatis, cui inepte primatum attribuit in negotio acquirendae et cognoscendae veritatis religiosae. Et quod immerito prorsus appellat in hoc puncto ad catholicam de fidei assensu doctrinam, ut quamdam sibi conciliet speciem et apparentiam orthodoxiae.

Revera, non sunt duae notiones veritatis : alia valens in iis quae ad religionem spectant, alia in caeteris. Si quis hoc negat, inutilis est cum eo concertatio, quia aut somniat, aut sibi ipsi conscius est quod inverecunde vocat veritatem, id quod non est veritas. « *Cui saltem illud manifestum est,* « ait Augustinus de ver. rel. c. 36, *falsitatem esse, qua id pu-* « *tatur esse quod non est,* **intelligit eam esse veritatem, quae** « **ostendit id quod est** ». Ad illam ergo facultatem evidentissime pertinet in quocumque ordine inventio veritatis, ad quam pertinet videre, apprehendere, percipere res quae sunt et ut sunt. Haec autem facultas non est voluntas, quae non videt, quae non percipit, quae non apprehendit, sed ap-

petit et prosequitur bonum, seu verum seu apparens, seu reale seu imaginarium, quod monstrat intellectus. Ideo, postquam destructa est veritas prout in intellectu et ab intellectu percepta, attentare restaurationem ex parte voluntatis, tam absonum absurdumque est, ac si caecutienti homini, ducatum caeci in remedium infirmitatis provideres. Non quod negandus sit omnis influxus voluntatis in negotio et acquirendae cognoscendae veritatis; illius praesertim veritatis quae alte supra mentes nostras est, et tam in se quam in suis practicis consequentiis, pravis naturae corruptae inclinationibus contrariatur. Sed quomodo se habeat voluntas ad intellectum, oportet considerare.

Primo se habet voluntas ut removens prohibens. Nam multa sunt quae iudicium rationis perturbant, et in oculum mentis pituitam ac phlegma immittunt. Sunt effrenatae passiones, sunt perversi affectus, sunt superbiae tumores; sunt etiam contentiones, dissensiones, aemulationes, quae instar ignis in ligno humore saginato, fumum solum evomunt, flammas lucidas habere non possunt. Nec sane dubium quin ad eiusmodi impedimentorum ablationem bona voluntas plurimum influat. — Secundo se habet ut movens intellectum ad quaerendum rationes ex quibus possit veritas apparere, ut applicans aciem mentis ad diligentem earum considerationem ac discussionem, ut impetrans quoque a Deo auxilia in hoc grandi negotio necessaria. Et quia id certe non praestat voluntas, si odio habeat lucem, si timeat venire ad lucem, si magis diligat tenebras quam lucem, propterea inventio veritatis amori ipsius veritatis non immerito ab Augustino adscribitur ubi ait: « Si veritas non totis animi « viribus concuspiscatur, inveniri nullo pacto potest. At si « ita quaeratur ut dignum est, subtrahere se a suis dilectoribus « non potest. Hinc est illud quod in ore habere etiam vos « soletis: *Petite et accipietis, quaerite et invenietis, pulsate « et aperietur vobis. Nil est occultum quod non revelabitur.* « Amore petitur, amore quaeritur, amore pulsatur, amore « revelatur, amore denique in eo quod revelatum fuerit, per-

« manetur » (1). — Tertio demum se habet voluntas ut imperans intellectus assensum, quando intellectus ipse ex perfecta evidentia veritatis non constringitur, et non necessario rapitur per plenam illam obiecti perspicuitatem quae nullum penitus possibili etiam dubio locum relinquit. Sed hic distinctione quam maxime opus est. Nam vel voluntas imperat assensum proportionatum dignitati rationum quae per prius innotuerunt intellectui tanquam legitima mentalis assensus fundamenta, vel imperat disproportionatum, et qui aut ex toto aut ex parte, in proprium beneplacitum sive arbitrium resolvatur. Si primum, bene. Sin autem secundum, quid aliud habebitur nisi irrationabilis cuiusdam opinionis vacuum et inane figmentum ? In omni enim iudicio quod ad rectae rationis normam exigatur, voluntas non habet intervenire tamquam loco rationum sese substituens, vel tamquam ponderi eorum addens, sed solum ut faciens intellectum assentiri secundum meritum eorumdem, ubicumque scilicet non adsunt conditiones in quibus spontanea, necessaria, atque omnino inimpedibilis sequitur mentis adhaesio (2). Et non oportet in longiori demonstratione nunc immorari, quia haec principia evidentia sunt, haec principia absoluta sunt, haec principia nullam patiuntur exceptionem, nequidem in negotio fidei divinae, ad quam inconsiderate appellant, ut suo dogmatismo quamdam orthodoxiae apparentiam concilient.

Dicunt enim quod non habemus ullam rationem necessitantem credendi divinam Ecclesiae institutionem ; quod fides est donum, quod est actus liber ; quod si fides resultaret e ratiocinationibus nostris sicut conclusio syllogismi sequitur ex praemissis, nemo non mente captus posset sese a fide unquam subtrahere, etc. (3). Atque inde subinferunt,

(1) August., de moribus Ecclesiae, cap. 17, n. 31.

(2) De his cf. *de virtutibus*, Prolegom. de fide.

(3) « Nous avouons qu' il n' y a pour nous aucune raison né-« cessitante de croire à la divinité de l' Eglise. N' oublions pas d' abord

nostras credendi rationes non habere per se plus firmitatis quam illas quae liberis opinionibus fundamento sunt ; credentis intellectum pro sua parte non esse in meliori conditione quam opinantis ; ad voluntatem bonam, ad voluntatem adiutam per gratiam pertinere, ut quod rationum ponderi deest, sua libera determinatione addat vel suppleat; ac per hoc, ipsum dogmatismi moralis generale principium quam maxime consentaneum esse iis quae de fide theologica et salutari tenet ac confitetur doctrina orthodoxa.

Sed contra haec omnia est, quod cum de ratione credendi agitur, sermo esse potest, vel de ratione ipsius fidei secundum se, vel de ratione iudiciorum quae praecedunt fidem ut ad eam praeambula. Et si quidem sermo sit de fidei praeambulis, habemus profecto rationes necessitantes ad iudicandum certissime, quod rationabile, quod debitum, quod obligatorium sit credere divinam Ecclesiae institutionem tanquam a Deo de facto revelatam. Et rationes istae dicuntur motiva credibilitatis, alia absolute, alia relative sufficientia, pro diversa capacitate diversaque conditione intellectuum, omnibus autem modis a beneplacito voluntatis semper independentia. Quanquam utique consequens adhuc non est, nullas ibi partes habiturum esse liberum arbitrium, in cuius potestate semper erit, vel directe vel indirecte avertere mentem a consideratione praemissarum ex quibus necessaria haec oritur conclusio : ergo rationabiliter credibilis, ergo obligatorie credenda catholica revelatio.

Nunc vero, si sermo sit de ipso assensu fidei secundum

« que la foi est un don, qu' elle est un acte libre. Si la foi résultait « fatalement de nos raisonnements comme la conclusion d' un syllo- « gisme des prémisses, elle ne serait plus un acte libre dans l' acce- « ption ordinaire de ce mot, et personne, à moins d'une lacune céré- « brale, ne pourrait s'y soustraire, pas plus que nous ne pouvons nous « soustraire à l' évidence. Elle ne serait plus un don, elle ne serait plus « la foi, si elle se déduisait de propositions antécédentes à la façon « des théorèmes d' Euclide, etc. ». Mignot Critique et tradition. *Correspondant*, 10 Janvier 1904.

se, ratio eius nil minus est quam auctoritas Dei revelantis. Quae auctoritas omni homini delirio amentiae non abrepto, evidentissime innotescit tanquam dignissimum firmissimae adhaesionis fundamentum, utpote quae constituitur per infinitam sapientiam ac veracitatem illius qui est subsistens Veritas, et cuius attestationes, ex hoc ipso, ex hoc solo quod *eius* attestationes sunt, sunt quoque ab ordine veri absolute indefectibiles. Et tamen, cum cedere auctoritati in quantum huiusmodi, non sit in spontaneitate intellectus repositum, adhuc necessarius est interventus liberae voluntatis, non quidem ut addat rationi assensus, qua sufficientior omnino esse non potest, sed solum ut determinet exsecutionem seu exercitium actus, prout et in quantum rationabilem illum, et debitum, et obligatorium iudicat intellectus. Neque ergo in fidei praeambulis, neque a fortiori in ipso credendi actu voluntas pro ratione est, vel pro rationis complemento. Et ideo Vaticanum, inconcussam soliditatem rationis credendi assignans, ait: *Propter auctoritatem ipsius Dei revelantis qui nec falli nec fallere potest.* De rationibus vero per quas innotescit prius divinae revelationis factum, subiungit: *Ut nihilominus fidei nostrae obsequium rationi consentaneum esset, voluit Deus cum internis Spiritus Sancti auxiliis externa iungi revelationis suae argumenta, facta scilicet divina, atque imprimis miracula et prophetias, quae cum Dei omnipotentiam et infinitam scientiam luculenter commonstrent, divinae revelationis signa sunt certissima et omnium intelligentiae accommodata.* Signa, inquit, certissima. Quibus proinde nullo opus est supplemento ex arbitrio voluntatis.

Nedum igitur dogmatismus moralis munimentum accipiat ex catholica doctrina de ratione et modo assensus fidei christianae, per hanc ipsam doctrinam evacuatur potius, et iam destruitur. Sed et destruitur adhuc magis in eo quod vult fidem sinceram et veram necessario dependere a voluntate moraliter perfecta perfectione amoris seu charitatis. Nam distinguunt inter fidem amoris et fidem timoris, et dicunt quod fides timoris non est fides sincera, quia continet

in se desiderium non credendi ; quod cum ea et per eam perambulatur in tenebris, quod est fides mortua, et ex consequenti coacta, etc (1). In quo quidem, argumentum aliquod sumere sibi videbuntur ex testimonio Iacobi apostoli, ubi de fide daemonum qui credunt et contremiscunt, collata cum fide hominis, quae si opera non habeat, mortua est in semetipsa. — Sed contra est primo, quod fides illa daemonum nequaquam a libera voluntate pendet, seu bona seu mala illa sit, sed a sola signorum evidentia, et ideo, nec timoris nec amoris fides dici ullo modo potest, nisi forte fidem timoris libeat vocare eam quae timorem habet pro consequente effectu : quo quidem sensu, consideratio non est amplius ad rem, ut evidenter constat. — Sed contra est secundo, quod fides christiani sine operibus, nequaquam comparatur cum fide daemonum quantum ad speciem actus, sed solum quantum ad hoc, quod sicut daemonibus nihil ad salutem prodest omnis illa notitia quam de rebus divinis ex evidentia signorum habent, ita christiano, quamdiu non studet vitam suam conformare fidei suae, fides ipsa prodesse non poterit. — Sed contra est tertio, quod fides mali christiani dicitur mortua, non quia coacta, non quia sinceritate carens, sed quia otiosa et in effectum boni operis non transiens. — Sed contra est denique quarto, quod omnis doctrina quae facit veram fidem christianam a charitate et statu iustitiae inseparabilem,

(1) « En plus de la foi d' amour il y a donc une foi de crainte. « Toutefois elles ne se ressemblent guère. Et quand la foi de crainte « est le commencement de la sagesse, c' est que dans la crainte même « il y a déjà autre chose. Mais croire uniquement par crainte, c' est « croire en niant. C est ainsi qu' un ennemi croit à l' existence de « son ennemi en aspirant à le supprimer. La foi de crainte à elle toute « seule n' est donc pas une foi sincère, puisqu' elle contient le désir « de ne pas croire. Avec elle et par elle on s' enfonce dans les ténèbres. « C' est une foi morte, une foi subie dont on cherche à se débarrasser, « et dont en fait il arrive qu' on se débarrasse. Tandis que la foi « d' amour est une foi vivante et voulue dans laquelle on s' affermit « sans cesse, et qui va toujours croissant. *Supercrescit fides vestra* ». Laberthonnière *le dogmatisme moral*, § 4.

doctrina haeretica, doctrina protestantica est, iamdudum condemnata in Tridentino Sess. 6, can. 28, et novissime in Vaticano Sess. 3, cap. 3. In Tridentino enim sic habetur : *Si quis dixerit, amissa per peccatum gratia, simul et fidem semper amitti ; aut fidem quae remanet, non esse veram fidem, licet non sit viva ; aut eum qui fidem sine charitate habet, non esse christianum, anathema sit.* Et in Vaticano : *Quare fides ipsa in se, etiamsi per charitatem non operetur, donum Dei est, et actus eius est opus ad salutem pertinens, quo homo liberam praestat ipsi Deo obedientiam, gratiae eius, cui resistere posset, consentiendo et cooperando.* Iterum ergo frustra appellabunt ad doctrinam catholicam, in eo praecise puncto in quo dogmati solemniter definito diserte contradicunt.

A primo itaque ad ultimum, falso asseritur quod cognitio fidei suum emendicat valorem a voluntate bona. Falso dicitur quod defectus adaequationis cum veritate obiectiva compensatur in dogmatibus, per id quod de influxu bonae vitae est. Falso supponitur quod in rebus religionis, notiones nostrae tantum valent, nec plus, nec minus, quantum valet vita nostra moralis, quantum finis ad quem tendimus. Falso denique adstruitur nova illa ratio veritatis, quae iam non ostendit id quod est, sed quod influit moralitas. At nunc, operae pretium erit investigare an haec ipsa moralitas, quae toti systemati pro basi et fundamento est, salva in eo, integraque permaneat. De quo quidem sequens assertio sit.

§ 2.

Quod dogmatismus moralis non solum non instaurat collapsum veritatis aedificium, erigendo in principium ac fundamentum voluntatem boni, sed magis ruinam super ruinam accumulat, videlicet ruinam ipsius ordinis moralis super ruinam cognitionis intellectualis, faciendo notionem moralitatis independentem a notione Dei et legis eius, et construendo regulam honesti super solas immanentes animae vires sive aspirationes.

Hic de moralitate, praeviae quaedam notiones sunt omnino necessariae. Notio moralitatis includit duos conceptus. Includit primo conceptum bonitatis vel malitiae in actibus humanis ; includit praeterea conceptum obligationis qua adstringimur ad bonum faciendum et malum non faciendum. Et semper ac necessario fundatur super notitiam Dei, tum sub ratione ultimi finis nostrae voluntatis, tum sub ratione legislatoris iubentis ut ordo in finem servetur, prohibentis ne perturbetur.

Considera primo moralitatem in quantum includit conceptum bonitatis vel malitiae in actibus humanis. Haec bonitas, haec malitia, undenam accipitur ? Generatim loquendo, bonitas vel defectus cuiuslibet operationis accipi debet per respectum ad finem qui activo operationis principio est praestitutus. Nam operatio se habet ut motus potentiae operativae in terminum attingendum. Est igitur bona, si recte dirigitur in illum, est mala et defectuosa si secus. Sicut in operationibus naturae, « quando actus procedit a virtute naturali secundum « naturalem inclinationem in finem, tunc servatur rectitudo « in actu, quia medium non exit ab extremis, scilicet actus « ab ordine activi principii ad finem » (1). At quando vitium organi vel perturbatio aliqua undecumque proveniens facit deflectere actum ab ordine illo, tunc incidit ratio actus defectuosi et mali. Idem etiam est in operationibus artis, nam tunc servatur rectitudo, quando operatio continetur in linea finis quem ars sibi attingendum praestituit ; incidit ratio defectus, quando a dicto fine deviat, quicumque tandem ille sit. « Cum peccatum sit per deviationem ab ordine ad « finem, in actu artis contingit dupliciter esse peccatum. « Uno modo per deviationem a fine particulari intento ab ar- « tifice, et hoc peccatum erit proprium arti, puta si artifex « intendens facere bonum opus, faciat malum, vel inten- « dens facere malum, faciat bonum. Alio modo per deviationem « a fine communi humanae vitae, et hoc modo dicitur peccare,

(1) S. Thom. 1-2, Q. 21, a. 1.

« si intendat facere malum opus, et faciat, per quos alius de-
« cipiatur. Sed hoc peccatum non est proprium artificis in quan-
« tum artifex, sed in quantum homo est. Unde ex primo pec-
« cato culpatur artifex in quantum artifex ; sed ex secundo
« culpatur homo in quantum homo » (1). Et sic discurrendo per omnia operationum genera, semper invenietur bonitas vel defectus repeti ex habitudine actus ad finem seu terminum qui operativae potentiae praefigitur, secundum quod actus recte in eum finem dirigitur, vel e contra, a debito eiusdem finis ordine deflectit.

Iam igitur videndum est, quodnam sit in moralibus activum operationis principium, quisnam finis seu terminus eidem principio praefixus. Hinc enim, et hinc tantum, accipietur notio actus moralis, boni vel non boni, recti vel non recti. Porro principium actus moralis in quantum huiusmodi, est libera voluntas, ut omnes facile concedent, cum ibi evidenter incipiat genus moris, ubi primo dominium voluntatis invenitur. Voluntas autem est, ad quam manifeste pertinet directio totius vitae, quia ipsa est quae movet alias vires. Habet igitur pro fine et termino ultimo, ipsum humanae vitae finem supremum, qui nullus alius est nisi Deus, sub cuius ordine vita tota quanta constituitur. Praeterea, voluntas natura sua, respicit bonum summum atque absolutum, et licet possit pro suo arbitrio summum bonum exercite collocare in variis rebus, puta in voluptate, in divitiis, in honoribus, etc., tamen unum solum est in quo summi boni ratio vere, et non apparenter tantum, salvatur ; quod unum rursus, ipsa est per essentiam bonitas, Deus.

Rectitudo igitur et bonitas actus voluntarii seu moralis in quantum huiusmodi, essentialiter consistet in servato ordine qui terminatur ad finem Deum ; perversitas et malitia in recessu et deviatione ab ordine qui est in eumdem finem Deum ; ibi norma, ibi regula, ibi ratio secundum quam concipitur quid bonum sit, quidve malum in moralibus. *Secundum*

(1) Ib. a. 2. ad 2um.

hoc namque intelligitur in primis, malum morale esse quidquid contra Deum ipsum immediate committitur, sicut est blasphemare Deum, discredere Deo, cultum denegare Deo, etc. *Secundum hoc* deinde intelligitur, malum morale esse quidquid est contra ordinatum amorem hominis ad seipsum : tum quia amor boni quod habemus a Deo, manuducit nos ad amandum plus quam nosmetipsos causam illam principem et supremam a qua omnia participamus, et in qua bonum proprium magis continetur quam in nobismetipsis ; tum quia, corrupto eo quod praedispositive se habet, stare amplius nequit illud ad quod est necessaria praedispositio et manuductio. Propterea ergo, id quod repugnat ordinatae sui ipsius dilectioni, repugnat etiam subiectioni ad Deum finem ultimum, et ea de causa, inter ea quae moraliter mala sunt, accensetur. *Secundum hoc* denique intelligitur, malum morale esse quidquid laedit vel destruit bonum convictus seu societatis humanae, quia rursus cum homo sit ad societatem natus, et extra societatem fini suo assequendo omnino impar : corrumpere foedus societatis humanae, nihil aliud est quam auferre necessariam conditionem, vel destruere necessarium medium tendendi in ultimum vitae humanae finem Deum, ac pro tanto vere dicitur esse contra finem ipsum, sin minus immediate, at certe mediate, quantum est ex natura sua.

Tale igitur est principium discernendi ea quae bona vel mala sunt in moralibus, et nullum aliud est aut esse potest. Si finem Deum removeas, vel ab eo solum praescindas, nihil iam ex omnibus ad quae libido humana se extendit, apparere poterit ut deordinatum deordinatione *morali*, id est, *cadente supra actum voluntarium praecise in quantum est voluntarius*. Nam secluso fine Deo, iam non remanet nisi finis qui esset vel in aliis creaturis, vel in homine ipso, et neuter aliquid valet in proposito. Non finis qui esset in aliis creaturis : tum quia sub aliis creaturis qua talibus, a quibus nihil participat, liberum arbitrium non constituitur ; tum quia ad nullam creaturam liberum arbitrium naturalem habet

vel habitudinem vel dependentiam, ut ei illa terminus prosequendus cogitetur praestitutus; tum quia ex consequenti, impossibile est ut actus liberi arbitrii, eo praecise perversus, eo deordinatus exsistat, quo ab alius cuiusvis creaturae ordine, convenientia, exigentia, bono, utilitate exorbitans. Neque etiam finis qui esset in homine ipso, quia homo sibi ipsi finis prosequendus non est, ut probant illae aspirationes cordis ad bonum extra et supra se positum, ab ipsis immanentistis adeo decantatae.

Quod si nunc consideres moralitatem in quantum notioni boni et mali superaddit notionem obligationis faciendi bonum et declinandi a malo, dependentia ideae moralitatis a praesupposita Dei notitia adhuc tibi manifestior apparebit. Nihil enim magis evidens quam quod obligatio conscientiam ligans, hominemque (velit, nolit) insuperabiliter adstringens, importat in suo conceptu subiectionem ad regulam absolutae necessitatis, eamque a superiore aliquo, realiter seu a parte rei vere existente, impositam: siquidem subiectio libertatis restrictiva, respectu abstractionis quae nullum esse haberet extra proprii intellectus considerationem, chimaera et fabula est, lusus imaginationis est, vacuum phantasma est, quod eadem facilitate exsufflatur, qua construitur. Et propter hoc dico patere in terminis, quod moralitatis regula, in quantum apprehenditur ut obligatoria, apprehenditur ipso facto tanquam de lege alicuius dominantis descendens. Hunc autem, nullum alium esse posse nisi Deum, obviis plane rationibus manifestum fit, quae iam alias expositae sunt, ubi de notione peccati agebatur (1), quasque hic iterum in memoriam breviter revocare iuvabit. Etenim *primo* cum regula morum homini dominetur, non in quantum est hic vel ille homo, sed in quantum est homo simpliciter, ab eo solo imposita esse potest, cui homo subest secundum quod est naturam humanam participans. Et iste non est nisi Deus, qui solus naturae humanae auctor est et dominus. Praete-

(1) De natura et ratione peccati, Introd. § 3.

rea *secundo*, regula moralitatis non potest in defectibiles voluntates descendere, nisi ab eo cuius intentio nequeat omnino a moralitatis fine deviare, quique per essentiam absolute impeccabilis exsistat, utpote indeclinabiliter atque immobiliter inhaerens supremo bono quod totius ordinis moralis principium est et terminus. Sed rursus iste est Deus solus. Nam, ut dicitur in Compendio theologiae, c. 113 : « Sicubi voluntas non potest a fine deficere, manifestum « est quod ibi defectus voluntariae actionis esse non potest. « Voluntas autem deficere non potest respectu boni quod « est ipsius volentis natura. Quaelibet enim res suo modo « appetit suum esse perfectum, quod est bonum uniuscuius- « que ; respectu vero boni exterioris deficere potest, bono « sibi connaturali contenta. Cuius igitur volentis natura est « ultimus finis, in hoc defectus voluntariae actionis contingere « non potest ; hoc autem solius Dei est, nam eius bonitas « quae est ultimus finis rerum, est sua natura. Aliorum autem « volentium natura non est ultimus finis ; unde potest in eis « defectus voluntariae actionis contingere per hoc quod vo- « luntas remanet fixa in proprio bono, non tendendo ulterius « in summum bonum quod est ultimus finis ». Praeterea *tertio*, moralis obligatio non est nata descendere nisi ab eo summo superiore, qui non solum in seipso absolute sanctus est, verum etiam necessario vult omnes alias voluntates esse servandi ordinis debitrices. Hoc autem iterum atque iterum in solo Deo verificatur, cui idem est velle seipsum ut ultimum finem omnium rerum, et velle servari in universo ordinem iustitiae, quandoquidem ordo iustistiae et ordo ultimi finis adaequate convertuntur. *Denique*, si a Deo volumus praescindere, quid, quaeso, remanebit ? Remanebit forte aliqua convenientia aesthetica, emolumentum individuale, utilitas socialis, et si quid aliud eiusmodi. Sed haec longe longeque sunt ab obligatione absoluta, quae debet esse superior voluntati hominis, superior cuicumque bono alias consequendo, superior cuicumque dolori eventualiter sustinendo, superior difficultati cuiuscumque conatus pro officii

custodia requisiti. Plane autem repugnat ut in homine ipso in se considerato, sit necessitas homine maior. Repugnat ut creatura quaelibet sit indefinita et insuperabilis ratio regulae semper observandae et nunquam praetereundae. Repugnat ut sit norma suprema et finis ultimus, sicut deberet esse ad imponendam talem ac tantam necessitatem.

Sic igitur, a primo ad ultimum, notio moralitatis est notio essentialiter fundata super notionem Dei finis ultimi, cui creatura rationalis se tota est subiecta, et a quo impositam habet legem, praeceptivam quidem eorum quae ad finem ducunt, et pro tanto rectitudinem ordinis servant; prohibitivam vero eorum quae a fine abducunt, et pro tanto ordinem perturbant. Quisquis proinde solvit notionem moralitatis a notione Dei, quisquis moralitati aliam praestituit basim, aliud fundamentum, aliud principium, iste destruit quantum in se est moralitatem, eamque reducit ad meram quamdam inclinationem humanam, in eadem linea eodemque gradu inventam ac inclinationes caeteras, quae procul dubio subsunt libero arbitrio, nedum ei legem recte agendi dictent, et irremovibilem normam ordinatae operationis praestituant.

Nunc autem dogmatismus moralis non fundat notionem moralitatis super notionem Dei, creatoris, domini, legislatoris, et ultimi finis nostri; sed magis e converso, vult notionem Dei esse foetum et procreationem moralitatis. Prior est voluntas moralitate instructa; posterior est notitia Dei, ad quam mens flectitur sub pressione cordis. Relinquitur ergo moralitas quoad nos a Deo independens, moralitas emergens e solis immanentibus animae viribus vel aspirationibus, moralitas denique interclusa et undequaque circumscripta Kantiano illo *imperativo categorico*, quod ad trutinam rationis revocatum, invenitur inane, insubsistens in se, contradictoriis constans notis, et pro tanto contemnendum.

Sentis equidem in temetipso inclinationes ad servandam iustitiam, temperantiam, castitatem, sed sentis etiam alias, et ex toto oppositas. Sentis inclinationes ad benefacien-

dum aliis, ad diligendum parentes, filios, fratres, proximos ; sed in animalibus quoque similes observare est propensiones, et quandoque quidem valde teneri ac delicati affectus, sicut narrat Basilius l. 8 Hexaem., de ciconiis quae parentes suos aetate confectos fovent plumis, alimentis recreant, et in volatu supportant. Hucusque ergo nihil plus quam instinctus quidam, inter tot alios quibus complexa nostra natura abundat. Sed cum tibi videris audire vocem conscientiae quae *categorice imperat*, ut has prae aliis inclinationes tanquam obligatorias regulas sequaris, ludibrium es vanae sentimentalitati Dico autem vanae sentimentalitati, quamdiu tuum hominem immanentistam pro virili sustines ; quamdiu hominem illum realem quem expulisti furca, quique confuse saltem sese conscit sub lege Dei constitutum, eadem semper furca longius semper pellis, et redire non sinis. Imperat conscientia ? Sed nullus comparet, in cuius nomine imperet vel imperare possit. Categorice imperat ? Sed nulla est assignabilis necessitas cui categorica illa iniunctio proportionetur. Nam si honorem et dignitatem propriae personae in medium adducas, quaero de qua personae dignitate, de quo honore loquaris. An de honore quo gaudeas apud alios ? Sed in hoc potest esse ratio cohibens manum, aut verius, actionem quae in caeterorum hominum notitiam veniat ; quoad forum vero et praescriptum conscientiae, nihil praeteraeque nihil. An de honore quo gaudeas apud temetipsum ? Sed contra primo, quia eiusmodi honor proprio uniuscuiusque beneplacito subiacet. Quomodo ergo non iustos limites excedens, iniunctio illa, etiam adversus ea quae ardentius concupiscis, tam insolenter insurgens ? Sed contra secundo, quia adeo larga et varia esse solet apud homines aestimatio honoris et dignitatis, ut de eo quod tuus requirit honor, praesertim in solis oculis tuae conscientiae individualis, iure meritoque independentem iudicem et arbitrum te constituas. Sed contra tertio, quia praescindendo semper a fine superiore et ordine quo ad illum religaris, honorem et dignitatem in nullo alio melius et rectius collocabis, quam in non abdicando liberta-

tatem qua te natura donavit, teque tuarum determinationum dominum fecit. Si quid autem in contrarium occurrerit, terriculamentum erit, praeiudicium erit, subiectiva impressio erit, quam frigida ratio ad criticum examen revocans, vanam atque inanem pronuntiabit.

Sic igitur, moralitas ad quam recurrit dogmatismus moralis, moralitas revera non est, sed radicalis negatio omnis moralitatis. Nec obstat quod intendant forte moralitatem qualem vulgo, plus minusve confuse, omnes eam concipiunt. Haec enim est perpetua contradictio in quam infallibiliter incidunt quicumque pervertunt primas illas notiones, quae in ratione nostra tanquam incorruptibilis fundus reponuntur. Semper consociant notionem veram cum notione sophisticata, et sophisticatam vestiunt attributis ac proprietatibus quas inveniunt in vera. Sed de moralitate nunc loquimur, qualem illam systema adstruit. Systema scilicet, in quo homo debet omnia haurire ex intimo suo fundo vitalique potentialitate, ne indebitus limes apponatur legitimae eius autonomiae, proprioque autochtonae expansionis modo. Systema praestituens voluntatem bonam, cui caecus instinctus pro criterio boni est, et imaginaria lex pro regula dirigente. Systema demum non modo dissolvens vinculum dependentiae moralitatis a Deo, sed imo ipsam Dei notitiam et omne aliud dogma religiosum pullulare faciens sub incubatione cordis, cuius suggestioni obedit intellectus, ut in ultima analysi sit pure ac simpliciter, pro ratione voluntas. Et non vides ibi accumulatam ruinam ordinis moralis super ruinam cognitionis intellectualis, ut sit plena destructio? Est tamen et aliud quo adhuc evidentius destructionis consummatio ostenditur, de quo, ultimo loco, nonnihil iam dicendum est.

§ 3.

Quod dogmatismus moralis consummat irreparabilem veritatis fidei destructionem, proclamando valorem pure practicum dogmatum religionis, id est, asserendo, nullum

in eis esse posse valorem obiectivum, utpote nobis penitus incognoscibilem, sed esse tantummodo normas vel excitamenta actionis, quatenus sic nos in agendo habere debeamus, ac si vera ea essent quae per fidem nostro praesentantur intellectui.

Equidem nihil magis apertum obviumque est, quam valor practicus dogmatum christianae religionis. Nihil usitatius apud SS. Patres, quam ut dicant fidem rectam esse initium bonae vitae ; christianos ab infidelibus distingui debere operibus et moribus, eodem modo quo ab eisdem distinguuntur fide: opera super fidem construi, sicut construitur fabrica supra fundamentum. Ait Augustinus, de fide et symbolo, n. 25 : « Haec est fides quae paucis verbis tenenda « in symbolo novellis christianis datur..., ut credendo subiu- « gentur Deo, subiugati recte vivant, recte vivendo cor mun- « dent, corde mundato quod credunt intelligant ». Ait Leo Magnus, Serm. 37, n. 1 : « Memoria rerum ab humani generis Sal- « vatore gestarum magnam nobis confert utilitatem, si quae « veneramur credita, suscipiamus imitanda. In dispensatio- « nibus enim mysteriorum Christi, et virtutes sunt gratiae, « et incitamenta doctrinae, ut quem confitemur fidei spiritu, « operum quoque sequamur exemplo ». Ait Gregorius, hom. 26 in Evangelia, n. 9 : « Ille etenim vere credit, qui exercet « operando quod credit. Quo contra de his qui fidem nomine « tenus retinent, Paulus dicit : *Confitentur se nosse Deum, factis « autem negant* ». Et ideo, de fidelibus qui male vivunt, idem Gregorius l. 25 Moral. c. 10 ait: « Insequuntur moribus quod « credulitate venerantur. Quibus divino iudicio saepe contingit, « ut per hoc quod nequiter vivunt, et illud perdant quod sa- « lubriter credunt ». Et infra, l. 28, c. 7 : « Sunt qui aeterna quae audiunt, veraciter credunt, et tamen eidem quam tenent fidei, male vivendo contradicunt ». Sed et si omnia eiusdem sensus, eiusdemque doctrinae testimonia oporteret singillatim referre, ne integra quidem arbitror sufficere posse volumina. De Scripturae autem sensu quis dubitare posset ?

Docet Scriptura, fidem sine operibus mortuam esse in semetipsa ; apparuisse gratiam Dei Salvatoris nostri erudientem nos, ut abnegantes impietatem et saecularia desideria, sobrie et iuste et pie vivamus in hoc saeculo ; eos qui christianam fidem profitentur, debere esse in vi professionis suae, pudicos, prudentes, sobrios, in omni conversatione sanctos, ut non blasphemetur verbum Dei ; et alia sexcenta huiusmodi. Et ne his generalioribus contenti esse videamur, ecce tibi quaedam magis determinata. Quid relationis ex. gr., sit inter speciale dogma incarnationis et regulam morum, Scriptura paucis comprehendit dicens : *Hoc sentite in vobis, quod et in Christo Iesu, qui cum in forma Dei esset..., semetipsum exinanivit formam servi accipiens... Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* (1). Et de speciali dogmate resurrectionis Christi eadem Scriptura dicit : *Si Christus praedicatur quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est ? Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit..., vana est fides vestra... Manducemus et bibamus, cras enim moriemur. Nolite seduci : corrumpunt bonos mores colloquia mala* (2). Et de speciali dogmate Eucharistiae dicit : *Dominus Iesus in qua nocte tradebatur, accepit panem,* etc... *Itaque quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat. Qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit non diiudicans corpus Domini* (3). Et sic discurrendo per singula, a veritate dogmatis descenditur ad conclusiones quae spectant vitae puritatem, correctionem malae voluntatis, et omnis generis virtutum exercitium. Neque ab ea conditione oportebit eximere ea etiam dogmata quae

(1) Philipp. II, 5-8.
(2) I Cor. XV, 12-33.
(3) Cor. XI, 23-29.

pure speculativa esse viderentur, utputa altissimum illud mysterium Trinitatis, in quo utique incitamentum habemus ad subiiciendum nos Deo per plenissimum intellectus et voluntatis obsequium, ad inchoandum vitam quae nos manet cum angelis in coelo, ad tendendum totis animae viribus in eam visionem in qua sola aenigma revelabitur, testante apostolo ubi ait : Videmus nunc per speculum et in aenigmate, tunc autem facie ad faciem ; nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum (1). Itaque non est

(1) « S' il existe un autre monde invisible, où Dieu déploie d' autres merveilles, où il habite lui-même dans sa gloire, et se montre sans voile à ses élus; si nous sommes faits pour ce monde meilleur, pour y voir, y posséder Dieu, et jouir dans son sein des délices éternelles: ne faut - il pas que nous soyons avertis de notre sublime destinée, pour nous efforcer de l'accomplir ? ne faut - il pas qu' il nous soit donné au moins quelques notions de cette patrie vers laquelle nous devons tendre, de cet immortel bonheur que nous devons mériter, de ce Dieu auquel nous devons être unis à jamais par l' amour ?... Longtemps avant l' âge de raison, l' enfant est éclairé d' une faible lumière intellectuelle, qui en est comme l' aurore; ses idées, d' abord confuses et enveloppées, s' éclaircissent peu à peu; il bégaie longtemps un langage qu' il n' entend pas, avant d' attacher un sens net et distinct aux mots qu' il prononce, et ne parvient qu' à travers une longue étude d' éléments arides et presque inintelligibles pour lui, à cette mesure de science dont l' esprit humain est capable ici-bas. Voilà ce qu' une expérience journalière nous découvre; étendons maintenant nos vues et élevons nos pensées. L' homme étant un être immortel, dont l' existence, commencée dans le temps, doit durer au delà des siècles, nous pouvons bien dire que la vie présente n' est tout entière que son enfance, et que son âge mûr est l' éternité. Enfant donc en ce monde, il y est comme l' ébauche de ce qu' il sera un jour; il n' a pas encore la pleine intelligence des choses de Dieu, mais il en a de premières vues incomplètes, qui se développeront dans un autre état; il apprend à bégayer sur la terre la langue des bienheureux et des anges qu' il doit parler éternellement dans le ciel; il étudie les éléments encore obscurs d' une science divine, qu' il ne possédera dans toute son étendue, que lorsqu' il aura atteint, selon l' expression de S. Paul, la plénitude de l' homme parfait en J. C. Toute cette doctrine est de ce grand apôtre, entendez le-lui même: *Tant que nous sommes en-*

ullatenus diffitendum quin dogmata nostra ad dirigendam rectam actionem plurimum valeant, et si nihil aliud sibi vellet novum illud systema quod *pragmatismi* nomine vocant, veritatem enuntiaret quae de ipsis primis doctrinae christianae elementis est.

Sed istud quoque de primis elementis est, videlicet : eatenus dogmata illa aliquid valere in ordine ad regulam morum, quatenus absolute vera sunt, et ut talia a nobis certissime tenentur, indubitanterque creduntur. Prior esse debet veritas *quae ostendit id quod est* : veritas de Deo prima causa et fine ultimo, de Deo legislatore, de Deo iudice, de Deo remuneratore : veritas de Filio Dei propter nos homines et propter nostram salutem incarnato, passo, mortuo, et a mortuis redivivo : veritas de Ecclesia ab unico illo humani generis Salvatore instituta, et habente in se media ad consecutionem beatitudinis quam sanguis I. C. nobis promeruit conducentia,

---

« *fants*, dit-il, *nous parlons en enfants, nous pensons, nous raisonnons en* « *enfants. Mais quand la maturité sera venue, tout ce qui tient de l' en-* « *fance disparaîtra. Ce que nous voyons maintenant comme en un miroir* « *et en énigme, nous le verrons alors face à face ; ce que nous ne connais-* « *sons encore qu' obscurément et en partie, nous le connaîtrons aussi* « *pleinement que nous serons nous-mêmes connus.* A quoi servent donc « les mystères ? Vous le voyez, ils forment un degré nécessaire, dans « ce grand et magnifique développement de l' homme, croissant ici- « bas pour l' éternité, et se préparant, parmi les ombres de la cité « terrestre, pour la lumière et la gloire de l' immortelle patrie. A quoi « servent les mystères ? Ils sont le lien qui unit la terre au ciel, par une « admirable communauté de sentiments, de pensées et de langage. « Tout ce que les bienheureux voient, nous le croyons ; tout ce qu' ils « possèdent, nous l' espérons ; ce qu' ils aiment et adorent, est aussi « l' objet de notre adoration et de notre amour ; nos cantiques répon- « dent aux leurs ; ils rendent gráces, dans des transports perpétuels « d' allégresse, pour les biens ineffables dont ils jouissent ; nous « soupirons, dans l' ardeur de continuels désirs, vers ces mêmes biens « que les mystères nous montrent à travers des voiles, et qu' ils nous « promettent comme la récompense assurée de notre foi ». (Maccarty, Sermon sur la divinité de la religion chrétienne prouvée par ses mystères, pour la fête de la très Sainte Trinité).

veritas de sacramentis, veritas de remissione peccatorum, veritas de aeterna vita iis repromissa qui bona egerint, de aeterna damnatione iis praestituta, qui secus. Et hoc absolutae veritatis fundamento semel praesupposito, regulam actionis ex dogmatibus rationabiliter utique accipio. Hoc fundamento sublato, nonne stultitia est, nonne vesania ? « Ad sanctorum « martyrum corpora consistimus, aiebat Gregorius (1). Numquid « isti carnem suam in mortem darent nisi eis certissime consti- « tisset, esse vitam pro qua mori debuissent ? » Et universaliter loquendo, quid, quaeso, stultius quam regulam actionis sumere ex ignoto, ex nihilo, ex vacuis formulis de quibus nescitur, scirique non potest, quid eis in realitate respondeat, imo vero, hoc unum scitur, quod realitati consonae non sunt? Atqui hoc facit dogmatismus moralis, proclamando valorem *pure* practicum dogmatum religionis. Ideo, hunc ipsum valorem practicum destruit simul cum obiectivo, et ruina absoluta, ruina totalis est.

Putant se aliquid dicere cum aiunt, sensum nostrorum dogmatum esse quod sic in agendo nos habere debemus ac si vera essent ea quae per fidem praesentantur nostro intellectui : « *Deus personalis est*, vult dicere : Te habeas erga « Deum, sicut te habes erga personam humanam. Similiter : « *Iesus est resuscitatus*, vult dicere : Sis erga Iesum, sicut « fuisses erga eum antequam moreretur, sicut erga coaevum « te habes. Et similiter etiam, dogma praesentiae realis vult « dicere quod oportet te esse respectu hostiae consecratae, « in eadem habitudine in qua esses respectu Iesu facti vi- « sibilis » (2). Revera versamur in pleno sonnambulismo. Nam, ut opinor, pro omni eo qui parumper e somno evigilat, haec propositio, *Deus est personalis*, sibi vult quod Deus est per-

(1) Greg. M. Homil. 32 in Ev. n. 6.

(2) « *Dieu est personnel* veut dire : Comportez vous dans vos rela- « tions avec Dieu comme dans vos relations avec une personne hu- « maine. Pareillement, *Jésus est ressuscité* veut dire : Soyez par rapport « à lui comme vous auriez été avant sa mort, comme vous êtes vis-

sonalis, id est, subsistens in se, distinctus a mundo et omnibus rebus finitis quae esse participant. Haec propositio, *Iesus est resuscitatus*, sibi vult quod Iesus resurrexit, id est, e morte rediit ad vitam. Haec propositio, *Iesus est realiter praesens in sacramento*, sibi vult quod est realiter praesens, id est, quod sub speciebus sacramenti, loco substantiae panis latet ipse Christus, vere et substantialiter. Alioquin, quae logomachia ! quae mendax verborum acceptio ! praesertim vero, dii immortales, quae absurda religio ! Panem video, panem mihi sensus renuntiant, nullum nisi de pane idoneum, imo possibile testimonium est, et tu me cogis ut circa id quod in mea notitia panis est, praetereaque nihil, in ea sim habitudine cultus, adorationis, reverentiae, in qua esse deberem erga Iesum factum visibilem ? Iesus est aut fuit homo ; id mihi historia testatur. Caeterum, divinitas eius ne sensum quidem habet pro meo intellectu, et tu me cogis ut erga hunc hominem de quo, an supra hominem aliquid sit, non solum nihil scio, sed nec scire possum, me habeam ac si esset Deus ? Iesus mortuus est ; de hoc rursus nulla possibilis dubitatio. Aliunde vero resurrectio mortuorum, ad intelligibilitatem quod spectat, aequivalet quadraturae circuli, et tu me cogis ut cum hoc mortuo, qui quoad me saltem remansit inter mortuos, tanquam cum vivente converser ? Amara est vita praesens, et multis plena doloribus ; habet tamen quasdam dulcedines a quibus prohibet austera quaedam, quam vulgo dicunt, legis praescriptio. Ex alia vero parte, vita futura, an sit, et qualis sit, in eadem semper agnosticismi sphaera invenitur. Quid igitur faciam miser, qui nollem abdicare praesentia ob vanam spem vel formidinem futurorum ? Sed ecce tibi solutionem providet philosophia actionis. Sic

---

« à - vis d' un contemporain. De même encore, le dogme de la pré- « sence réelle veut dire qu' il faut avoir en face de l' hostie consacrée « une attitude identique à celle qu' on aurait en face de Jésus devenu « visible ». Le Roy, Qu' est-ce qu' un dogme. (Quinzaine, 16 Avril 1905).

age, sic vive, *ac si* esset vita futura, in qua et bonis praemia, et malis poenae sunt constitutae.

Vides ergo *nihilismum* ad ultimum limitem in dogmatismo morali perductum. Re enim vera, regulam agendi tam rationabiliter acciperem ex aliqua fabula romanensi, quam ex evangelio. Nec iuvat si dicas quod etsi in dogmate prout in intellectu nostro, nulla sit ratio praxim legitimans, adhuc tamen esse poterit in *realitate subiacente*, nobis quidem ignota, sed cognita Deo revelanti. Nam, missis nunc aliis considerationibus, de Deo, et praesertim de revelatione Dei dogmatismus moralis nihil plus scit ac de caeteris. « Solet dici « quod Deus locutus est. Sed quid in casu significat vocabulum « *loqui ?* Certo certius metaphora est, et quaenam est rea- « litas quae sub hac metaphora tegitur ? » Nemo scit (1). Unde nihil remanet nisi vitalis conatus mentis humanae. Aiunt enim quod nisi velimus religionem absurde transmutare in entitatem logicam seu abstractionem metaphysicam, oportet in ea introducere notionem motus et vitae, ita ut dogma concipiatur tanquam aliquid vivens, cuius omnia principia homini sunt immanentia.

Superest itaque ut ostendamus quale tandem animal sit fides illa vivens. Et hoc praestare curabimus, referendo verba et sententias auctoris qui sibi munus adscivit *vulgarizandi* quidquid de singularis animantis originibus, incrementis, progressibus, praeteritis futurisque metamorphosibus apud rationalistas saeculi proxime elapsi adinvenit. Id quidem in capitulo quod sequitur.

(1) « Dieu a parlé, dit-on. Que signifie le mot *parler* dans ce cas ? « A coup sur, c' est une métaphore. Quelle réalité cache-t-elle ? Toute « la difficulté est là ». Le Roy, ubi supra.

CAPUT SEXTUM

DE CUMULO ERRORUM IN SYSTEMATE FIDEI VIVENTIS

« Nomen habes quod vivas, et mortuus es».
(Apoc. III-1).

Haec doctrina de fide vivente colligit in se omnes rationalismi errores hactenus exortos, et sub ementito nomine revelationis dissimulat quantum potest, radicalem negationem omnium dogmatum fidei christianae, *ne uno quidem excepto*. Quod si de hoc dubites, habebis iam unde convincaris. Ipsam doctrinam interroga, aetatem habet, ipsa de se loquatur.

§ 1.

Id quod revelationem vocant, nihil aliud esse potuit quam conscientia ab homine acquisita de sua ad Deum relatione.

Initium revelationis fuit perceptio, quantumcumque rudimentalis, illius relationis quae debet exsistere inter hominem sui conscium, et Deum praesentem sub mundo phaenomenorum. Speciatim vero, revelatio christiana in suo principio suaque origine, non fuit nisi perceptio in anima Christi, tum relationis qua Christus ipse cum Deo uniebatur, tum relationis quae omnes homines religat ad Patrem coelestem.

Similiter revelationis progressus fuit perceptio novarum relationum, aut potius, magis praecisa, magisque distincta determinatio relationis essentialis confuse ab origine perce-

ptae, dum homo informabatur ad cognoscendum semper melius, et magnitudinem Dei, et rationem proprii officii.

Caeterum, id distat inter perceptiones ordinis scientifici et perceptiones veritatum religiosarum quae revelatae dicuntur, quod hae posteriores non sunt sicut illae priores, fructus solius rationis, sed elaboratio quaedam intellectus sub pressione cordis, et directione sensus moralis seu voluntatis boni.

Haec porro elaboratio quae effectum habet semper magis ac magis perfectum in religione Israelitica, ac deinde in religione christiana, est primo et principaliter operatio Dei in homine, sive operatio hominis cum Deo : pro quanto scilicet involvit actionem Dei excitantis hominem ad quaerendum, et adiuvantis eum in suo continuo atque indefinito conatu ad melius. Quanquam ratio quoque habenda sit occurrentium historiae eventuum a quibus revelata religio sumebat occasiones, incitamenta, adiumenta, materiam suae propriae evolutionis, et tanto quidem magis, quanto maiori vitalitate erat praedita. Unde etiam nil mirum est si religio Israel et religio christiana, praecise propter intensissimam vitalem energiam, fuerunt plus quam caeterae religiones omnes, mutationi obnoxiae.

Itaque, duo sunt in praesenti minime confundenda, imo adaequate condivisa. Hinc quidem *ideae* religiosae quae solae constituunt obiectum fidei, et in dies evolvuntur. Inde vero *facta* historica quae evolutioni idearum causam suppeditant, vel determinantem, vel certe occasionalem.

§ 2.

Et incipiendo a Christo a quo religio nostra nomen habet et originem, oportet distinguere veluti Christos duos. Unum historicum, qui solus est quoad nos in reali ordine factorum. Alterum non historicum, qui est Christus fidei, Christus idea, Christus spiritus, seu Christus mysticus.

Porro Christus historicus imprimis non est Christus a mortuis redivivus. Primo quia Christus resuscitatus iam non pertinebat ad ordinem praesentis vitae, qui est ordo sensibilis experientiae. Secundo quia si consideretur testimonium novi testamenti independenter a fide apostolorum, non praebet nisi limitatam probabilitatem, quae nemini non videbitur improportionata gravitati rei attestatae. Tertio quia necesse est ut omne naturale argumentum facti supernaturalis, incompletum ac deficiens semper inveniatur.

Rursus, a veritate historiae penitus excluditur Christus Iohannicus. Nam quartum evangelium nullo modo haberi potest tanquam historicum testimonium de vita et doctrina Salvatoris. Si Iesus egit et locutus est ut apud synopticos, non potuit agere et loqui ut apud Ioannem, et vice versa, si relatio Ioannis est historica, relatio synopticorum non est nisi relatio artificialis defigurans Christum. Sed Christus Iohannicus est Christus fidei, spiritualis et mysticus, qui omnes transcendit conditiones temporis et terrestris exsistentiae. Unde narrationes apud Ioannem non sunt historiae, sed mystica evangelii contemplatio ; sermones vero sunt meditationes theologicae de mysterio salutis.

Adhuc, ab eadem historiae veritate excluditur magna ex parte Christus synopticorum, quia synoptici, prae scopo quem habebant producendi fidem, de fidelitate historica non admodum curabant, et narrando evangelium, evangelium interpretabantur. Libri eorum sunt libri ad aedificationem scripti, et necessitatibus nascentium ecclesiarum passim adaptati. Quo fit ut critico onus incumbat selectionem facere in factis evangelicis et praedicatione Salvatoris, inter id quod primitivae memoriae est, et id quod pertinet ad solas appretiationes fidei, posterioremve mentis christianae evolutionem.

Hinc historicam veritatem in Evangelio non habet: nec primo attestatio Christi de sua divinitate; nec secundo, affirmatio eius de sua missione ad redemptionem mundi per mortem crucis; nec tertio fundatio Ecclesiae, praesertim ut a synagoga distinctae ; nec quarto institutio ullius sacramenti.

Non primo attestatio Christi de sua divinitate. Nam attestatio ista pertineret ad praedicationem Iesu, et deberet ut talis ab historico agnosci, si quartum evangelium esset directa doctrinae Iesu resonantia, aut si verba synopticorum, *Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare*, forent aliquid aliud quam foetus posterioris traditionis. Sed quartum evangelium est liber theologiae mysticae in quo non auditur nisi vox conscientiae christianae. Locus vero Matthaei (XI, 25-27), et Lucae (X, 21-22), quaedam est imitatio orationis Iesu filii Sirach (Eccli. LI), et videtur esse opus cuiusdam prophetae christiani. Cum enim vix credi possit quod Christus voluerit imitari Ecclesiasticum, satis probabile est quod praecitata verba nunquam dicta sunt a Christo, sed fuerunt fructus evolutionis christologicae in primo Ecclesiae aevo.

Neque secundo, attestatio Christi de sua missione ad redemptionem mundi per mortem crucis. Nam fides mortis expiatoriae non exstitit ab origine, sed a Paulo fuit invecta. Et locus Marci (X, 45), ubi legitur quod Filius hominis venit ut daret animam suam redemptionem pro multis, confictus fuit sub influxu theologiae Paulinae, non secus ac narrationes ultimae coenae.

Neque tertio, fundatio Ecclesiae, praesertim ut a Synagoga distinctae. Nam institutio Ecclesiae non est factum quod possit historice demonstrari, et traditio apostolica rite intellecta supponit Ecclesiam *super Iesum*, potius quam *a Iesu* fundatam ; aut certe, si a Iesu, non a Iesu praedicante evangelium regni, sed a Iesu resuscitato a mortuis, adeoque extra omnes historiae et demonstrationis conditiones iam posito. Proinde omnia de Ecclesiae institutione testimonia non sunt nisi testimonia fidei quae fidei praesentant Christum mysticum, et voluntatem eius supra Ecclesiam.

Neque quarto, institutio ullius sacramenti. Nam Iesus, durante suo ministerio, nullam praescripsit formam ritualem cultus exterioris, characteristicam religionis; siquidem in evangelio ab eo praedicato christianismus nondum erat reli-

gio distincta et per se existens, sed simplex quaedam renovatio religiosa in sinu Iudaismi.

Itaque historica evangelii veritas nihil aliud habet a primo ad ultimum, nisi quod Christus per orationem, confidentiam, et amorem, ad maximam unionem cum Deo, et consequenter, ad conscientiam vocationis messianicae sese paulatim elevavit; quod incepit praedicare regnum coelorum mox cum fine mundi venturum; quod sese in hoc regno asseruit vicarium Dei ac ministrum; quod denique ad supremum eventum imminentis iam consummationis saeculi accommodavit praedicationem suam, quae tota fuit de contemptu mundi et abdicatione rerum temporalium.

Talis est igitur Christus historiae, post quem incepit evolutio dogmatis christiani, et prae primis evolutio dogmatis christologici: de Christo mystico, de Christo spiritu, de Christo immortali, de Christo Deo, qui ad ordinem factorum amplius non pertinet, sed in sola fide habet subsistentiam, quia a sola fide habet et originem.

§ 3.

I. — Porro dogma christologicum in conscientia christiana paulatim crevit et adolevit, quasi quodam continuo conatu fidei versus suum transcendens obiectum, et nondum pervenit ad ultimum terminum, quamvis eamdem semper sequatur viam, in altiori semper loco proponens Iesum, et de eius missione ideam exhibens semper magis comprehensivam, secundum quod illuminatae fidei largior in dies de mundo et humanitate conceptio aperitur.

Et primus evolutionis gradus fuit post mortem ignominiosam Iesu, cum incepit fides in Iesum viventem, assidentemque dexterae Dei usque ad tempus parousiae, seu ultimi adventus regni coelorum. Secundus gradus fuit in accessu gentilium ad christianismum, qui dedit occasionem theoriae Pau'inae de Iesu omnium hominum salvatore, et novo Adam

qui sanguine suo universum genus humanum expiavit , duosque populos de circumcisione et praeputio reconciliavit Deo in uno corpore per crucem. Tertius gradus fuit post contactum fidei christianae cum philosophia hellenica, quando in eo loco, inter Deum et mundum intermedio quem Philo assignaverat Λογω, repositus est a Paulo Christus immortalis et mysticus, ut esset iam imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturae, per quem omnia in mundo physico creata sunt, omnia in mundo morali pacificata, tam quae in coelis quam quae in terris sunt. Quartus gradus fuit in apparitione quarti evangelii, quando Iesus filius Dei et hominis, praedestinatus salvator, transformatus est in Verbum carnem factum, quod sese hominibus manifestavit tanquam aeterni luminis aeternaeque vitae fontem. Quintus postmodum gradus fuit, quando fides debuit invenire medium conciliandi inter se realitatem historiae evangelicae, theoriam Pauli, et theoriam Ioannis, ut exinde prodiret systema coordinatum.

In hoc autem systemate construendo, sensus christianus post multas haesitationes affirmavit primo, Verbum et Spiritum esse personalitates a Patre creatore distinctas. Athanasius deinde cum concilio Nicaeno adseruit Verbum Dei, etsi personaliter a Patre distinctum, esse nihilominus Deum eidem Patri consubstantialem. Exhinc damnata est opinio Apollinaris dicentis Verbum fuisse in humanitate Iesu loco animae intellectivae. Tum opinio Nestorii qui ponebat personam Iesu distinctam a persona Verbi. Tum opinio Eutychetis qui naturam humanam naturae divinae volebat incorporatam. Ultimo additum est in Concilio quinto quod humanitas Iesu unita est Verbo substantialiter, et in Concilio sexto, quod unitas personae non trahit secum unitatem voluntatis. Et sic absolutum fuit dogma christologicum pro quando id possibile erat secundum notiones traditionales et principia antiquae philosophiae.

At nunc problema de integro resurgit, et mysterium unionis hypostaticae indiget nova determinatione, quia formula traditionalis non amplius respondet statui scientiae modernae.

Nam iuxta theologiam notio personae est notio metaphysica, sed in moderna philosophia facta est notio psychologica ad conscientiae ordinem pertinens. Nisi ergo velimus dicere Ecclesiam amisisse dona fidei et intellectus quibus construxit fidem temporis anteacti, credere licet quod iisdem mediis fidem futuri temporis poterit aedificare, explicando suum fundamentale principium de duplici revelatione Dei in mundo, seu notionem religiosam de Deo vivente et Christo Deo.

II. — Eodem modo quo dogma christologicum, evolutum quoque est dogma theologicum, usquedum desineret in fidem Dei triplicis sine Dei multiplicatione. Et licet hoc dogma contradictoriis notionibus constare videatur, non ideo existimandum est fuisse minus accommodatum sensui religioso a quo habuit originem. Defectus enim logicae et rationalis consistentiae qui est principium ruinae in systematibus philosophicis, est in theologia principium potius soliditatis et durationis, eo quod orthodoxia, quando non percipit amplius connexionem et concordantiam assertionum suarum proclamat mysterium. Et sic de facto accidit quoad incarnationem, cum definita fuit dualitas naturarum in unitate suppositi ; sic etiam quoad trinitatem, cum definitive praevaluit consubstantialitas trium personarum.

III. — Idem evolutionis modus cernitur in dogmate gratiae et in dogmate Ecclesiae. Sed haec duo dogmata progerminaverunt in Occidente conformiter ad proprium ingenium Latinorum ; dum e contra, dogma theologicum terram culturae mollem ac facilem habuerat in Oriente, ubi mens graeca ad speculationes methaphysicas magis propendebat.

In altero autem horum dogmatum specialiter observabis quod determinationes principii auctoritatis in Ecclesia, non nituntur interpretationi litterali et logicae textuum, (Matth. XVI-18, XVIII-18, Ioan. XXI-15, etc.), quia non super textus sed super fidem viventem fundata est Ecclesia, et per hanc fidem, non per textus subsistit, nisi in quantum textibus fides utitur, eos interpretando, et in eis considerando expres-

sam voluntatem Christi sui, qui non est Chris.us historicus, sed Christus idea, .ive Christus mysticus.

Certum enim est quod Iesus, cui persuasum erat imminere iam consummationem saeculi, nihil prorsus cogitaverat de ecclesiastico gubernio super terram instituendo. Sed post eum, pro nata exigentia supremae illius legis quae est socialis conservatio, sensim sine sensu introducta fuit organizatio hierarchica sub primatu Romani episcopi, et accommodata sunt ad conditiones mundi perdurantis, ea quae a Iesu dicta non fuerant nisi pro mundo mox desituro.

Proinde praesens regimen Ecclesiae Romanae, regimini militari simillimum, sub influxu contingentium duntaxat circumstantiarum suam accepit determinationem. Et cum aliunde gravissimis incommodis facilem ansam praebeat, (cuiusmodi sunt oppressio individuorum, et obstructio impediens motum scientificum, omnesque generatim formas liberi examinis), iure meritoque quaeri potest utrum eadem Ecclesia, quae usque ad extremos limites principium auctoritatis exaggeravit, non in ea necessitate mox ponenda sit, attenuandi formas quasi despoticas sui gubernii; idque instar humanorum guberniorum quae eas in dies coguntur abolere. Imo coniectura est, eaque valde optabilis, quod in futura democratia quae iam praeparatur, episcopi non ita magni erunt apud homines, sed nihil interim amittendo de iuribus sui ministerii (quae tunc tandem reassument primitivam et essentialem officiorum rationem), habebunt modum agendi cum fidelibus magis conformem fundamentali aequalitati et personali dignitati omnium christianorum.

IV. — Systema quoque sacramentale, totum quantum est, generalem evolutionis conditionem servat, et luculenter ostendit perseverantem christianismi conatum ad hoc ut suo spiritu pervaderet ac veluti imbueret totam hominis vitam, a nativitate usque ad mortem.

Et Ecclesia quidem primitiva nondum habebat nisi sacramenta duo, baptismum scilicet et eucharistiam, quae quo sensu dici possint a Christo instituta, necesse est considerare.

Certe institutio baptismi referenda est ad Christum fidei, non historiae. Nam de baptismo quaedam habentur in quarto evangelio, velut est illud Ioan III-5 : *Nisi quis renatus fuerit etc.*, cum iis locis ubi legitur quod Iesus baptizabat, Ioan III-22, IV-1. Sed saepe iam dictum est quod in quarto evangelio non auditur nisi vox conscientiae et fidei christianae. De aliis vero quae habentur apud Synopticos, velut est illud Matth. XXVIII-19 : *Baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*, observandum quod feruntur dicta a Christo resuscitato, qui extra omnem ordinem concretae realitatis quoad nos est. Insuper, tam categorica ac distincta trium personarum enumeratio, quae vix esset possibilis in quarto evangelio, non potest inveniri in primo, nisi ut glossa inserta sub influxu usus christiani. Unde historicus iure meritoque asserit quod primum sacramentorum christianorum natum est cum christiana communitate per imitationem consuetudinum iudaicarum. Item, quod ipsa communitas est, quae determinavit conditiones in quibus debet baptismus administrari, communitas etiam quae baptismum fecit necessarium, eique annexuit omnes obligationes professionis christianae. Adhuc tamen e conspectu fidei baptismus dici potest a Christo institutus, quia quod ordinavit communitas id volitum est a Spiritu qui gubernat communitatem, et per consequens a Christo immortali qui dat Spiritum.

Idem a fortiori applicatur confirmationi, quae in christianismo primitivo nondum formaliter distinguebatur a baptismo. Quanquam liberum sit theologiae admittere distinctionem virtualem quae in actum reducta est secundum indigentiam communitatis, auctoritate Ecclesiae in qua vivit Christus.

De alio vero sacramento quod habebat Ecclesia primitiva id est de eucharistia, sentiendum est sicut de baptismo. Etenim in Paulina narratione ultimae coenae (I. Cor. XI), quae omnium est completissima, difficile est distinguere id quod forte est ex primitiva traditione, ab eo quod pertinet ad commentarium theologico-moralem apostoli. Nam Paulus

est theologus mortis redemptoriae, et manifestum est quod interpretatur secundum suam propriam theoriam de expiatione universali, coenam mortis commemorativam. Praeterea, videtur sat clarum quod verba illa : *Hic est sanguis meus novi testamenti qui pro multis effundetur*, a redactore secundi evangelii superaddita sunt simpliciori narrationi quae prius sic habebat : *Et manducantibus illis, accepit Iesus panem, et benedicens fregit, et dedit eis, et ait : Sumite, hoc est corpus meum. Et accepto calice, gratias agens dedit eis, et biberunt ex illo omnes. Et ait illis : Amen dico vobis, quia iam non bibam de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam novum in regno Dei.* Et haec narratio concordat cum narratione Lucae, absque additionibus quae ex prima ad Corinthios fuerunt postmodum importatae. In qua quidem breviori narratione insinuatur idea mortis proximae, sed non idea expiationis, et nihil est quod innuat renovationem coenae extra convivium messianicum in adventu regni coelestis. Proinde origo eucharistiae praesentatur historico in iisdem conditionibus ac origo baptismi, salva tantum duplici differentia. Prima est quod connectitur cum memoria circumstantiae determinatae ac praecisae ultimi convivii Iesu cum discipulis suis. Altera est quod melius perspiciuntur adiuncta in quibus memoria coenae ultimae sese quodammodo incarnavit in coena communitatis apostolicae, hoc est eucharistiae sacramento.

Caeterum fides praesentiae realis evoluta est simul cum fide in Christum resuscitatum, in Christum immortalem, in Christum-Spiritum, et radicem suam magna ex parte habuit in visionibus illis in quibus apparebat Iesus redivivus frangens et dans panem amicis suis.

Nunc vero, verbum Christi iohannici de remissione peccatorum (Ioann. XX-23), non respicit directe sacramentum poenitentiae. Theoria quae ponit in tribus actibus poenitentis materiam, et in absolutione formam sacramenti, non habet originem apostolicam. Confessio peccatorum post baptismum commissorum non fuit formaliter a Christo prae-

scripta. Prima aetas christiana non agnovit ut sacramentum confessionem privatam soli sacerdoti factam. Absolutio ecclesiastica non fuit primitus habita ut sententia iudiciaria.

Re enim vera, ecclesia prioris aevi non habuit ideam christiani peccatoris et reconciliati, sed paulatim tantum haec notio fuit introducta, simulque cum illa notio secundae post naufragium tabulae. Verumtamen, etsi textus evangelici de potestate clavium principaliter baptismum respiciant, adhuc supponunt in Ecclesia conscientiam potestatis illimitatae ad remittendum, quae cum processu temporis originem dedit duplicationi baptismi in poenitentiae sacramento. Et haec origo legitima est e conspectu fidei, quia quemdam praesentat aspectum Christi qui vivit, et Spiritus qui agit in Ecclesia ab initio. Quare in hoc sensu historicus admittere potest, nihil esse in praesenti disciplina poenitentiae quod sit peregrinum ab institutione Christi.

Item, cum Iesus videatur praescripsisse, aut certe permisisse ut infirmis fierent unctiones olei coniunctae cum quibusdam precibus pro eorum sublevatione vel sanatione, iste usus post Iesum perseverans, tandem desiit in extremae unctionis sacramentum.

Nec dissimilis origo sacramenti Ordinis, quia secundum quod coena paulatim assumebat characterem actus liturgici, illi qui ei praesidere solebant, characterem acquisiverunt sacerdotum. Praeterea, seniores (unde nomen *presbyteri*), qui in coetibus christianis fungebantur munere invigilandi (unde nomen *episcopi*), ab apostolis instituti sunt ut satisfieret necessitati organizationis in christianis communitatibus, minime vero ad perpetuitatem missionis et potestatis apostolicae. Eorum ministerium coexsistebat ministerio apostolatus, et loco eius fuit postea, prout necessitas ferebat, de facto subrogatum. Distinctio autem inter episcopum et presbyterum advenit tardius. Et haec omnia sunt opus Spiritus in Ecclesia ; institutio vero Christi, pro eo qui credit in Christum.

A primo igitur ad ultimum, nihil evidentius est quam quod generalis idea institutionis sacramentalis, prout in de-

cretis Tridentinis enuntiatur, non est historica repraesentatio eius quod fecit Iesus et sensit ecclesia apostolica, sed mera interpretatio facti traditionalis quae pro sola fide auctoritatem habet et valorem.

Hinc etiam constat quod epocha in qua Ecclesia determinavit septenarium numerum sacramentorum, (saeculo circiter XII), uit tantum particularis quaedam phasis evolutionis sacramentariae et quod evolutio ista minime pervenit ad suum ultimum terminum, quia finem accipere non poterit nisi cum Ecclesia ipsa.

Porro, symbola sacramentalia eatenus in posterum haberi poterunt ut non indigna maiestate Dei, quatenus bene intelligetur, non interponi illa inter Deum et hominem ut sanctificationis instrumenta, sed solum ut revocantia in mentem hominis praesentiam perpetuo beneficam Creatoris sui.

§ 4.

I. — Concludes ergo quod fides non habet in terris mansionem permanentem, quanquam semper indigeat transitoriis tabernaculis. Concludes praesertim quod frustra conarentur retinere eam in formis iam antiquatis, quae alii mentalitati accommodatae, nihil plus nunc esse possunt quam veneranda monumenta temporis acti.

Nunc enim novus status culturae spiritus humani undique appellat evolutionem novam. In qua quidem evolutione nova, Ecclesia nihil aliud agendum habebit quam quod egit ab initio. Nam semper sese mira flexibilitate adaptavit progressui, abiiciendo veterem sensum dogmatum, et substituendo novum qui novis temporibus congruebat.

Nec valet si dicas quod Ecclesia catholica videtur non agnoscere exsistentiam huius suae mutationis in saeculis praeteritis, imo vero sub anathemate in Concilio Vaticano condemnavit opiniones quae adstruunt eam. Hoc enim ideo est,

quia nondum pervenit ad conscientiam suae evolutionis, et nondum habet theoriam fixam circa philosophiam suae propriae historiae. Quapropter nihil aliud sequitur nisi quod unum adhuc restat in Ecclesia evolvendum, et hoc est ipsa idea seu notio evolutionis.

II. — Concludes praeterea, quod res omnino disparatae sunt, fides et historia. Nam historia est de factis, fides vero nonnisi de ideis quae occasione factorum evolvuntur, et motu continuo progrediuntur versus summum ideale. Disparatae quoque partes theologiae, et partes criticae. Ad theologum enim pertinet definire formam veritatis christianae quae nunc est ; ad criticum vero, investigare formam aliam quae in origine erat. Nam sine paradoxo dici potest quod ne unum quidem Scripturae capitulum est, ab initio Geneseos usque ad finem Apocalypsis, in quo doctrina contineatur omnino identica praesenti doctrinae Ecclesiae circa idem obiectum. Et ideo etiam, ne unum quidem capitulum est quod eumdem sensum habeat pro critico et pro theologo.

Unde sequitur, impossibile esse ut criticus unquam contradicat theologo, et vice versa, modo uterque intra propriam sphaeram sese contineat ; impossibile quoque, et eadem de causa, ut critica sit aliquando in oppositione cum fide. Et ratio est, quia nulla est possibilis oppositio, ubi nullum est possibile punctum iunctionis, prout revera contingit in praesenti, suppositis supponendis. Si enim fides non est de factis, sed solum de conceptionibus, et quidem secundum coaevam evolutionis formam, quae penitus diversa est a forma quam habebant conceptiones temporum praecedentium ; si insuper critica non iudicat nisi de factis vel de formis quas habebat fides in saeculis anteactis : clarum est quod fidelis nunquam in eodem campo concurrit cum critico. Criticus poterit in eodem homine coexistere simul cum fideli, et quidquid opinetur ille, semper remanebit iste in pacifica possessione fidei suae.

Et tanto quidem facilius id accidet, quod fidelis pro sua parte, nunquam adhaeret ex corde alicui formulae determi-

natae, sed semper intentione sua adhaeret veritati absolutae et ignotae quam *figurat* formula imperfecta et relativa ab Ecclesia proposita. Adhaerere enim formulae ut tali, assensu fidei divinae, idem esset ac adhaerere inevitabilibus imperfectionibus eius ; idem ac proclamare formulam imperfectibilem et adaequatam, licet absolute vera nec sit nec esse possit. Catholicus ergo credere potest auctoritati Ecclesiae et iis quae Ecclesia docet, sed non ideo existimat quod formularium ecclesiasticum significet suum obiectum cum tanta perfectione, ut nihil in eo sit unquam corrigendum per viam interpretationis.

§ 5.

Hucusque igitur existimaveras, o bone, quod totum obiectum fidei nostrae aliquid est solide consistens in ordine realitatis obiectivae, notificatum nobis, sive attestatum a Deo revelante. Sed in hoc fallebaris, et tempus est ut scias, obiectum hoc non aliud esse quam certum complexum idearum quas humana mens procreavit, et usque nunc elaborat. Idea, Christus Deus. Idea, Christus a mortuis redivivus. Idea, mysterium Trinitatis. Idea, praesentia realis sub speciebus sacramenti. Idea, beatitudo aeterna cum omnibus promissionibus vitae futurae, ut non iam in firma terra viventium, sed in conceptionibus indefinitae evolutioni obnoxiis figenda sit anchora illa spei tuae, quam prius nimia simplicitate deceptus putabas incedere *usque in interiora velaminis ubi praecursor pro nobis introivit Iesus*, id est realis et historicus Christus.

Hucusque exixtimaveras quod in praedicto fidei nostrae obiecto multa continentur facta qua talia. Facta, inquam, simpliciter quidem historica secundum quod humano historiae testimonio attestata, sed ad fidem divinam omnino pertinentia secundum quod simul investita altiori et firmiori testimonio Dei. Et rursus fallebaris, quia facta ut facta, de

fidei obiecto nec sunt, nec unquam esse possunt. Quod si passio, crucifixio, et mors Iesu, ex. gr., inter caeteros fidei articulos recensentur in symbolo, eatenus tantum fidei ordinem ingrediuntur, quatenus sunt per sensum religiosum affirmata, et in constructione idealis systematis introducta. Verumtamen horum factorum obiectiva materialitas solius historicae cognitionis obiectum est ; sub solius historiae iudicio exclusive reponitur.

Hucusque existimaveras, Evangelium esse librum absolutae inerrantiae, ubi sincera est figura Iesu Christi Domini nostri, cuius benignitas et humanitas omnibus apparuit erudiens nos, ut abnegantes impietatem et saecularia desideria, sobrie et iuste et pie vivamus in hoc saeculo. Sed haec rursus veteris et antiquati styli sunt. Ioannes cum suis mysticis fictionibus realem Christum penitus defigurat. Synoptici vero, tot supposititia habent admixta, ut difficillimum criticae sit, genuinas relationes a non genuinis distinguere. Quin imo, in ipsis indubiis et maxime authenticis verbis Salvatoris, non erit quod quaeras in posterum certam regulam veritatis et sanctitatis. Putabas forte bonam esse orationem quam Dominus Iesus te in evangelio docuit. At nunc oportet ut scias quod Oratio dominica in quibusdam suis partibus non minus ansam criticae praebet quam oratio ad S. Antonium de Padua pro recuperando obiecto deperdito, et quod in rigore suae historicae ac primitivae significationis acccepta, subversiva est oeconomiae socialis.

Hucusque existimaveras quod religio nostra, quod Ecclesiae constitutio, quod sacrificium et sacramenta christiana sunt de iure divino, id est de institutione Dei. Sed rursus necesse est ut huic quoque piae credulitati renunties, aut certe mutes omnino notionem iuris divini quam tibi prius efformaveras. Re enim vera, omnia ista sunt a communitate inventa, a communitate volita, a communitate praescripta, a communitate imposita. Cum tamen nihil certe prohibeat quominus communitatem consideres, ut in qua agit et vivit spiritus Christi mystici, si in hoc sensu institutionem hu-

mana maiorem invenire lubet, liberum tibi sit et consolare te in verbis istis.

Hucusque credideras sinceritati catholicorum. Putabas catholicum non aliud corde sentire quam quod ore profitetur, iuxta illud apostoli: *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Et errabas! Quia dum catholicam fidem sponte profiteris, dum illam veraciter tenere dicis, dum spondes, voves ac iuras eamdem integram et immaculatam usque ad extremum vitae spiritum retinere et confiteri, in re ipsa non adhaeres formulae quam ore pronuntias. Nam audi iterum: « Fidelis intentione sua adhaeret veritati ple-« nae et absolutae, quam *figurat* formula ecclesiastica. Ad-« haerere autem formulae ut tali, assensu fidei divinae, idem « esset ac adhaerere inevitabilibus imperfectionibus eius, « idem ac proclamare eam imperfectibilem et adaequatam, « licet inadaequata sit et imperfecta ». Quid ergo? mendax es? periurus es? hypocrita es? Et quidem, quod ad praeteritum attinet, pro excusatione sine dubio habebis quod nondum perveneras ad conscientiam huius hypocrisis tuae. Sed de futuro sollicitum nunc te ostendis. Nihil est tamen quod timeas. Non enim frustra iam edocti fuimus, ubi de formis litterariis Scripturae Sacrae, quod in Oriente mendacium non est mendacium. Extende ergo paulisper doctrinam ab Oriente in Occidentem, saltem quoad specialem materiam fidei, et ab omni scrupulo securus eris.

Hucusque habuisses pro piaculo, consentire doctrinis haereticorum, seu eorum qui in veteri stylo tales dicebantur. Sed nunc vide quo absurdo praeiudicio tenebaris. Nonne eodem jure eodemque titulo quo formula Ecclesiae Romanae Catholicae, formula quoque Lutherana, aut Sociniana, aut Ariana, aut Mahumetana, figurare poterit absolutam illam et ignotam veritatem cui soli per intentionem semper adhaeres? Ergo parvi admodum refert, cui confessioni nomen dederis. Catholicus es? Protestans fias, si lubet. Quin imo nihil obstabit quominus catholicus sis simul et protestans, quia professioni catholicae in nullo praeiudicabit simultanea professio Luthe-

ranismi, Anglicanismi, Calvinismi, atque ita porro. Et quis demum esse potest, qui intentione sua non adhaerebit soli ignotae veritati quae in futuro est forte revelanda? Ergo communione fidei iam consociamur cum omnibus quae in mundo sunt confessionibus, iamque illucescit aurora illius aevi in quo una erit religio totius humanitatis, abolitis in perpetuum omnibus divisionibus quas invexerat antiqua superstitio.

INDEX

PAG.

Prooemium 5

CAPUT PRIMUM. — **De catholico conceptu sacrae traditionis** . 11

1. Quod traditionis organum authenticum fuit a I. C. in sua Ecclesia institutum, hierarchia nempe apostolica cum qua affuturum se promisit usque in finem saeculorum. Et quod traditio ipsa est praedicatio ab aevo in aevum continuata per apostolorum successores sub charismate assistentiae Spiritus Sancti, revelationis ab eodem I. C. eiusque apostolis oretenus primitus acceptae 13

2. Quod traditio in vero et catholico sensu accepta, regula fidei est. Et quod conceptus traditionis sub ratione nudi facti humani, seu praedicationis a Christo et apostolis cum sola auctoritate historica decurrentis, conceptus est falsus, protestanticus, haereticalem notam prae se ferens 22

3. Quod traditio regula fidei est, ordine tum temporis tum cognitionis, tum comprehensionis, Scriptura prior, et ab ea in hoc vel maxime differens, quod non remota tantum regula exsistat, sed proxima etiam atque immediata pro duplici sub qua accipi potest consideratione . . . 28

4. Quod ex hactenus dictis consequitur, traditionem habere quidem pro decursu temporis evolutionem quamdam, sed coniunctam cum omnimoda immutabilitate et consensione in eodem semper dogmate, eademque sententia: ita scilicet, ut ad traditionalis sensus inquisitionem quod spectat, speciales regulae, eaeque longe diversae ab iis quae scientiam historicam regunt, iure meritoque fuerint a Patribus praestitutae 31

Caput secundum. — **De causa apparentium oppositionum in testimoniis traditionis.**

Quod doctrina traditionis, etsi sit semper eadem, non ideo est semper eodem modo enucleata, limata, et expolita, sed accipit processu temporis, occasione praesertim insurgentium haeresum, plus evidentiae, plus luminis, plus praecisionis. Et quod generatim loquendo, tres sunt quoad singula dogmata status distinguendi: status simplicis fidei, status explicationis perfectae, et status intermedius, quando incipiebat transitus a simplici fide ad speculationem theologicam, et pro multiplici initiorum difficultate, adhuc erant expositiones minus exactae, et modi loquendi quandoque ambigui. Qui tamen reductionem ad sensum orthodoxum non compatiuntur modo, verum etiam requirunt, si ratio habeatur propriorum principiorum quibus regi debet exegesis patristica 46

Caput tertium. — **De vitio methodi historicae in crisi monumentorum traditionis** 79

1. Quod methodus historica, per oppositionem ad methodum immanentiae, sola est methodus legitima in fidei praeambulis, quando probandum venit revelationis factum, videlicet: an sit christiana praedicatio a Deo revelante, atque ut talis credibilis et credenda 80

2. Quod methodus historica, per oppositionem ad methodum theologicam, est non modo prorsus insufficiens et improportionata, verum etiam in positivos omnis generis errores inductiva, quando post fidei praeambula de revelatione christiana, iam non quaeritur an sit, sed quaeritur quis sensus sit, quaeve interpretatio eorum quae in eius fontibus continentur. Et quod eadem methodus, si eousque perducatur ut sub dolosa specie abstractionis a superioribus regulis, eadem utatur independentia in solitis suis hypothesibus seu coniecturis construendis, ac si superiores illae regulae non exsisterent, habet in sua basi haeresim eo perniciosiorem, quo magis artificiose dissimulatam, eoque graviorem, quo ad omnem negationem revelatorum dogmatum liberiorem pandit viam . . . 89

CAPUT QUARTUM. — **De errore veritatis relativae in dogmatibus traditionis** 98

1. Quod conceptus veritatis relativae est in se absurdus, et quod praeter definitionem ab antiqua philosophia consecratam (adaequatio intellectus et rei), nulla alia admissibilis est notio veritatis 101

2. Quod dogmata nostrae religionis vere et proprie e coelo sunt, ac per hoc, speciali titulo rationi veritatis relativae adhuc repugnarent, etiamsi illa aliunde contradictoriis et pugnantibus inter se notis non constaret. Et quod idem absurdum commentum, dum evolutioni sacrae traditionis applicatur, destruit formale fidei motivum destruit, obiectum eius materiale, destruit modum summae certitudinis quem fides habere debet in credente 109

3. Quod pro defensione sui erroris frustra appellant ad notiones vel doctrinas quas e scholis profanis in doctrinam sacram importatas dicunt, vel ad praeteritas quas fingunt, adaptationes theologiae ad philosophiam, praesertim aristotelicam 116

CAPUT QUINTUM. — **De consummatione ruinae per dogmatismum moralem** 128

1. Quod frustra dogmatismus moralis medium restaurationis quaerit ex parte voluntatis, cui inepte primatum attribuit in negotio acquirendae et cognoscendae veritatis religiosae. Et quod immerito prorsus appellat ad catholicam de fidei assensu doctrinam, ut quamdam sibi conciliet speciem et apparentiam orthodoxiae 130

2. Quod dogmatismus moralis non solum non instaurat collapsum veritatis aedificium, erigendo in principium ac fundamentum voluntatem boni, sed magis ruinam super ruinam accumulat, videlicet ruinam ordinis moralis super ruinam cognitionis intellectualis, faciendo notionem moralitatis independentem a notione Dei et legis eius, et construendo regulam honesti super solas immanentes animae vires sive aspirationes 136

3. Quod dogmatismus moralis consummat irreparabilem veritatis fidei destructionem, proclamando valorem pure practicum dogmatum religionis, id est, asserendo nullum in eis esse posse valorem obiectivum, utpote nobis pe-

nitus incognoscibilem, sed esse tantummodo normas vel incitamenta actionis, quatenus sic nos in agendo habere debeamus, ac si vera ea essent, quae per fidem nostro praesentantur intellectui 144

Caput sextum. — **De cumulo omnium errorum in systemate fidei viventis.**

Quod systema fidei viventis colligit in se omnes rationalismi errores hactenus exortos, et continet radicalem negationem omnium dogmatum fidei christianae, ne uno quidem excepto 152

Index 169

IMPRIMI POTEST

Romae, die 20 Martii 1929

P. Petrus Boetto

Praepositus Provinciae Romanae

Nihil obstat quominus imprimatur.

Patavii - die 21 Martii 1929

Can.cus Doct. Caietanus Roncato

Cens. Eccl.

IMPRIMATUR

Patavii - die 24 Martii 1929

Can.cus Doct. Primus Carmignoto

Vic. Gen.

PATAVII — TYPIS SEMINARII

238.1 Billot, Louis
AUTHOR
B 599 De immutabilitate
TITLE
traditionis
DATE DUE | BORROWER'S NAME

238.1
B599

Property of
CBF
Please return to
Graduate Theological
Union Library